शिक्षासमुच्चयः ।

दानपारमिता नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्यः ॥

॥ [1]यस्याश्रवेण नरकादि महाप्रपातदाहादिदुष्ख[2]मनुभूतमभूदनादि ।
तीव्रं पुनः पुनरनन्तमशान्तचित्तैस्तच्छ्रोतुमादरमुदारतरं भजध्वम् ॥
श्रुत्वा ˘ – – ˘ ˘ पापमनुद्धतात्मा पूर्वार्जितं च विपुलं क्षपयत्यशेषम् ।
अप्राप्तपूर्वमपि सौख्यमवाप्नुवन्ति स्थानानि सुखाच्च न कदाचिदपि प्रयाति ॥
सम्बोधिसत्त्वमुपभुक्तमनन्त – – । – – ˘ – ऽप्यनन्तमपदमाप्नुवन्ति ।
सद्धर्मरत्नमतिदुर्लभमप्यलब्धं लब्धं यया शृणुत तत्सादरमुच्यमानम् ॥
ध्यायन्तु च त्रिभुवनैकहितस्य वाक्यं श्रोतुं प्रसन्नमनसः सुरनागसङ्घाः ।
गन्धर्वयक्षगरुडासुरकिन्नरेन्द्राः प्रेतादयः श्रवणागतनृपाः सहर्षाः ॥
[3]सुगतान्ससुतान्सधर्मकायान् प्रणिपत्यादरतोऽखिलांश्च वन्द्यान् ।
सुगतात्मजसंवरावतारं कथयिष्यामि समुच्चितार्थवाक्यैः ॥
न च किंचिदपूर्वमत्र वाच्यं न च संग्रन्थनकौशलं ममास्ति ।
अत एव न मे परार्थचिन्ता स्वमनो भावयितुं मयेदमिष्टम् ॥
मम तावदनेन याति वृद्धिं कुशलं भावयितुं प्रसादवेगः ।
यदि मत्समधातुरेव पश्येदपरोऽप्येनमतोऽपि सार्थकोऽयम् ॥[4]

1) Metre Vasantatilaka
2) Duṣkha for duḥkha always in MS
3) Metre Aupacchandasika
4) For ll 9—14 cf Bodhicaryāvatāra I 1—6

क्षणसम्पदियं सुदुर्लभा प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।

यदि नात्र विचि[2 a]न्त्यते हितं पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

यथोक्तमार्य[1]गण्डव्यूहसूत्रे । आर्यजयोष्मायतनविमोक्षे ॥

दुर्लभा ऽष्टाक्षणविनिवृत्तिर्दुर्लभो मनुष्यप्रतिलम्भो दुर्लभा क्षणसम्पद्विशुद्धिर्दुर्लभो बुद्धोत्पादो । दुर्लभा ऽविकलेन्द्रियता । दुर्लभो बुद्धधर्मश्रवो । दुर्लभः सत्पुरुषसमवधानं । दुर्लभानि भूतकल्याणमित्राणि । दुर्लभो भूतनयानुशासन्युपसंहारः[2] । दुर्लभं सम्यग्जीवितं । दुर्लभः सद्धर्मे तदनुकूलः प्रयत्नो मनुष्यलोक इति ॥

॥ तदेवंविधं समागममासाद्य सन्ततिपरमार्थेन सुविदितसंसारदुःखस्योपशमनसुखाभिलाषिणो बुद्धगोत्रानुभावात् यस्य महासत्त्वस्यैवं प्रत्ययेनोत्पद्यते ॥

यदा मम परेषां च भयं दुःखं च न प्रियं ।

तदात्मनः को विशेषो यत्तं रक्षामि नेतरम् । इति

तेनात्मनः सत्त्वधातोश्च ॥

दुःखान्तं कर्तुकामेन सुखान्तं गन्तुमिच्छता ।

श्रद्धामूलं दृढीकृत्य बोधौ कार्या मतिर्दृढा ॥

उक्तं हि रत्नोल्काधारण्याम्[3] ॥

[4]श्रद्धयमानु जिनाञ्जिनधर्म्मान् श्रद्धयते चरि बुद्धसुतानाम् ।

बोधि अनुत्तर श्रद्धयमानो जायति चित्त महापुरुषाणाम् ॥

श्रद्ध पुरोगममातृजनेत्री[5] पालिक वर्धिक सर्वगुणानाम् ।

---

1) This passage occurs in MS Hodgson \ 2 of the R. Asiatic Society 69 a where the following variants are found: l. 4 °pratilābho ; l. 7 °jīvitam manuṣyaloke ; durlabha dharmānudharmapratipattiḥ

2) For the form anuçāsanī (not in lexx.) see below f. [23 b] and note there.

3) M. Vyutp. LXV. 50. CXCVII. 53.

4) Metre Dodhaka.

5) The MS. has the corrupt and unmetric reading पूर्वंङ्गमुमात्रा । For this Prof. Cowell suggested to me पुरङ्गम° Cf. क्षेमपुर below. But the Tib. has (5 a 4) སྔོན

कालविनोदनि ग्रोघप्रतारणि ' अद्य निदर्शनि [2 b] क्षेमपुरस्य[1] ।
अद्य अनाविलचित्तप्रसादो मा(?)विवर्त्तिनिगौरवमूला ।
अद्य निधानधन चरणाय पाणि यथा शुभसमृक्षमूलम् ॥
अद्य प्रमोदकरी परित्यागे ' अद्य प्रहर्षकरी जिनधर्म्मे ।
अद्य विशेषकरी गुणज्ञाने ' देशिक प्रापणि बुद्धगती ये ॥
इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वरतायै ' अद्यवन्त अनिमर्दनतायै ।
निश्रयक्लेश अपर्यजनतायै ' देशिक अद्य स्वयम्भुगुणानाम् ॥
अद्य असङ्गतसङ्गसुखेषु[2] अक्षणवर्त्ति शुक्लणायम् ।
अद्य अतिक्रमु मारपथस्य ' दर्शिक उत्तममोक्षपथस्य ॥
योक्षमपूतिषु क्षेत्रगुणानां[3] ' अद्य विरोहणि बोधिद्रुमस्य ।
वर्द्धनि ज्ञानविशेषगुणानां ' अद्य निदर्शिक सर्वजिनानां ॥
ये सद् अद्य सगौरवबुद्धे ' ते तु न शील न शिन त्यजन्ति ।
ये तु न शील न शिन त्यजन्ती ' ते गुणवास्तुतये गुणावन्त[4] ॥
ये सद् अद्य सगौरवधर्म्मे । ते जिनधर्म्म श्रुतमुगणोन्ती ॥
ये जिनधर्म्म श्रुतगुणोन्ती । तेषधिमुक्ति अचिन्तियधर्म्मे ॥
ये सद् अद्य सगौरवसंघे । ते अविवर्त्तिक संघप्रसन्ना ॥
ये अविवर्त्तिक संघप्रसन्नास्ते अविवर्त्तिक अद्यवन्तात ।

द्रह्मे, see Jäschke Dict p 101 b For † maitrya cf the Pali matuja though perhaps *mātreya itself may stand in this sense in a gatha passage*

1) Scan (and pronounce?) as if the Pali form *khema* cf *guna (j)ñane ekakshana* etc below See also Senart, Mhv I p 423 *ad fin*, and compare Windisch Mar p 35

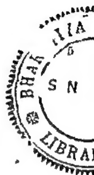
2) In margin उपायानां न केनचित्सद् सगतया शून्यतया सङ्गस्योपायसमाधिनाभ्‌ निमित्त अद्य

3) In margin (some letters being lost) क्षेत्रभूता गु[णा]नां बीज अद्य

4) In margin ते गुणे स्तुतौ नेर्यान्त: शीलवत

ये अविवर्त्तिक भद्रकनाम्नो[1] इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर तेषाम् ॥
इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर येषां ते हि विवर्जित पापकमित्रा । [3 a]
ये हि विवर्जित पापकमित्रा धार्म्मिकमित्रपरिग्रह तेषाम् ॥
धार्म्मिकमित्रपरिग्रह येषां ते विपुल कुशलोपचिन्वन्ति ।
ये विपुलं कुशलोपचिनोन्ती हेतुबलोपगताय महात्मा ॥
हेतुबलोपगताय महात्मा तेष उदाराधिमुक्तिविशेषा ।
येष उदाराधिमुक्तिविशेषास्ते सद अधिष्ठित सर्वजिनेभि ॥
ये सद अधिष्ठित सर्वजिनेभिस्तेषूपपद्यति बोधयि चित्तम् ।
येषूपपद्यति बोधयि चित्तं ते अभियुक्त महर्षिगुणेषु ॥
ये अभियुक्त महर्षिगुणेषु जातय बुद्धकुले अनुजाता[2] ।
जातय बुद्धकुले अनुजातास्ते सायोग अयोगविमुक्ता ॥
ये सायोग अयोगविमुक्ता । आशयु तेष प्रसादविशुद्ध ॥
आशयु येष प्रसादविशुद्ध तेष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठ ।
येष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठस्ते सद पारमितासु चरन्ति ॥
ये सद पारमितासु चरन्ती ते प्रतिपन्न इहो महयाने ।
ये प्रतिपन्न इहो महयाने ते प्रतिपत्तिषु पूजयि बुद्धान् ॥
ये प्रतिपत्तिषु पूजयि बुद्धान् तेषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या ।
येषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या । ते सद पश्यिय चि[3]न्तिय बुद्धान् ॥
ये सद पश्यिय चिन्तिय बुद्धान् तेष न जातु न तिष्ठति बुद्ध ॥
येष न जातु न तिष्ठति बुद्ध तेष न जातु ह्लापति धर्म्म ।

1) The Tibetan སྐྱབས། ཀྱིས། confirms this curious adverbial form
2) The MS has the regular but here unmetrical prodelision
3) °श्यिय अचि° MS

येषु न जातु रत्यायति धर्मे ते सद धिष्ठित सर्वजिनेभिर् ।

इत्या[3 b]दिश्रद्धानुगतो गुणविस्तारो ऽनन्तस्तत्रोक्त । तत्परिसमाप्य सक्षेपत पुनराह ।

दुर्लभसत्त्वप्रसादनकाया ये इमि श्रद्दधि ईदृशि धर्मान् ।

ये तु शुभोपचिना कृतपुण्यास्ते इमि श्रद्दधि हेतुबलेन ॥

यो दशक्षेत्ररजोपमसत्त्वान्[1] कल्पमुपस्थिहि सर्वसुखेन ।

नैव तु तादृशु पुण्यविशेषो यादृश श्रद्दधतो इमि धर्मान् ॥ इति ।

॥ तथार्यदशधर्मसूत्रे[2] पि देशित ॥

श्रद्धा हि परम यान येन निर्यान्ति नायका ।

तस्माच्छ्रद्धानुसारित्व भजेत मतिमान्नर ॥

अश्राद्धस्य मनुष्यस्य शुक्लो धर्मो न रोहति ।

बीजानामग्निदग्धानामङ्कुरो हरितो यथा ॥ इति ।

अत एवार्यललितविस्तरसूत्रे प्रतिवेदित । श्रद्धायामानन्दयोग कारणीय इद तथागतो हि ज्ञापयतीति ॥ तथा सिंहपरिपृच्छाया[3] श्रद्धया क्षणमक्षण वर्जयतीत्युक्तम् ॥ तदेव । श्रद्धा मूल दृढीकृत्य बोधिचित्त दृढ कर्तव्य सर्वपुण्यसमृद्धत्वात् तथार्यसिंहपरिपृच्छाया । सिंहेन राजकुमारेण भगवान्पृष्ट ॥

सम्पद सर्वधर्माणा कर्मणा केन जायते ।

प्रियश्च भोति सत्त्वाना [4 a]यत्र यत्रोपपद्यते ॥

भगवानाह । सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय चित्त बोधाय नामयेत् ।

एष सम्पद धर्माणा भवते तेन च प्रिय ॥ इति ।

॥ तथार्यगण्डव्यूहसूत्रे पि वर्णित । बोधिचित्त हि कुलपुत्र बीजभूत[4] सर्वबुद्धधर्मा

---

1) बुद्धान् इति केचित् MS in margine a sec manu

2) Nanjio 23 (9) tr 386—534 A D, 29 tr 502—557 h. F p 215

3) Nanjio, 23 (37) M Vyutp LXV 70, and h. F p 217

4) *Vijuna* : Minaev but the end of the word is illegible in the MS

या । नेत्रभूतं सर्वजगच्छुक्लधर्मविरोहणतया । धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणतया यावत्पितृभूतं सर्वबोधिसत्त्वारक्षणतया ॥ पेयालं ॥ वैश्रवणभूतं सर्वदारिद्र्यसंछेदनतया । चिन्तामणिराजभूतं सर्वार्थसंसाधनतया । भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिपूरणतया । शक्तिभूतं क्लेशशत्रुविजयाय । धर्मभूतं[1] [2]योनिशो मनस्कारसंछेदनतया । खड्गभूतं क्लेशशिरःप्रपातनतया । कुठारभूतं दुःखवृक्षसंछेदनतया । प्रहरणभूतं सर्वोपद्रवपरित्राणतया । [3]बडिशभूतं संसारजलचराभ्युद्धरणतया । वातमण्डलीभूतं सर्वावरणनिवरणतृणविकिरणतया । उद्दा[4]नभूतं सर्वबोधिसत्त्वचर्याप्रणिधानसंग्रहणतया । चैत्यभूतं सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य । इति हि कुलपुत्र बोधिचित्तमेभिश्चान्यैश्चाप्रमाणैर्गुणविशेषैः समन्वागतमिति ॥

कथं पुनर्ज्ञायते । पृथग्जनस्यापि बोधिचित्तमुत्पद्यते । न वाचा(4 b)मात्रमेतदिति । अनेकसूत्रान्तदर्शनात् ॥ यथा तावदार्यविमलकीर्तिनिर्देशे[5] निर्दिष्टं । सुमेरुसमां सत्कायदृ[6]ष्टिमुत्पाद्य बोधिचित्तमुत्पद्यते । ततश्च बुद्धधर्मा विरोहन्तीति ॥ रत्नकरण्डसूत्रे[7] च पृथग्जनो ऽपि बोधिसत्त्व इति ज्ञापितं ॥ । यथोक्तं । तद्यथापि नाम मञ्जुश्री अण्डकोशप्रक्षिप्तो ऽपि कलविङ्कपोतो ऽनभिनिर्भिन्नाण्ड अनिष्क्रान्त कोशात्कलविङ्करुतमेव मुञ्चति ॥ एवमेव मञ्जुश्री अविद्याण्डकोशप्रक्षिप्तो ऽपि बोधिसत्त्वो ऽनभिनिर्भिन्नात्मदृष्टिरनिष्क्रान्तस्त्रैधातुकाद्बुद्धरुतमेव मुञ्चति । यदिदं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितरुतमेव ॥

[8]सर्वधर्मप्रवृत्तिनिर्देशे ऽपि कथितं । जयमतेश्च बोधिसत्त्वस्य पृथिवी विवरमदात् । स कालगतो महानिरयं प्रापदिति । स हि शून्यतां नाधिमुक्तवान् शून्यतावादिनि च प्रतिघं कृतवान् ॥

---

1) धर्मचक्र° marg

2) तमप MS

3) More usually बडिश «fish hook»

4) For the *dd* cf Cambridge MS Add 1707 (as described in my Cat p 193)

5) Wassiljev, Buddhismus 152 (164), 222 (243) M Vyutp LXV 15 K F p 256 Nanjio 146, 147, 149 cf also 144, 145, 181

6) A passage of considerable length partly broken away and otherwise not very clear, is added in the margin as an amplification or explanation of these words

7) Wassiljev, Buddhismus 154 (167) M Vyutp LXV 84 K F p 243, Nanjio, 168, 169 N is wrong in refering to the Avalokiteçvaragunaratnakarandavyuha which is quite a different work

8) Nanjio 163, 164, tr ca A D 400 K I p 256 M Vyutp LXV 87

॥ नियतानियतावतारमुद्रासूत्रे[1] ऽप्याख्यातम् ॥ कतमः शशरथगतिको बोधिसत्त्वः । तद्यथा । कश्चित्पुरुषः पञ्चगङ्गानदीवालुकासमान् लोकधातूनतिक्रमितुकामः स्यात् । स शशरथमभिरुह्य मार्गं प्रतिपद्येत स चिरेण दीर्घेणाध्वना योजनशतं गच्छेत् । स तत्र महत्या वातमण्डल्या पश्चात् पुनः पु[7 a]नरशीतिं योजनसहस्राणि प्रत्यावर्त्य प्रत्युदावर्त्येत । तत्किं शक्नुयात्स पुरुषस्तान् लोकधातून् शशरथेनातिक्रमितुम् । यावदनभिलाप्यानभिलाप्यैरपि कल्पैरेकमपि लोकधातुमतिक्रमितुम् । आह । नो हीदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव मञ्जुश्रीर्यः कश्चिद्बोधिचित्तमुत्पाद्य महायानं न धारयति । न पठति । श्रावकयानीयान् सेवते । तैश्च सार्द्धं संस्तवं करोति । श्रावकयानं च पठति स्वाध्यायति मीमांसते परियुज्यते ऽन्यांश्च पाठयति यावद्बोधयति । स तेन [ध]न्धप्रज्ञो भवति सोऽनुत्तरस्मान्मार्गात्प्रत्याहन्यते प्रत्युदावर्त्यते । यदपि तस्य बोधिसत्त्वस्य बोध्यङ्गात् प्रज्ञेन्द्रियं प्रज्ञाचक्षुः तदपि तस्य धन्धीक्रियते प्रतिहन्यते । अयं शशरथगतिको बोधिसत्त्व इति ॥

तदेवमेषा शून्यतानधिमुक्तिमहायानानभिरतिश्रद्धासंपूर्णाधिमुक्तिचित्तचर्यस्यापि प्रायो न संदृश्यते । प्रागेवाधिमात्राधिमुक्तिचर्यस्य बोधिसत्त्वस्य । स हि रत्नमेघे[2] सर्वश्रावकचरितविपत्तिसमतिक्रान्तः पठ्यते असंख्येयसमाधिधारणीविमोक्षाभिज्ञाविद्याविक्रीडितो ऽनन्तधर्मारामरतिनिरामिषापरान्तपल्यङ्कोऽनाभोगनिर्विकल्पप्रातिभालोकप्रतिलब्धश्च अप्रमेयकल्पकोटीनियुतशतसहस्रपरिगममहायानप्रस्थानविचित्रभावनासंपूर्णः परार्थप्रतिपत्तिनिर्याणः पुण्यज्ञानसंभाराभिनिर्हाराभिनिर्वृत्तः पूर्वयोगशतसहस्रसमुद्रश्च पठ्यते । [7 b] अथ चैतमेवार्थं । कस्मादन्ये बोधिचित्तोत्पादिका अस्यां भूमौ[3] नेष्यन्ते । न चात्रेच्छया किंचिद्विशेषसिद्धं नीतार्थं कर्त्तुं लभ्यते । अधिमात्रा[4]धिमुक्तिचर्याधमता चार्थाद्गम्यते । यथा मध्यमृदुप्रकाराप्यधिमुक्तिचर्यास्त्येवेति ॥ अस्य पुनस्तथागतगुह्यसूत्रस्य[5] कोऽभिप्रायो यदुक्तं ।

---

1) Nanjio 131 132 tr A D 542 K F 260

2) Ratnamegha sutra Nanjio 151, 152, tr A D 503 K F 264—265 M Vyutp LXV, 12

3) अधिमुक्तिचर्या भूमौ marg

4) अभिसमयालङ्कारे ऊष्मादीनां मृद्वादिद्वादशोक्तेः marg a note will be added to the translation

5) Nanj, 23(3) 1043 K F 214 M Vyutp LXV 30 *Tathagatacintyaguhyanirdeça*

कस्य भगवन् बोधिचित्तोत्पादः। आह। यस्य महाराजाध्याशयो ऽविवर्तिनः। आह। कस्य भगवन्नध्याशयो ऽविवर्तिनः। आह। यस्य महाराज महाकरुणोत्पादः। आह। कस्य भगवन्महाकरुणोत्पादः। आह। यस्य महाराज सर्वसत्वापरित्यागः। आह। कथं भगवन् सत्वा अपरित्यक्ता भवन्ति। आह। यदा महाराजात्मसौख्यं परित्यक्तं भवतीति। बोधिचित्तमात्रसन्तुष्टानां करुणाभिलापसंजननार्थमिदमुक्तं। यथा न ते तथागतशासने प्रव्रजिता येषां नास्ति त्याग इति। एवमिहान्यत्र[1]बोधिचित्तनिन्दा द्रष्टव्या न तु बोधिचित्तमन्यथा नोत्पद्यत एव॥

यथा दशधर्मकसूत्रे देशितं। इह कुलपुत्र बोधिसत्वो गोत्रस्थः समनुत्पादितबोधिचित्तः तथागतेन वा तथागतश्रावकेण वा संचोद्यमानः संवेज्यमानः समादाप्यमानो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबो[धौ] [6 a]बोधिचित्तमुत्पादयतीदं प्रथमं कारणं बोधिचित्तोत्पादाय। संबोधेर्वा बोधिचित्तस्य वा वर्णं भाष्यमाणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं द्वितीयं कारणम्। स सत्वा‒ ‒ ‒नशरणानद्वीपान् दृष्ट्वा कारुण्यचित्तमुपस्थाप्य यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं तृतीयं कारणम् बोधिचित्तोत्पादाय। स तथागतस्य सर्वाकारपरिपूर्णतां दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं चतुर्थं कारणमिति। तच्च बोधिचित्तं द्विविधं बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रस्थानचित्तं च। यथार्यगण्डव्यूहसूत्रे भाषितं। दुर्लभाः कुलपुत्र ते सत्वाः सर्वलोके ये ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तं प्रणिदधति। ततो ऽपि दुर्लभतमास्ते सत्वा ये ऽनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिमभिसंप्रस्थिता इति। तत्र बोधिप्रणिधिचित्तं मया बुद्धेन भवितव्यमिति चित्तं प्रणिधानादुत्पन्नं भवति। शूरङ्गम[2]सूत्रे ऽपि। शाठ्योत्पादितस्यापि बोधिचित्तस्य बुद्धत्वहेतुत्वाभिधानात्। कः पुनर्वादः किंचिदेव कुशलं कृत्वा। यथोक्तं भद्रकल्पिक[3]सूत्रे। घोषदत्तो नाम

1) नि कृपाणां[न] बोधिचित्तं marg

2) Nanjio 399, Çurangama-samādhi tr before A D 417, Wassiljev, Buddhismus 175 (191), K F 249 M Vyutp LXV, 31. Ç—s—nirdeça Translated from the Chinese by Beal, Catena pp 281—369

3) Nanjio 403 Tr 300 A D, K. F 220—222 cf J J. Schmidt, Ueber die tausend Buddhas etc Mém Acad St Pétersbourg VI Sér Sc pol hist phil II, 41—86.

तथागतो यत्र नक्षत्रराजेन तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं ताम्बूलपत्रं (6 b) दत्त्वा गोपालकभूतेन। एवं विपुलप्रदीपो नाम तथागतो यत्र यशसा तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दीपिकां दत्त्वा तैलकारभूतेन। एवमनन्तप्रभो नाम तथागतो यत्रार्चिष्मता तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं तृणप्रदीपं दत्त्वा नगरावलम्बकभूतेन। एवं दृढविक्रमो नाम तथागतो यत्र दुष्प्रधर्षेण तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दन्तकाष्ठं दत्त्वा काष्ठहारकभूतेनेत्यादि[1]॥

चर्याविकलेऽपि च बोधिचित्ते नावमन्यना कर्तव्या। तस्याप्यनन्तसंसारसुखप्रसवत्वात्। यथार्यमैत्रेयविमोक्षे वर्णितं। तद्यथापि नाम कुलपुत्र भिन्नमपि वज्ररत्नं सर्वप्रतिविशिष्टं सुवर्णालंकारमभिभवति। वज्ररत्ननाम च न विजहाति। सर्वदारिद्र्यं विनिवर्तयति। एवमेव कुलपुत्र आशयप्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचित्तोत्पादवज्ररत्नं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धगुणसुवर्णालंकारमभिभवति बोधिसत्त्वनाम च न विजहाति। सर्वसंसारदारिद्र्यं विनिवर्तयतीति। इतश्च विनापि चर्यया बोधिचित्तमुपकारकमिति ज्ञातव्यं। यथा राजाववादकसूत्रे[2] कथितं। यस्मात्त्वं महाराज बहुकृत्यो बह्वकरणीय (7 a)। असहः सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं सर्वदा दानपारमितायां शिक्षितुं। एवं यावत्प्रज्ञापारमितायां शिक्षितुं। तस्मात्तर्हि त्वं महाराज एवमेव सम्यक्संबोधिच्छन्दं श्रद्धां प्रा... [3]प्रणिधिं च गच्छन्नपि तिष्ठन्नपि निषण्णोऽपि शयानोऽपि जाग्रदपि भुञ्जानोऽपि पिबन्नपि[4] सततसमितमनुस्मर। मनसिकुरु भावय। सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्यश्रावकपृथग्जनानामात्मनश्चातीतानागतप्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिसंक्षिप्य तुलयित्वा पिण्डयित्वा अनुमोदस्वाग्र्ययानुमोदनया यावदाकाशसमतया निर्वाणसमतया अनुमोदस्वानुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येक

---

1) एवं मञ्जुश्री क्रोडितिनाम तथाग° यत्र गुणध्वजेन तथाग° प्र° बो° उत्पादितं। एरण्डमालकं दत्त्वा वैद्यराजभूतेन marg

2) Nanjio 248, 249, 250 K F 263 M Vyutp LXV 105

3) The MS. *is obliterated The first letters of praṇidhim are hardly legible,* but the restoration appears the more certain from the Tib word used, སྨོན་པ

4) Senart, Mhv i, p 422

बुद्धार्यश्रावकाणां पुण्यकर्माणि निर्यातय । निर्यात्य च सर्वसत्त्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्वसत्त्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूरणाय दिने दिने त्रैकाल्यमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणामय एवं खलु त्वं महाराज प्रतिपन्नः सन् राज्यं कारयिष्यसि राजकृत्यानि च न हापयिष्यसि बोधिसंभारांश्च परिपूरयिष्यसीति ॥ अत्रैव चास्य विपाक उक्तः । स खलु पुनस्त्वं महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तकुशलमूलकर्मणो [7 b]विपाकेनानेकशतकृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अनेकशतकृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वासु च देवमनुष्योपपत्तिष्वाधिपत्यमेव कारयसि । न च तावत्तत्र महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तस्य कुशलकर्मण ऊनत्वं वापूर्णत्वं वा प्रज्ञायते । अपि च महाराज एकमपि सम्यक्संबोधिचित्तं सर्वसत्त्वोत्तारणारम्बणत्वात्[1] सर्वसत्त्वमोचनारम्बणत्वात्सर्वसत्त्वसमाश्वासनारम्बणत्वात्सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणारम्बणत्वादप्रमेयासंख्येयकुशलोपचयम् । कः पुनर्वादो य एवं बहुलीकरोतीति ॥

एतच्च बोधिचित्तं रूपकायदर्शनोत्पन्नं । तत्र पूर्वावदाने[2] पठ्यते । एवं तावत्प्रणिधिबोधिचित्तं वेदितव्यं । इदं तु वक्तव्यं किमभूमिप्रविष्टस्यापि बोधिसत्त्वसंवराधिकारोऽस्ति न वेति । अस्तीति वेदितव्यं आकाशगर्भसूत्रे[3] लाभसत्कारार्थं[4] मूलापत्तिदेशनात् । दशभूमिकसूत्रे[5] तु प्रथमायां भूमौ दर्शितं । न च कस्यचित्सत्कारं कस्यचित्सकाशात्प्रतिकाङ्क्षत्यन्यत्र मयैवैषां सर्वसत्त्वानां सर्वोपकरणबाहुल्यमुपनामयितव्यमिति । तथा चाह । प्रमुदितायां[6] बोधिसत्त्वभूमौ सुव्यवस्थितो भवत्यचलनयो(8 a)गे" ति । पुरश्चोक्तं । तथाग

1) Cf Pāli *ārammana*

2) Not *Purṇāvad°* as one would be tempted to conjecture, for the Tib has སྔོན་ རྟོགས་པ་ བརྗོད་ པ Pūrva is quoted (though not from Buddh literature) as a nom proprium, but see p 13, 16 below

3) Wassiljev, Buddhismus 171 (186) Nanjio 67, 68, 69 cf also 70 kF p. 270 M Vyutp LXV 18

... marg The use of a noun from √*paṃs* hitherto found in

, 324 (354) 327 (358)
parently, and p 11, 10

Nanjio ...
infra the MS reads °*bhūmaka*°

6) Cf Raj Mitra Nep B L p 82

तत्रा[1]नियतो भवति संबोधिपरायण इति । आकाशगर्भसूत्रे वचनात् । श्रावकयाने[2]ऽप्यस्य न भवति प्रागेव महायानमिति । तथोग्र[3]परिपृच्छायां गात्सर्वपर्यवनद्धस्यापि शिक्षापदानि प्रज्ञप्तानि । प्रमुदितायां तु पठ्यते । आत्मसन्तापगमाच्चास्यात्मसंक्लेशो न भवति । कुतः । पुनः सर्वोपकरणात्क्लेश इति । तथा मस्तकादिदानमप्यत्रास्योक्तं ॥

एवमादिसूत्रेषु भूमिप्रविष्टस्यापि शिक्षाप्रज्ञप्तिर्दृश्यते । यत्र वा सामान्येन बोधिसत्त्व ॥ मधिकृत्योपदेशस्तत्राभ्यासायोग्यतया प्रतिषेधाभावेन वा आदिकर्मिकबोधिसत्त्वेन न शिक्षितव्य[4]मेवेदं तत् । उभया[5]संभवे तु सर्वत्र शिक्षितव्यं । तत्राप्येकस्यां शिक्षायां शिक्षया पापशक्त्यस्येतरशिक्षानभ्यासादनापत्तिः ॥ आर्या[6]क्षयमतिसूत्रे ऽप्येवमरोचत् । दानकाले शीलोपसंहारस्यापेक्षेति विस्तरः । न चात्र[7] शिथिलेन भवितव्यं न च शेषासु न समुदागच्छति । यथा[8]बलं यथाभजमानमिति दशभूमिकसूत्रे वचनात् । एवं च सत्त्वः स्त्रीणामपि मृदुक्लेशानां बोध्यभिलाषचित्तानां लभ्यते । उक्तं हि बोधिसत्त्व[9]प्रातिमोक्षे । चतुर्भिः शारिपुत्र धर्मैः [8 b] समन्वागता बोधिसत्त्वाः सत्यवादिनो भवन्तीत्यारभ्याह । इह शारिपुत्र कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्यारब्धवीर्यो विहरति कुशलधर्मपर्येषणायेत्यारभ्य सर्व उपदेशः ॥

सत्त्वरक्षणा च बोधिसत्त्वशिक्षापराभ्यासपरमस्य सांवरिकस्यात्ययिकात्यर्थस्य । एवं

---

1) Anusvara deleted in MS

2) सत्काराकारणे मुदितायां प्रागेव महायानिकात् श्रावकयान (letters lost here) marg

3) °*tathāyogra*° MS, but the Tib དྲག་ཤུལ་ཅན makes the correction certain Translated into Chinese before A D 220 Nanjio 23 (19), 33, 34 K F 216 M Vyupt LXV 72

4) मस्तकादिदान marg

5) अयोग्यतानिषेधो marg

6) Wassiljev, Buddhismus 171, Nanjio 74, 77 (where evidently Aksharamati stands for Akshayamati) A° *nirdeça* Wassiljev, Buddhismus 327 sqq (358 sqq) K F 256 A° *paripṛcchā* Nanjio 23 (46) K F 218

7) शीले दूरादागतस्यार्थिनो धर्मदाने समाध्युपेक्षणमत्रोक्तं margin

8) शिक्षा

9) K F 268 *Cf also Nanjio* 1096, 1098

स्यस्य शिक्षातिक्रमे तीव्रमपत्राप्यं गुरुविसंवादनभयं चोत्पद्यते । तत्र चायमागतः प्रेमगौरवनिष्पत्तिरित्येष सामान्यसंवरधर्मः । येन एव बोधिसत्त्वास्तथागतानां पुरतः शिक्षासागरमनन्तशिक्षानिष्पत्तिकामाः समादानं कुर्वन्ति । तस्य च[1] कल्याणमित्रस्यान्ते दशदिगवस्थितबुद्धबोधिसत्त्वाभिमुखीभावभावनया सत्रपो यायात् संवरग्रहणमपि च तुलयित्वा । अन्यथा तु सर्वबुद्धबोधिसत्त्वाः सदेवकश्च लोको विसंवादितः स्यात् । सद्धर्मस्मृत्युपस्थानसूत्रे[2] हि किंचिन्मात्रं चिन्तयित्वाप्यददत् प्रेतगतिरुक्ता प्रतिज्ञातं चाददतो नरकगतिः । किं पुनरनुत्तरमर्थमभिलषितस्य जगतः प्रतिज्ञायासंपादयतः । अत एवोक्तं धर्मसंगीतिसूत्रे[3] । सत्यगुरुकेण कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । सत्यसंगीतिः कुलपुत्र धर्मसंगी[9 a]तिः । तत्र कुलपुत्र कतमत्सत्यं यद्बोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य तच्चित्तं जीवितहेतोरपि न परित्यजति न सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य सत्यं ॥ यत्पुनर्बोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य पश्चात्तच्चित्तं परित्यजति सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते ऽयं बोधिसत्त्वस्य प्रतिकृष्टो मृषावाद इति । आर्यसागरमतिसूत्रे[4] पि देशितं । स्याद्यथापि नाम सागरमते राज्ञा वा राजमात्रेण वा सर्वं नागरकजनं श्वो भक्तेनोपनिमन्त्र्योपेक्षको भवेदन्नपानं समुदानयितव्ये सर्वजनकायं विसंवादयेत् । तत्र ते ऽभक्तमभोजनमलभमाना उज्झग्घन्तः[5] प्रक्रामेयुः । एवमेव सागरमते यो बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानाश्वास्यातीर्णान्तारयाम्यमुक्तान्मोचयाम्यनाश्वस्तानाश्वासयामि यावन्न बाहुश्रुत्ये ऽभियोगं करोति नापि ततो ऽन्येषु बोधिपक्ष्येषु कुशलमूलेषु धर्मेषु । अयं बोधिसत्त्वो विसंवादयति

1) MS °चास्त°

2) Nanjio 679, 804. (Capp 3, 4 deal with *naraka* and the *pretas*), translated A.D 539 K F 274—275

3) M. Vyutp. LXV 21 Translated A D 515, Nanjio 426 K F 266 Wassiljev, Buddhismus 327 (358)

4) *The Tib & Ch lists (K F 253 Nanjio 976) know only Sāgaramati-paripṛcchā* The «Sūtra» of our text is preserved in the Tib མདོ (11 a 6)

5) Compare *Ashtasāhasrikā-prajñāpāramitā*, p 232, l 12, 388 l 19 and the Tibetan equivalent (11 b 1) འཛུམ་པ *The meaning «scoff, sneer» is just what the* passage requires and is confirmed by the cognate forms such as Hindi *cagh* also *cachinnor* and καχάζω This passage should be added in confirmation of Jäschke's remarks s v (p 356)

सदेवके लोके । एवं च ते पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता उध्यायन्ति विवादयन्ति । दुर्लभास्ते पञ्चस्थानिनो ये महायाने प्रतिज्ञायोत्तारयन्ति । तस्मात्तर्हि सागरमते न मया बोधिसत्त्वेन आत्मा आश्वासयितव्यो यथा सदेवमानु(9 b)षासुरं लोकं विसंवादयेयम् ॥ पुनरपरं सागरमते बोधिसत्त्व येन चित्तेनाध्येष्टो भवति धर्मधर्मरक्षणार्थेषु । तत्र बोधिसत्त्वेन आत्मापि ता भवति यावदात्मपरित्यागोऽपि बोधिसत्त्वेन कर्तव्यो भवेत्तत्र न पुनः सत्त्वो विसंवादयितव्य इति । तस्मात्स्वबलानुरूपेणाल्पमपि कुशलमूलं समादाय रक्षितव्यं । यथोक्तमार्यक्षितिगर्भसूत्रे(1) । एभिर्दशभिः कुशलैः कर्मपथैर्बुद्धत्वं(2) । न पुनर्यो ऽन्तश एकमपि यावज्जीवं कुशलं कर्मपथं न रक्षति अथ च पुनरेवं वदति । अहं महायानिको ऽहं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिं पर्येषामीति । स पुद्गलः परमकुहको महामृषावादिकः सर्वेषां बुद्धानां भगवतां पुरतो विसंवादको लोकस्योच्छेदवादी । मूढः कालं कुरुते विनिपातगामी भवतीति । यावत्कालं च शक्नोति तावत्कालं कुशलं समादाय वर्तितव्यं ॥

एतच्च भैषज्यगुरुवैडूर्यप्रभसूत्रे(3) द्रष्टव्यं । यस्तु महासत्त्व एव भूत्वापि बोधिसत्त्वचर्या दुष्करतामपि प्रज्ञापनमात्रेणोत्सहत एव सकलदुःखजनतापरित्राणधुरमवरोढुं तेन यद् सर्वपापदेशनं पुण्यानुमोदनं बुद्धाध्येषणा याचनं बोधिपरिणामनं च कृत्वा कल्याणमित्रमभ्येष्य तं(4)(10 a)दुःखानुवर्तिनं स्वयं वा धन्तव्यं । समन्ताच्छाचार्यात्मनैव नात्युत्काः । यथा धर्ममञ्जुश्रीबुद्धक्षेत्रगुणव्यूहालङ्कारसूत्रे(5) भगवता मञ्जुश्रिया पूर्वमम्बराजभूतेन वर्णयितं बोधिचित्तमुत्पादितं तथोत्पादयितव्यं । एवं हि तेनोक्तं ॥

यावत्या प्रथमा कोटिः संसारस्यानवराग्रा ।
तावत्सत्त्वहितार्थाय चरिष्याम्यमितां चरिम्(6) ॥

1) Wassiljew Buddhismus 170—171 (185—186) K F 266—267 and Nanjio 64 65 (before A D 439) where the title is *Daçacakrakṣitigarbha*

2) Here must be supplied in sense at least if no actual words have fallen out, some such words as *bodhisattvaḥ prāpnuyāt* the T b has སངས་རྒྱས་སུ་འགྱུར

3) Nanjio 171 (tr A D 650) 170 172 cf 167 M Vyutp LXV 80

4) These letters are quite uncertain

5) Nanjio 23 (15 46) 31 Tr by Dharmarakṣa (fl A D 300) & twice later K F 215 M Vyutp LXV 56

6) चरि (fem) = चर्या not in lexx in this sense or gender

उत्पादयामि संबोधिं चित्ते नाथस्य संमुखम् ।
निमन्त्रये जगत्सर्वं दारिद्र्यान्मोचितास्मि तत् ॥
व्यापादं खिलचित्तं वा ईर्ष्यामात्सर्यमेव वा ।
अद्याग्रेण करिष्यामि बोधिं प्राप्स्यामि यावता ।
ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि कामांस्त्यक्ष्यामि पापकान् ॥
बुद्धानामनुशिक्षिष्ये शीलसंवरसंयमे ।
नाहं त्वरितरूपेण बोधिं प्राप्तुमिहोत्सहे ॥
[1]परान्तकोटिं स्थास्यामि सत्त्वस्यैकस्य कारणात् ।
क्षेत्रं विशोधयिष्यामि अप्रमेयमचिन्तियम् ॥
नामधेयं करिष्यामि दशदिक्षु च विश्रुतम् ।
कायवाक्कर्मणी चाहं शोधयिष्यामि सर्वशः ॥
शोधयिष्ये मनस्कर्म कर्म कर्तास्मि नाशुभम् । इति ॥

न चात्र सार्वकालिकातीततथागतसंमुखाभावात्तत्प्राप्तिशङ्का कर्तव्या ऽत्रैव सूत्रे ऽतो ऽभ्यप्रणिधानानुज्ञानादिव युक्तः । यथा तेनातीतेन तथागतेन पूर्वं बोधिसत्त्वभूत(10 b)तेनैवं वाग्भाषिता । विसंवादिता मे बुद्धा भगवन्तो यदि पूर्वं सर्वस्यां क्षान्तौ न प्रसन्नेयमिति । एका क्षान्तिः प्रयत्नेन संशोध्या विबुधात्मना । अन्यास्तु क्षान्तीरागमे सैव संशोधयिष्यतीत्युक्तं ॥ ॥ एवं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनातीतस्य तथागतस्यानुशिक्षितव्यं । एवं शिक्षमाणः शारिपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वस्यां क्षान्तौ प्रज्ञात्युत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा ऽवश्यं गृहावासान्निष्क्रामति । तत्कस्य हेतोः । परमो ह्ययं शारिपुत्र लाभो यदुत गृहावासान्निष्क्रमणमिति । यावत् भार्यापुत्रदुहितृतृष्णा चास्य न भवतीति । यथा जन्मान्तरेष्वप दोषो न भवति तथात्रैव वक्ष्यमाणमित्यास्तां तावदेतत् ॥

---

1) अपरा° MS Both परान्त and अपरान्त occur = «death» the latter form therefore being unmetric may be rejected

तदेवं समात्तसंवरस्य सामान्येनापत्तिलक्षणमुच्यते । येनापत्तिलक्षणेन युक्ता वस्तु स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य परिक्षेत चापत्तिप्रतिरूपकेष्वनापत्तिप्रतिरूपकेषु च संशयीत । बोधिसत्वः सर्वसत्वानां वर्त्तमानानागतसर्वदुःखदौर्मनस्योपशमाय वर्त्तमानानागतसुखसौमनस्योत्पादाय च निःशाठ्यतः कायवाङ्मनःपराक्रमैः प्रयत्नं करोति । यदि तु [त]त्प्रत्ययसामग्रीं नान्विष्यते तद्विरोधप्रतिकाराय न घटते अल्पदुःखदौर्मनस्यं बहुदुःखदौर्मनस्यप्रतिकारभूतं नोत्पादयति । महार्थसिद्ध्यर्थं चाल्पार्थहानिं न करोति क्षणमप्युपेक्षते । सापत्तिको भवति । संक्षेपतो[1] ऽनापत्तिः स्वशक्त्यविषयेषु कार्येषु तत्र निष्फलतया शिक्षाप्रज्ञप्त्यभावात् । प्रकृतिसावद्यतया त्वन्यकृत एव । यत्र स्वशक्तिगोचरेऽपि त्यागसामर्थ्यादापत्तिः स्यात्तन्न चिन्त्यं । सामान्यपापदेशना न — यात्तु ततो मुक्तः ॥ एतत्समासतो बोधिसत्वशिक्षाशरीरं । विस्तरतस्त्वप्रमाणकल्पापर्यवसाननिर्देशं । अथवा संक्षेपतो द्वे बोधिसत्वस्यापत्ती । यथा शक्तियुक्तायुक्तमसमीक्ष्यारभते । नि[वृत्तः सन्नो]त्[11 a]ति सापत्तिको भवति । निरूप्य यथार्हमतिश्चागत्य तत्र श्वपाकचण्डालदासेनापि चोदितः सापत्तिको भवति । कुतः ॥

एतदध्याशयसंचोदनसूत्रे[2] वचनात् । अपि तु मैत्रेय चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं सर्वबुद्धभाषि ------ भिः । इह मैत्रेय प्रतिभानं सत्योपसंहितं भवति । नासत्योपसंहितं[3] धर्मोपसंहितं भवति नाधर्मोपसंहितं । क्लेशप्रहायकं भवति न क्लेशविवर्द्धकं । निर्वाणगुणानुशंससन्दर्शकं भवति न संसार[गुणा]नुशंससन्दर्शकं । एभिश्चतुर्भिः पेयालं । यस्य कस्यचिन्मैत्रेय एभिश्चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं प्रतिभाति प्रतिभास्यति वा । तत्र श्राद्धैः कुलपुत्रैः कुलदुहितृभिर्वा बुद्धसंज्ञोत्पादयितव्या शास्तृसंज्ञा कृत्वा । स धर्मः श्रोतव्यः । तत्कस्य हेतोः । यत्किंचिन्मैत्रेय सुभाषितं सर्वं तद्बुद्धभाषितं । तत्र मैत्रेय य इमानि प्रतिभानानि प्रतिक्षिपेन्नैतानि बुद्धभाषितानीति । तेषु चागौरवमुत्पादयेत्पुद्गलविद्वेषेण तेन सर्वबुद्धभाषितं प्रतिभानं प्रतिक्षिप्तं भवति । धर्मं प्रतिक्षिप्य धर्मव्यसनसंवर्तनीयेन कर्मणाऽपायगामी भवति ॥

1) ॰पगे MS.
2) K F. 216
3) ॰नत्यो॰ MS

णः पुनरेतद्व्याख्यानार्थं व्युत्पादितमिच्छति[1] । तेनात्र शिक्षासमुच्चये तावदर्थानुस्मृतमात्रशिक्षार्थमभियोगः कार्यः यतः शिक्षारम्भस्यैव महाफलत्वात् । यथोक्तं प्रशान्तविनिश्चयप्रातिहार्यसूत्रे[2] । यश्च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमेभ्यो बुद्धेभ्यः प्रत्येकं सर्वेभ्यो गङ्गानदीवालुकासमानि बुद्धक्षेत्राणि दिव्यमणिरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा दद्यादेवं दददङ्गानदीवालिकासमान् कल्पान् दानं दद्यात् । यो वान्यो मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व इमानेवंरूपान्धर्मान् श्रुत्वा एकाकी रहोगतः चित्तेनाभिनिर्णयेदिमेष्वेवंरूपेषु धर्मेषु शिक्षिष्यामीति । सोऽशिक्षितोऽपि मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वोऽस्यां शिक्षायां छन्दिको बहुतरं[3] पुण्यं प्रसवति । न त्वेव तद्दानमयं पुण्यक्रियावस्त्विति । तस्मादेवमनुशंसदर्शिना बोधिसत्त्वेन न कथंचिद्विचिकित्सितव्यं । तथात्रैवाह । तत्र मञ्जुश्रीर्दशदिग्गङ्गानदीवालुकासमलोकधातुपरमाणुरजःसमाः सत्त्वास्ते एकैको राजा भवेज्जम्बुद्वीपाधिपतिस्ते सर्व एवं घोषयेयुः । यो महायानमुद्ग्रहीष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्स्यति प्रवर्तयिष्यति तस्य नखच्छेदेनमांसं पञ्चपलिकेन दिवसेनावतारयिष्यामः तं चैतेनोपक्रमेण जीविताद्व्यपरोपयिष्याम इति । सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व एवमुच्यमानो नो त्रस्यति न संत्रासमापत्स्यते अलीनचित्तोत्पादेनापि न खिद्यते न विषीदति न विचिकित्सति । उत्तरि च सद्धर्मपरिग्रहार्थमभियुज्यते पठस्वाध्यायाभियुक्तो विहरति । अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वश्चित्तशूरो दानशूरः शीलशूरः क्षान्तिशूरो वीर्यशूरो ध्यानशूरः प्रज्ञाशूरः समाधिशूरः इति वक्तव्यः ॥ सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वः तेषां वधकपुरुषाणां न कुप्यति न दुष्यति न खिलदोषचित्तमुत्पादयति । स मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ब्रह्मसम इन्द्रसमोऽकम्प्य इति ॥

इत्थमाद्यकाले शिक्षादरो महाफलविपाकः । तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

---

1) *Vyutpādam* MS

2) Nanjio 522, tr A D 663 by Hiouen Thsang K F. 249 M Vyutp LXV. 62 (P. — *nirdeçaḥ*)

3) These words are of course corrupt If I rightly understand the corresponding Tibetan བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་སྐྱེད་དེ (14 a 6), some form like *adhikataram* (cf. Pali) must be replaced

[1]बुद्धान कोटीनयुतानुपस्थिहे । दत्तेन पानेन प्रसन्नचित्तः ।
छत्रैः पताकाभि च दीपमालैः । कल्पान कोट्यो यथ गङ्ग[12 a]वालिकाः ॥
यश्चैव सद्धर्मे प्ररुज्यमाने । निरुध्यमाने सुगतस्य शासने ।
रात्रिं दिवं एक चरेय शिक्षाम् । इदं ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

तस्मात्कर्तव्यो ऽत्रादरः ॥ उक्तानि च सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वशिक्षापदानि । यथोक्तमार्यरत्नमेघे । तत्र च कुलपुत्र बोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वशिक्षासंवरसंवृता भवन्ति । इह बोधिसत्त्वः एवं विचारयति । न प्रातिमोक्षसंवरमात्रकेण मया शक्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं । किं तर्हि यानीमानि तथागतेन तेषु तेषु सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा । बोधिसत्त्वशिक्षापदानि प्रज्ञप्तानि तेषु तेषु मया शिक्षितव्यमिति विस्तरः । तस्मादस्मद्विधेन मन्दबुद्धिना दुर्विज्ञेयो विस्तरोक्तत्वाद्बोधिसत्त्वस्य संवरः । ततः किं युक्तं ॥ मर्मस्थानान्यतो विद्याद्येनानापत्तिको भवेत् ॥ कतमानि च तानि मर्मस्थानानि यानि हि सूत्रान्तेषु महायानाभिरतानामर्थायोक्तानि ॥ यदुत ।

आत्मभावस्य भोगानां त्र्यध्ववृत्तेः शुभस्य च ।
उत्सर्गः सर्वसत्त्वेभ्यस्तद्रक्षा शुद्धिवर्धनम् ॥

एष बोधिसत्त्वसंवरसंग्रहः । यत्र बोधिसत्त्वानामभ्यासविश्रामे ऽप्यापत्तयो व्यवस्थाप्यन्ते ॥

यथोक्तं बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे । यो बोधिसत्त्वेन मार्गः परिगृहीतः सर्वसत्त्वानां कृतेन दुःखसमु[प]गामी । सचेद्बोधिसत्त्वस्य तं मार्गं परिगृह्यावस्थितस्यापि कल्पकोटिरत्ययेनैकं सुखचित्तमुत्पद्येताश्वासो निषद्यं[2] चित्तमपि । तत्र बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं सर्वसत्त्वानामत्ययिकं परिगृहीतदपि मे वर्षशतनिर्वाहामीति । परिगृहीतम[3] । [12 b]पि मञ्जुश्रीराह ॥ पञ्चेमानि देवपुत्रानन्तर्याणि यैरानन्तर्यैः समन्वागता बोधिसत्त्वाः क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यन्ते । कतमानि पञ्च । यदा देवपुत्र बोधिसत्त्वो ऽध्याशयत्यनुत्तरायां सम्य-

1) Metre Upajāti, cf Colebrooke Misc Ess² ii 94 For °*dharmi* cf Senart on Mhv i 43 8

2) °*dyā* MS

3) Four or five syllables wrongly restored a sec manu The Tib (15 b 1) makes Mañjuçri quote from a work on Vinaya

क्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य नाश्रयते मम रूपप्रत्ययोत्युद्भूणो चित्तमुत्पादयतीदं देवपुत्र प्रथममानन्तर्यं । सर्वसत्त्वपरित्यागिताया चित्तमुत्पाद्य नाश्रयते आत्मसर्गचित्तेन सार्धं स न्यसतीदं देवपुत्र द्वितीयमानन्तर्यं । सर्वधर्मा मया त्यक्तव्या इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नाश्रयते सोऽस्तीदं देवपुत्र तृतीयमानन्तर्यं । अनुत्पन्नानिरुद्धान्सर्वधर्माननवबोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नाश्रयते दृष्टिगतेषु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानन्तर्यम् । एकक्षणसमायुक्तया प्रज्ञया सर्वधर्माननवबोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नाश्रयते तिष्ठति न विष्ठीयति[1] यथाप्राप्तानां सर्वज्ञतायामिदं देवपुत्र पञ्चममानन्तर्यमिति ॥

तस्मादेवमात्मभावभोगपुण्यानामनित्यमुत्सर्गस्तद्बुद्धिवृद्धयो यथायोगं भावनीयाः ॥ तत्र तावदुत्सर्गार्थं परिग्रहदोषभावनाद्वारेण वैराग्यमुत्पादयेत् त्यागानुशंसांश्च भावयेत् । यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

अध्यवसिता ये बाला काये ऽस्मिन्पूतिके सम्यगृ[2] ।
जीविते चञ्चले ऽवश्ये मायास्वप्ननिभोपमे ॥
अतिरौद्राणि कर्माणि कृत्वा मोहवशानुगाः ।
ते यान्ति नरकान् घोरान् मृत्युयानगताबुधाः । इति ॥

तथानन्तमुखनिर्हारधारण्याम्[3] [13][4] अप्युक्तं ॥ ये केचित् सत्त्वा न भवन्ति निर्मुक्ताः परिग्रहस्तत्र निदानमूलम् । तस्मात्त्यजेद्यत्र भवेत् तृष्णा । उत्सृष्टतृष्णस्य हि धारणी भवेत् ॥ बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे ऽप्युक्तं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वः सर्वधर्मेषु परकीयसंज्ञामुत्पादयति । न कञ्चिद्भावमुपादत्ते । तत्कस्य हेतोः । उपादाने हि भयमिति ॥ आर्योग्रदत्तपरिपृ-

---

1) *Vishṭhihata* MS. The Tib. has མི་གཅོད་པ «does not pause», which would suggest some form like *vishṭabhyate*.

2) The metre requires some word like *sadā*.

3) The Tib. title of this work is the same as that of a work in the «Kanjur», but there, as usually in the Chinese, translated Anantamukha sādhaka dh° (K. F. 250). In some of the Chinese versions the title corresponds with that in the text (Nanjio, 357, 358).

4) The leaf of the archetype numbered 13 is now lost.

वृष्णाक्षयाय। यद्दत्तं तन्न भूयो रक्षितव्यं। यद्गृहे तद्रक्षितव्यं। यद्दत्तं तत्तृष्णाक्षयाय। यद्गृहे तत्तृष्णावर्धनं। यद्दत्तं तदपरिग्रहं यद्गृहे तत्सपरिग्रहं। यद्दत्तं तदभयं यद्गृहे तत्सभयम्। यद्दत्तं तद्बोधिमार्गोपस्तम्भाय। यद्गृहे तन्मारोपस्तम्भाय। यद्दत्तं तदक्षयम्। यद्गृहे तत्क्षयि। यद्दत्तं ततः सुखम् यद्गृहे तदारभ्य दुःखं। यद्दत्तं तत्क्लेशोत्सर्गाय। यद्गृहे तत्क्लेशवर्धनम्। यद्दत्तं तन्महाभोगतायै। यद्गृहे न तन्महाभोगतायै। यद्दत्तं तत्सत्पुरुषकर्म। यद्गृहे तत्कापुरुषकर्म। यद्दत्तं तत्सत्पुरुषचित्तग्रहणाय। यद्गृहे तत्कापुरुषचित्तग्रहणाय। यद्दत्तं तत्सर्वबुद्धप्रशस्तं। यद्गृहे तद्बालजनप्रशस्तम्॥

यावत्सचेत्पुनरस्य पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पद्यते — तथा ऽन्येषु सत्त्वेषु तेन तिसृभिः परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाषितव्यं। कतमाभिस्तिसृभिः। सम्यक्(प्र)युक्तस्य समचित्तस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न विषमचित्तस्य बोधिर्न मिथ्याप्रयुक्तस्य। अनानात्वचारिणो बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न नानात्वचारिणः। आभिस्तिसृभिः परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाष्य — न्यत्रे[1](?) ऽमित्रसंज्ञोत्पादयितव्या ऽमित्रं ह्येतन्मम। न मैत्रं। यो ऽहमस्यार्थाय बुद्धप्रशस्ता —ः शिक्षाया उत्सृजाद्‌ऋत्वा ऽस्मिन् पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पादयामि। न तथान्येषु सत्त्वेषु। तेन तथा तथा चित्तमुत्पादयितव्यं यथा यथास्य सर्वसत्त्वेषु पुत्रप्रेमानुगता मैत्र्युत्पद्यते। आत्मप्रेमानु — मैत्र्युत्पद्यते। एवं चानेन योनिशः प्रत्यवेक्षितव्यं। अन्यत एष आगत। अन्यतो ऽहं। सर्वसत्त्वा अपि मम पुत्रा अभूवन्। अहं च सर्वसत्त्वानां पुत्रो ऽभूवम्। नेह संविद्यते कश्चित्कस्यचि — — — परो वा। यावदेवं हि गृहपते। गृहिणा बोधिसत्त्वेन न कस्मिंश्चिद्वस्तुनि ममत्वं परिग्रहो वा कर्तव्यः। नाध्यवसानं। न निपतिः न तृष्णानुशयः कर्तव्यः। सचेत्पुनर्गृहपते गृहिणं बोधिसत्त्वं याचनक उपसंक्रम्य किंचिदेव वस्तु याचेत। सचेदस्य वस्त्वपरित्यक्तं भवेत्। नैवं चित्तं निध्यापयितव्यं[2]। यद्यहमेतद्वस्तु परित्यक्ष्ये यदि वा न परित्यक्ष्येऽवश्यं ममैतेन वस्तुना विनाभावो भविष्यति। अकामकेन मरणमुप

1) पुत्रे (?) cf infra

2) °dhyap° in the transcript

मत्सरी भविष्यति । एतच्च वस्तु मां त्यक्ष्यति यदि चैनं त्यक्ष्यामि । एतच्च वस्तु परित्यज्याहं पाततारः कालं करिष्यामि एतच्च परित्यक्तं न मे मरणकाले चित्तं पर्यादास्यास्यति । एतच्च मे मरणकाले प्रीतिं प्रामोद्यमविप्रतिसारितां च जनयिष्यति । सचेत्पुनरेवमपि नाभ्युत्सहेत् तद्वस्तु परित्यक्तुम् । तेन स याचनकः श्लक्ष्णाभिः संज्ञाभिः संज्ञपयितव्यः । नवनाभिनवसृभिः । दुर्बलस्तावदहमपरिपक्वकुशलमूलः । आदिकर्मिको महायाने । न चित्तस्य वशी परित्यागाय । सोपादानदृष्टिको ऽस्मि । अहंकारममकारस्थितः । क्षमस्व सत्पुरुष । मा परितप्स्यसि[1] तथाहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये । तथा योगमारप्स्ये । यथैव च तवाभिप्रायं परिपूरयिष्यामि सर्वसत्त्वानां चेति । एवं खलु गृहपते । तेन याचनकः संज्ञपयितव्यः । एतच्च संज्ञपनमुपरि दोषपरिहारायोक्तं । मा भूद्बोधिसत्त्वस्य तत्राप्रसादो बोधिसत्त्वे वा याचनकस्येति । न तु मात्सर्येणैवं वचनस्य भवति प्रतिषिद्धं चेदं भगवता बोधिसत्त्वानां ॥

यथाह बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे । चत्वार इमे शारिपुत्र धर्मा बोधिसत्त्वानां न संविद्यन्ते । कतमे चत्वारः । शाठ्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । मात्सर्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । ईर्ष्यापैशुन्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । नाहं शक्तो ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुमिति । लीनं चित्तं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । यस्यैते शारिपुत्र चत्वारो धर्माः संविद्यन्ते स पण्डितैर्ज्ञातव्यः । कुहको बतायं । लपको बतायं । नष्टधर्मो बतायं । संक्लेशधर्मो बतायं लोकामिषगुरुको बतायं भक्तचोडकपरमो बतायमिति । तथा चित्तशूराः खलु पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वा भवन्ति । यावत्स्वहस्तपरित्यागी भवति पादपरित्यागी । नासापरित्यागी । शीर्षपरित्यागी । अङ्गप्रत्यङ्गपरित्यागी । पुत्रपरित्यागी । दुहितृपरित्यागी । भार्यापरित्यागी । रतिपरित्यागी । परिवारपरित्यागी चित्तपरित्यागी । सुखपरित्यागी । गृहपरित्यागी । वस्तुपरित्यागी । देशपरित्यागी रहपरित्यागी । सर्वस्वपरित्यागीति ॥

---

1) °tapsīs MS

एवं नारायणपरिपृच्छायामप्युक्तं । न तद्वस्तूपादातव्यं यस्मि[न्] [14 b]वस्तुनि नास्य त्यागचित्तमुत्पद्यते । न त्यागबुद्धिः क्रमेत । न स परिग्रहः परिग्रहीतव्यो यस्मिन्परिग्रहे नोत्सर्गचित्तमुत्पादयेत् । न स परिवार उपादातव्यो यस्मिन्याचनकैर्याच्यमानस्य परिग्रहबुद्धिरुत्पद्यते । न तद्राज्यमुपादातव्यं न ते भोगा न तद्रत्नमुपादातव्यं यावन्न तत्किंचिद्वस्तूपादातव्यं । यस्मिन् वस्तुनि बोधिसत्वस्यापरित्यागबुद्धिरुत्पद्यते ॥ अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र बोधिसत्वेन महासत्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । अयं मयात्मभावः सर्वसत्वेभ्यः परित्यक्तः उत्सृष्टः । प्रागेव बाह्यानि वस्तूनि यस्य यस्य सत्वस्य येन येन यद्यत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै तद्दास्यामि सत्संविद्यमानं हस्तं हस्तार्थिकेभ्यो दास्यामि पादं पादार्थिकेभ्यो नेत्रं नेत्रार्थिकेभ्यो दास्यामि । मांसं मांसार्थिकेभ्यः शोणितं शोणितार्थिकेभ्यो मज्जानं मज्जार्थिकेभ्यो ऽङ्गप्रत्यङ्गान्यङ्गप्रत्यङ्गार्थिकेभ्यः शिरः शिरोर्थिकेभ्यः परित्यक्ष्यामि । कः पुनर्वादो बाह्येषु वस्तुषु यदुत धनधान्यजातरूपरजताभरणाश्वगजरथवाहनग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपत्तनदासीदासकर्मकरपौरुषेयपुत्रदुहितृपरिवारेषु । अपि तु खलु पुनर्यस्य यस्य येन येन यद्यत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै सत्वाय तत्तद्देयं संविद्यमानं दास्यामि । अशोचन्नविप्रतिसारी अविपाकप्रतिकाङ्क्षी परित्यक्ष्यामि । अनपेक्षो दास्यामि सत्वानुग्रहाय महाकारुण्येन सत्वानुकम्पया तेषामेव सत्वानां संग्रहाय । यथा मे ऽमी सत्वाः स[15 a]गृहीता बोधिप्राप्तस्य धर्मज्ञानकाः स्युरिति । पेयालं ॥

तद्यथापि नाम कुलपुत्र भैषज्यवृक्षस्य मूलतो वा ह्रियमाणस्य गण्डतः शाखातः त्वक्तः पत्रतो वा ह्रियमाणस्य पुष्पतः फलतः सारतो वा ह्रियमाणस्य नैवं भवति विकल्पो । मूलतो मे ह्रियते यावत्सारतो मे ह्रियत इति ॥ अपि तु खलु पुनरविकल्प एव हीनमध्योत्कृष्टानां सत्वानां व्याधीनपनयति । एवमेव कुलपुत्र बोधिसत्वेन महासत्वेनास्मिंश्चातुर्महाभौतिके आत्मभावे भैषज्यसंज्ञोत्पादयितव्या येषां येषां सत्वानां येन येनार्थ. तत्तदेव मे हरन्तु हस्तं हस्तार्थिनः पादं पादार्थिन इति पूर्ववत् ॥

आर्याक्षयमतिसूत्रे ऽपि देशितं । यथैव मया कायः सर्वसत्वानां किंकरणीयेषु संपादयितव्य । तद्यथापि नामेमानि बाह्यानि चत्वारि महाभूतानि पृथिवीधातुरब्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुश्च

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

1) Ms गच्छति

2) Tib. (19 a 1) [illegible] prob. the same as the work in Tabgyur III 30 (h F 211)

3) Lights Tib. སྣང་བ (19 a 8)

4) The Tib. has འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གནས lit. abode of all means (19 a 3)

5) स यथा सम निपतति marginal gloss

धिसत्त्वत्यागचित्ततां मनसि कुर्वाणा उद्यानभूतमात्मानं सर्वसत्त्वेषु संपश्यन् । धर्मरतिमूलमात्मानं सर्वलोकेऽपदर्शयमानः [16 a]सौमनस्यदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानामधितिष्ठन् । अनन्तप्रीतिजननमात्मानं सर्वजगतो निर्यातयमानः सर्वमुक्तधर्मस्य द्वारभूतमात्मानं सर्वलोके संधारयमानः । बुद्धबोधिदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानां प्रणिदधत् । पितृममतात्मानं सर्वप्रजाया नियोजयमानः । सर्वोपकरणाभिजल्पाधिकरणमात्मानं सर्वसत्त्वधातौ प्रतिष्ठापयमानः ॥

इति हि बोधिसत्त्व आत्मानमुपस्थायकत्वाय[1] ददानः याचनकेषु नीचमनस्कारचित्तो भूम्यास्तरणाधिष्ठानचेता धरणिसमसर्वदुःखसहनमनसिकारप्रवृत्तः सर्वसत्त्वोपस्थानानात्तनानमप्रयुक्तो बालजनदुःखानस्थिरः स्थावराधिवासनजात्य अस्थितः कुशलमूलाभियुक्तः अप्रयुक्तालन्नोकथानूपस्थानः कर्णौ नासा[2] संपरित्यजन् याचनकेभ्य उपसंक्रान्तेभ्यो बोधिसत्त्वचर्यापातनभ्यागतकुलकुलीनसंभूतचित्तः सर्वबोधिसत्त्वानुस्मरणविहारप्रसृतो ऽसारात्सर्वत्रैलोक्यात्म -- त्यजेतमाणः स्वशरीरानध्यवसितमनसः अनिकेतसर्वबुद्धमानुस्मृतिविहार्यसाराच्छरीरात्सारादानाभिप्राय इति हि बोधिसत्त्वो जिह्वां याचितः समानो म --- वाचा प्रेमणीयया मैत्र्योपचारविनतया भद्रे सिंहासने राजार्हे निषाद्य तं याचनकमभिभाषते स्म. । अरिष्ट[3]चित्तो भूत्वा ऽनचित्तो ऽनुपहतचित्तो महात्मन्सत्त्व -- [चि] [16 b]त्तो बुद्धवंशाभूतचित्तो ऽलुलितसन्तान[4]चित्तो महास्थामबलाधानो ऽनध्यवसितशरीरचित्तो ऽनभिनिविष्टवचनचित्तो जानुमण्डलप्रतिष्ठितकायो भूत्वा स्वकान्मुखाज्जिह्वा -- याचनकस्य सर्वशरीरमधीनं कृत्वा वाचं प्रमुञ्चन् स्निग्धां मृद्वीं प्रेमणीयां मैत्र्योपचारां । गृहाण त्वं मम जिह्वां यथा कामकरणीयां कुरु । तथा कुरु यथा त्वं प्रीतो भवसि

---

1) *Upasthāyaka* = «servant» Divy et alibi, buddhice The form in °*tva* is new

2) The reading is doubtful

3) My emendation is founded on the MS reading *arushta* under which has been written in a much later hand *akushta*

4) This determines the meaning of *santāna* ('fixedness of mind') in Mhv. I 90 4, ubi v Senart (I 446)

प्रीतमनाः आत्तमना प्रमुदितो हृष्टः प्रीतिसौम(न)स्यजात इति स शिरः परित्यजन् सर्वधर्माग्रशिरः प्राप्तज्ञानमनस्कान् सर्वलोकपरित्राणशिरोबोधि¨¨गच्छन् सर्वजगदग्र्यशिरः अनुत्तरज्ञानमभिलषन् सर्वदिग्विस्फरं प्राप्तुं(1) ज्ञानराज्यमधिमुच्यमानो ऽनुत्तरसर्वधर्मैश्वर्यशीर्षतां परिपूरयितुकामो ऽनन्तयाचनकप्रीतिपरिस्फुटचेता। इति हि बोधिसत्त्वो हस्तपादान्परित्यजन्याचनकेभ्य महाहस्तप्रमुखेनानुग्रहाध्याशयेन बोधिसत्त्वसमृद्धविक्रमत्यागप्रतिपत्पाणिना व्यवसर्गाभिरतेन हस्तपादपरित्यागेन महाप्रतिष्ठानकरणाध्याशयेन बोधिसत्त्वचर्याध्यवसायेन चेतसानुपहतेन हस्तप्रसारणतया जिनसुतचित्तोत्पादसंभवेन निष्पर्यवस्थानता (17 a) न धर्मशरीराङ्गसंभिन्नानुशासनपदः घनीवचित्तः सर्वमारकर्मा कल्याणमित्रैरुपस्तब्धैर्दुर्विलङ्घ्यचेताः(2) सर्वबोधिसत्त्वसंगृहीतकल्याणनिर्देशा इति हि बोधिसत्त्व स्वशरीरमालिप्य रुधिरमनुप्रयच्छन्याचनकेभ्यः प्रहर्षितबोधिचित्तो। बोधिसत्त्वचर्याभिलषितचित्तो ऽपर्यात्तवेदितचित्तः सर्वयाचनकाभिलषितचित्तः सर्वप्रतियाचकाभिहृष्टचित्तः सर्वबोधिसत्त्वत्यागप्रतिपत्प्रतिपन्नो ऽनिवर्त्यया प्रीतिप्रश्रब्ध्या स्वशरीरानपेक्षचित्त स्वशरीराद्रुधिरमनुप्रयच्छन् ज्ञानायतनमहायानप्रसृतचेता महायानाभिरतमना इष्टमनास्तुष्टमनाः प्रीतमनाः मुदितमना मैत्र्यमना सुखमनाः प्रसन्नमनाः प्रमुदितप्रीतिसौमनस्यजातो मज्जानमपि स्वशरीरात्परित्यजन्याचनकेभ्यः कल्याणत्यागता। याचकाभिलषितया वाचा तान् याचकानभिलपन्(3) गृह्णन्तु भवन्तो मम शरीरान्मज्जानमपि यथा कामतः कृपया तुल्यप्रीतिविवर्द्धनेन त्यागचित्तेन। बोधिसत्त्वविशेषगणनिषेवितेन सुकृतकुश[लमू]लेन लोक

---

1) MS *prāptam* I construe the infin with *adhimucya nāno* On the next word, jñāna°, the following gloss (or part of text?) is added in the margin, *sarvato 'kṣi śirosukham jñānam ity arthaḥ*

2) The small upright bars added by the scribe or some (evidently not recent) reader of the MS show that he took the compound as «cherished and saved by friends *from* the evil of all the actions of Māra» I confess however that this seems to me forced that, I *prefer to suppose that something has been lost after °karmā* (unhurt by Mara's machinations), thus leaving the next compound quite clear and intelligible

3) Cf Pali *abhilāpa*

मनापकर्षितेन प्रचारेणाध्याशयेन । सर्वबोधिसत्त्वसमतोपात्तैर्दानारम्भैर्निराकाङ्क्षितै सर्वयाचकैरनन्तोपचितैर्दानवस्तुभि अप्रत्ययवेदितेन कर्मविपाकप्रत्ययेन सर्वलोकधातुविपुलया सर्वबुद्धक्षेत्रालंकारव्यूहपूरया सर्वजगदभिमुखया करुणापरित्राणतया । सर्वबुद्धबोध्यभिमुखया । दशबल[1] -- [17 b]चारणया ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबोधिसत्त्वाभिमुखया एककुशलमूलपरिचर्यया सर्ववैशारद्याभिमुखेनार्षभसिंहनादनदेन त्र्यध्वाभिमुखेन[2] । सर्वाधिसत्त्वज्ञानेन -- लोकाभिमुखेनापरान्तकोटीगतकल्पव्यवसायेन बोधिसत्त्वप्रणिधानेनापरितृष्यना[3]भिमुखेनाखेदचित्तोत्पादेन बोधिसत्त्व स्वकदेह परित्यजन्याचनकेभ्यो दानवशिभिनिवचित्त पारमितानिष्पादनचित्त सर्वबोधिसत्त्वदानानुगतसुप्रतिष्ठितचित्त । अधिष्ठानसर्वयाचकप्रतिमाननचित्त । अध्याशय परिशोधयमान । सर्वजगत्परि[पाच][4]न निदान महाप्रणिधान प्रतिपद्यमानो बोधिसत्त्वचर्यायां समवसमान सर्वज्ञतासंभार संभरमाण प्रणिधिमरिच्छन् सो ऽत्र यकृन्नुन्नाकुप्फुप याचकेभ्य परित्यजन् याचनकाभिप्रसन्नया दृष्ट्या प्रसन्नप्रीत्यावरैर्नेत्रैर्बोधिसत्त्वनिर्वलितेन प्रेम्णा ऽव्युत्थित[5]मानसिकारेण त्यागेनासारात्कायात्सुप्रत्यवेक्षितेन सारादानचित्तेन श्मशानपर्यन्तेन कायानुस्मृतिमनसिकारेण वृकशृगालश्वभक्ष्य शरीर प्रत्यवेक्षमाण परभक्तिमानसिकतया । शरीरानित्यतया ऽपचिहशरीरेण परभक्तोपनीतेन एव धर्मानसिकारप्रयुक्तो बोधिसत्त्वस्तान्याचनकाननिमिष प्रेक्षमाण एव चित्तमुत्पादयति । यदि याचनकस्यैतच्छरीरादस्य यत्तु बुकापुष्णुप-दद्या । यदि वा न दद्या । आयुःक्षयपर्यन्ते नेयो [18 a]नित्य श्मशानपर्यवसान

1) Dh s § 75

2) Dh s § 65

3) MS °परितस्यना For the form (not in ord Sk.) see Childers s v *paritassanā*, compare also note to fol [23 b] below

4) I have conjectured that these are the missing letters from the Tib which has འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱ་བའི་རྒྱུར་སྨོན་ལམ་ཆེན་པོ

5) Both reading and sense are somewhat doubtful Böhtlingk (W kürz F) gives to *avyutthāna* the meaning «das Nichtnachgeben»

इति ॥ एवं गगनविकारसंतोषितेन सत्त्वानेनेवं धर्मदानेनाशयेन कल्याणमित्रसंधाधिष्ठितेन याचनकदर्शनेनासारात्कायात्सारमादातुकामो धर्मकामतया स्वमांसमपि परित्यजमानेन तत्कुशलमूलं परिणामयतीत्यात्मभावोत्सर्गं कृत्वा ॥

भोगपुण्योत्सर्गो ऽप्यनेनैवोक्तः । इति हि बोधिसत्त्वो नानादिग्लोकप्रतियाचकेष्वन्यान्यनुकूलदिगागतेष्वप्रमेयकृपणवनीपकेषु बोधिसत्त्वसमागतेषु बोधिसत्त्वशब्दं श्रुत्वागतेषु बोधिसत्त्वप्रत्ययावकाशागतेषु बोधिसत्त्वदानपूर्वं प्रणिधानश्रुतेषु । बोधिसत्त्वप्रणिधानचित्तनिमन्त्रितेषु । सर्वत्यागगमनसाभिप्रायितेषु तृप्तयाचनकप्रतिमाननचेतन आगतयाचनकसमारयाचितको । यथैव तत्र दिश गत्वा पूर्वं प्रतिमाननपितव्या यथाचिन्त्यनं[1] येन युष्माकमागमनक्लमो न स्यात् । एवं समृद्धप्रणिपातेन क्षमयति सर्वयाचनकान् क्षमयित्वा स्नापयित्वा विश्रामितशरीरान् कृत्वा तेभ्यो यदृच्छयोपकरणं प्रतिपादयति । यदिदं मणिरथान् जम्बु[2]द्वीपकल्याणकन्यारत्नपरिपूर्णान् यदिदं सुवर्णरथान् जनपदविशुद्धकन्यारत्नपरिपूर्णान् । यदिदं वैडूर्यरथान्वान्तुपालगीतवाद्यसंप्रवादितपरिपूर्णान् । एवं स्फाटिकरथान् सुशुक्लशुभ्रवेशधारिस्वलंकृतरूपाप्रतिकूलदर्शनचतुरकन्यारत्नपरिपूर्णानिति । तथैव देशितं मणिरथान्वा ददानः सर्वरत्नजालसंछन्नानाजानेयै[3]रश्वैरुपेतान् । [18 b]नवाह्नान् । चन्दनरथान् ददानो रत्नचक्रारध्यप्रयुक्तान् रत्नसिंहासनप्रतिष्ठितान् पाद्यमानारत्नछत्रसंछन्नव्यूहान् रत्नवितानविततसंछन्नान् ध्वजपताकालंकृतचतुर्दि-

1) °*shyana* MS

2) These syllables wholly or partly wanting in the MS, have been restored from the Tibetan (f 22 a 1)

3) The MS. here and in the corresponding passages at 19 a (p. 28 3) below has the *vox nihili*, *āyāneya* I have succeeded in restoring the text in all three passages from the Tibetan equivalent ཅང་ཤེས This ought of course to have some form like *sarvajña* for its original, but clearly the Tibetan translator mistook the somewhat rare Sanskrit word (parallelled however in Pali) for a derivative of *jñā* It may, however, be noted that Indian tradition, as represented by the *Açva tantra* cited by B and R. does connect the word with that root and not with the Vedic *ājani*

[1]शान् नानागन्धविधूपित — सारगन्धानुलेपनुलिप्तान् । सर्वपुष्पव्यूहावकीर्णान् कल्याणततस्फुरद्रत्नसूत्रप्रकल्पितानध्यास्तरणनानाध्यास्तरणसमवाहनप्रयुक्तान् । पादप्रतिकूलमनोज्ञप्रवातगन्धान् सुदुःखितपुत्रवचनोपचारप्रयुक्तान् । विविधगन्धचूर्णसम्भृतकृतोपचारानिति ॥

पुनरत्रैवाह । आत्मानं च सर्वसत्त्वानां निर्यातमनुप्रस्थानं वा सर्वबुद्धानामुपाददानो राज्यं वा परित्यजन् प्रत्येकं वा नगरराजधानीं सर्वालंकारभूषितां यथार्हं वा याचनकेषु सर्वपरिवारं परित्यजन् पुत्रदुहितृभार्यां वा ददानो याचनकेभ्यः सर्वगृहं वापसृजन् । य[ाव]त्सर्वोपभोगपरिभोगान् वा ददानः । एवं पानदानं रसदानमपि बोधिसत्त्वो ददानो विविधान् कल्याणानुसारान् विशुद्धानविकलास्तिक्तकटुकाम्ललवणान् मधुरान् कषायान् नानारसाग्रोपेतान् सुस्निग्धान् विविधरसविधिनोपेतान् धातुक्षोभासमतास्थापनान् चित्तशरीरबलोपस्तम्भनान् प्रीतिप्रसादप्रामोद्यवल्यताजननान् । यावत्सर्वपरोपक्रमप्रतिषेधकान् सर्वव्याधिसमनारोग्यसंजननान् । एवं वस्त्रदानं पुष्पदानं गन्धदानं विलेपनदानं माल्यदानं । शयनदानमावासदानमपाश्रयदानं प्रदीपदानं च । ग्लानप्रत्ययभैषज्य [19 a]परिष्कारान् बोधिसत्त्वोऽनुप्रयच्छन् यावन् नानाभाजनानि विविधसंभारपूर्णान्यनेकरत्नकांस्यपात्रीरप्रमेयसंभारोपचिता हिरण्यसुवर्णद्रव्यचूर्णपरिपूर्णास्तानि बुद्धेभ्यो भगवद्भ्यो ददानोऽचिन्त्यदक्षिणीयाधिमुक्तचेता बोधिसत्त्वरत्नेभ्यो वा ददानः । कल्याणमित्रसुदुर्लभचित्तोत्पादेन आर्यसंघाय वा ददानः । बुद्धशासनोपस्तम्भाय पुद्गलाय वा ददानः । श्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यो वार्यगुणाभिप्रसन्नचित्ततया मातापितृभ्यां ददानो । गुरुशुश्रूषोपस्थानचित्ततया आचार्यगुरुदक्षिणीयेभ्यो वा ददानस्तत्र तत्र गुरुसंभारानववादशिक्षणाप्रयुक्तः । अधन[2]व्यसनं वा कृपणवनीपकयाचनकेभ्यो ददानः । सर्वसत्त्वाप्रतिहतचक्षुर्मैत्रीपरिभावितचित्ततया । पेयालं ॥

इति हि बोधिसत्त्वो हस्त्याजानेयान्[3] ददानः सप्ताङ्गसुप्रतिष्ठितान् । षष्टिहा-

1) New form: *Caturdiçam* (indecl.) in lexx. cf. Pali *catuddisa*

2) असन° MS

3) See p. 26, note 3. For the order of members in the compound see B. & R. s. v. आजानेय

यानान् पड्गन्त्रोपेतान्[1] चक्रवर्णान् गुणविशुद्धान् सुवर्णालंकारान् हेमजालप्रतिच्छन्नावघोषान् नानारत्नविचित्रालंकारमणिरत्नकुण्डप्रतिसंव्यूढान् सुवर्णरज्जुयोगान् कल्याण[चारु]दर्शनान् । घण्टासिञ्जानमदनमनोगन्धोपचारान् यथाभिनियम्ना[2] ददाति । सुदन्तान् सुजवरान् रोहितान् सुवर्णपत्रांश्चतुर्दिग्गमनाहारवर्णोपितानुदसंवनान् दिव्यरत्नालंकारसदृशसर्वविभूषणोपेतान् । स तान् ददान परित्यजन् गौरवेण गुरुजनेभ्यः कल्याणमित्रमातापितृभ्यः कृपणवनीपकयाचनकेभ्यः सर्वजगत्प्रतिपादकेभ्यो मुक्तचित्ततया ददाति । नागृहीतचित्ततया[3]नृसान्मक्षाकृपापरिस्फुटेन सन्तानेन महात्यागपरिणामनाबो(19 b)धिसत्त्वगुणेषु प्रतिपद्यमानो ऽभिनिष्क्रमबोधिसत्त्वाध्याशयान् परिशोधयमानो यावदिति हि बोधिसत्त्व धर्मासनानि ददान परित्यजन् सिंहासनानि वैडूर्यपादकानि सिंहप्रतिष्ठितानि सुवर्णसूत्ररत्नान्वितानान्यनेकचीवरस्पर्शोपेतप्रज्ञप्तानि सर्वसारगन्धवासितोपचाराणि विविधमणिहारसमुच्छ्रितध्वजान्यनेकरत्नकोटानियुतशतसहस्रालंकारव्यूहानि हेमजालावितानवितताणि सुवर्णकिङ्किणीजालसंघट्टितमनोज्ञनादानघोषशब्दानि महार्ह्यासनान्यभ्युद्गतो[हिंह][4] चतुर्दर्शनान्येकच्छत्रमहापृथिव्यनुशासननिपदनाभिषिक्तानि । सर्वराज्यैश्वर्याधिपतेय[5]नियतनियताप्रतिहतचक्रशासनानुशासनसर्वराज्याधिपत्ये प्रवर्तते[6]। एवं यावदिति हि बोधिसत्त्वश्छत्राणि ददान परित्यजन् महारत्नव्यूहप्रतिमण्डितानि रत्नदण्डानि किङ्किणीजालसंछन्नानि । रत्नसूत्रसर्पावबद्ध

---

1) MS पड्गत्रोपि° I have supposed a neuter *gantra* a by form of *gantr* (cf Buddhacarita II, 12—a similar passage to this See Cowells preface p XV)

2) MS *açtayaneyamna* (last letters indistinct) see p 26, note 3 above

3) «*With no niggardliness of mind*» See R Morris in *Academy* 25 Feb 1888

4) These two letter groups are quite uncertain A marginal note has उच्छ्रित ऊर्द्धदृष्टिदृश्य

5) *Adhipateya* a Paliicism not hitherto noted in Sanskrit *niyata* (if the reading be correct) apparently = «regularly enjoined for»

6) The sentence if the reading be right must apparently be parenthetical «(and he sc the recipient of these gifts flourishes in sovereignty)»

सौवर्णानि विदूर्याणिहाराभिप्रलम्बितानि मृदुघोषमनोज्ञशब्दनिश्चाराणि देवताभ्यन्तरविशुद्धकल्पानि रत्नजालजालान्तरसमन्तसंछन्नानि रत्नकोशसंधारितान्यगुरुचन्दनायोगसारवरगन्धघटिकानि गुरुशासकन्धविधूपितानि सितोपवराणि जाम्बूनदप्रभास्वरशुद्धानि । तादृशानां छत्राणां निरन्तरकोटीनियुतशतसहस्रालंकाराणां तत्प्रतिरूपाणि चासंख्येयकोटीनियुतशतसहस्राण्यनेकरत्नाराधितानि ददाति परित्यागमनस्कः भगवत्सु प्रवृत्तेषु समुपस्थितेभ्यो वा सत्त्वसारेभ्यो निर्वृतानां[1] वा तथागतानां चैत्यालंकाराय । यावत् यथेष्टं बोधिसत्त्वकल्याणमित्रे[20 a]भ्यो वाभिजातबोधिसत्त्वधर्मभाणकेभ्यो वा माता पितृभ्यां वा संघरत्ने वा सर्वबुद्धशासने वा यावत्सर्वप्रतिपात्त्रेभ्य स एव तत्कुशलमूलं परिणामयति ॥

यथा तावत्प्रथमायामेव परिणामनायां सर्वकुशलमूलप्रस्तारेषूपदिष्टं । एवं प्रणिधानमुत्पादयति । यन्ममैतानि कुशलमूलानि सर्वागतदुःखकोट्यापत्तिर्भूतानि भवेयुर्विशुद्धधर्मपर्यवदानानि येन सर्वसत्त्वा नामैते कुशलमूलेन सर्वाकारप्रतिप्रश्रब्धिर्भवति । तैर्यग्योनियमलौकिकाद्दुःखस्कन्धान्निवर्तयेयु । स तानि कुशलमूलानि परिणामयन्नेव तत्कुशलमूलं परिणामयति । अनेनाहं कुशलमूलेन सर्वसत्त्वानां लयनं भवेयं सर्वदुःखस्कन्धविनिवर्तनाय । सर्वसत्त्वानां त्राणं भवेयं सर्वक्लेशपरिमोचनतया । सर्वसत्त्वानां शरणं भवेयं सर्वभयपरित्राणतया । सर्वसत्त्वानां गतिर्भवेयम् सर्वभूम्यनुगमनतया । सर्वसत्त्वानां परायणं भवेयमत्यन्तयोगक्षेमप्रतिलम्भतया । सर्वसत्त्वानां आलोको भवेयं वितिमिरज्ञानसंदर्शनतया । सर्वसत्त्वानां उल्का भवेयमविद्यातमोऽन्धकारविनिवर्तनतया । सर्वसत्त्वानां प्रद्योतो भवेयमत्यन्तविशुद्धप्रतिष्ठापनतया । सर्वसत्त्वानां नायको भवेयमचिन्त्यधर्मनयावतारणतया । सर्वसत्त्वानां परिणायको भवेयमनावरणज्ञान[2]स्कन्धोपनयनतया । पेयाल ॥ तत्राध्याशयत परिणामयति न वचनमात्रेण । तत्रोदग्रचित्त परिणामयति । हृष्टचित्त परिणामयति । प्रसन्नचित्त परिणामयति । प्रमु

1) = Pali *n bbuta*

2) Cf the name of a Bodhisattva quoted in B and R from **Daçabhūmīçvara**: *Anāvaraṇajñānaviçuddhagarbha*.

दितचित्तः स्निग्धचित्तः परिणामयति । मैत्रचित्तः प्रेम[20 b]चित्तः अनुग्रहचित्तो हितचित्तः सुखचित्तः परिणामयति । तच्चैवं परिणामयति । इदं मम कुशलमूलं सर्वसत्वानां गतिविशुद्धये संवर्त्तेत । उपपत्तिविशुद्धये संवर्त्तेत । पुण्यमाहात्म्यविशुद्धये संवर्त्तेत । अनभिभूततायां संवर्त्तेत । अपर्यादानतायां संवर्त्तेत । दुरासदचित्ततायां संवर्त्तेत । स्मृत्यप्रमोषतायां[1] संवर्त्तेत । गतिमतिविनिश्चयतायां संवर्त्तेत । बुद्धप्रमाणतायां संवर्त्तेत । कायकर्ममनस्कर्मसर्वगुणालङ्कारपरिपूर्या संवर्त्तेत[2] ॥ अनेन मे कुशलमूलेन ते सर्वसत्वाः सर्वबुद्धानाराग्येयुराराग्यित्वा[3] च मा विरागयेयुः[4] । तेषु च बुद्धेषु भगवत्सु प्रसादमभेद्यं प्रतिलभेरन् । तेषां च तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिके धर्मदेशनां शृणुयुः । श्रुत्वा च सर्वा विमतीर्विनिवर्त्तयेयुः । यथाश्रुतं[5] च संधारयेयुः । सन्धारयन्तश्च प्रतिपत्त्या संपादयेयुः[6] । तांश्च तथागतानाराधयेयुः । चित्तकर्मण्यतां च प्रतिलभेरन् । अनवद्यानि कर्माणि समुदानयेयुः । महत्सु च कुशलमूलेष्वात्मानं प्रतिष्ठापयेयुरुत्पन्नं च दारिद्र्यं विनिवर्त्तयेयुः सप्त धनप्रतिलम्भांश्च परिपूरयेयुः सर्वबुद्धानां चानुशिक्षेयुः कल्याणेन्द्रियप्रतिलम्भं चाधिगच्छेयुः । उदाराधिमुक्तिसमतां च परिनिष्पादयेयुः । सर्वज्ञज्ञाने चावकाशं प्रतिलभेरन् । अप्रतिहतचक्षुष्मत्तां[7] च सर्वजगत्सु त्पादयेयुः[8] । लक्षणालंकृततां च कायपरिपूरिं प्रतिलभेरन् । सर्वगुणालङ्कारं च वाक्यविशुद्धिं परि[21 a]गृह्णीयुः । संवृतेन्द्रियतां दशबलप्रयुक्तां चित्तकल्यतां समुदानयेयु । अनि

---

1) Compare *mushitaçruti* at f. 58 a *infra* and M. Vyutp. there cited, also *asampramoshacārino* at 23 b *infra* and Pāli forms quoted by R. Morris in *Academy*, 25 Feb 1888

2) The scribe here adds a figure noting that these ejaculations are ten in number

3) 4) Words peculiar to Buddhist Sanskrit from which other curious forms are quoted in Divyāvad., v. index

5) The text of the MS has *yathārutam*, but a marginal note doubtless referring to this, has *çrutā* (sic)

6) Here the scribe adds «5», compare note (2)

7) क्षुष्मता MS

8) «10» added see note (2) above

स्मितविहारिणो च परिपूर्णेषु । येन च सुखोपधानेन सर्वबुद्धाः समन्वागतास्तत्सुखोपधानप्रतिलब्धाः सर्वसत्त्वा भवेयुरिति ॥ यथा षष्ठी परिणामनोक्तेन विधिना परिणामयति । सर्वसत्त्वा ज्ञानाहारा भवन्तु असङ्गप्रयुक्तचेतसः । आहारप्रज्ञातापिनो[1] ऽनध्यवसिताहाराः प्रीतिभक्षा निरामिषाहारा यावत् कामतृष्णाविनिवर्तकाः । सर्वसत्त्वा धर्मरसमेघप्रवर्षका भवन्तु अनुत्तरधर्मरतिप्रीणितसन्तानाः । सर्वसत्त्वाः सर्वरसाग्रजिह्वा[2] भवन्तु रसनिमित्ता महोदाराः सर्वबुद्धधर्मचित्तनप्रयुक्ताः अविषमयाना अग्रयाना उत्तमयानाः शीघ्रयाना महायानाः । सर्वसत्त्वा अतृप्तदर्शना भवन्तु बुद्धप्रीतिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्वकल्याणमित्रदर्शनानुपहतसन्ताना भवन्तु । सर्वसत्त्वा अगदभैषज्यराजोपदर्शना भवन्तु । सर्वसत्त्वा क्लेशविषविनिवर्तकाः । सर्वसत्त्वा आदित्यमण्डलोद्गत[3]दर्शना भवन्तु सर्वसत्त्वतमस्तिमिरपटलविधमन[4]त्वात् ॥

एवमात्मानमुपनिधाय स्वभावनानुकूल्येन पठितव्यं । सर्वसत्त्वानामभिरूपचारुदर्शनतया परिणामयामि । सौमनस्यदर्शनतया कल्याणदर्शनतया परिणामयामि । अभिलषितदर्शनतया प्रहर्षितदर्शनतया दौर्मनस्यादर्शनतया बुद्धदर्शनोपेततया परिणामयामि ॥

सर्वसत्त्वा शीलगन्धोपेता भवन्त्वनाच्छेद्यशीला बोधिसत्त्वपारमिताशीला[21 b]. ॥ सर्वसत्त्वा दानवासिता भवन्तु सर्वत्यागपरित्यागिनः । सर्वसत्त्वा क्षान्तिवासिता भवन्तु अक्षोभ्यचेतनाप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा वीर्यवासिता भवन्तु महावीर्यसन्नद्धाः । सर्वसत्त्वा ध्यानवासिता भवन्तु प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखीभावस्थिताः समाधिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा बोधिसत्त्वपरिणामनावासिता भवन्तु सर्वसत्त्वाः सर्वशुक्लधर्मवासिता भवन्तु सर्वाकुशलधर्मप्रहीणाः । सर्वसत्त्वा दिव्यशयनप्रतिलब्धा भवन्तु महाज्ञानाधिगमाय । सर्वसत्त्वा आर्यशयन-

---

1) MS °tino *Ātāpi* »zealous« cf Divy index, or read *tāyino*, cf, Morris, R J P T S 1891—3, p 54

2) MS apparently °ग्रगृहा

3) *So a secunda manu, originally °odaragatad°*

4) Böhtlingk, W.K T. quotes Lalitavistara 36 6

प्रतिलब्धा भवन्तु । नि पृथग्जनबोधिचित्तावासनत्वात्सर्वसत्त्वाः सुखशयनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसंसारापचारदुःखपरिवर्जनत्वात्सर्वसत्त्वाः क्षेमगमनप्रतिलब्धा भवन्तु धर्मकामस्पर्शोपेता(1) । सर्वसत्त्वाः परिशुद्धबुद्धक्षेत्रावभासा भवन्तु गुणावाससुप्रयुक्ता आर्यावासनिकेतोच्चलिता. । अनुत्तरसर्वबुद्धावासाविरहिता । सर्वसत्त्वा बुद्धोपनिश्रय(2)विहारिणो भवन्तु । सर्वसत्त्वा अनन्तालोका भवन्तु सर्वबुद्धधर्मेषु सर्वसत्त्वा अप्रतिहतावभासा भवन्तु सर्वधर्मधात्वेकस्फरणा । सर्वसत्त्वा आरोग्यशरीरा भवन्तु तथागतकायप्रतिलब्धा । सर्वसत्त्वा भैषज्यराजोपमा भवन्तु अत्यन्ताकल्पन(3)धर्माण । सर्वसत्त्वा अप्रतिहतभैषज्यस्तम्भोपमा भवन्तु अगचिकित्साप्रतिपन्ना । सर्वसत्त्वा रोगशल्यनिर्हृता भवन्तु सर्वारोग्यप्रतिलब्धा । सर्वसत्त्वा सर्वागदपथ्यकुशला भवन्तु यथाशयभैषज्यप्रयोगसंप्रयोक्ता [22 a]र ॥ सर्वसत्त्वेषु सर्वरोगविनिवर्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वेषु पर्यन्तस्थामबलशरीरताया परिणामयामि । सर्वसत्त्वानां चक्रवाडपर्वतानवमर्द्य(4)कायबलोपपत्तये परिणामयामि । सर्वसत्त्वानां सर्वबलोपस्तम्भनातृप्ततायां परिणामयामि ॥ सर्वसत्त्वा अप्रमाणभाजना भवन्त्वाकाशधातुविपुला स्मृता न्द्रियोपेता सर्वलौकिकलोकोत्तरभाषसंग्रहणाद्ग्रहणस्मृत्यसंप्रमूढा । सर्वसत्त्वा कल्याणविशुद्धिभावना भवन्तु । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबुद्धबोध्यभेद्यप्रसादप्रसादिता । सर्वसत्त्वा कामङ्गमा(5) भवन्तु सर्वत्रगामिनो बुद्ध(6)भूमिप्रतिलब्धा । सर्वसत्त्वा सर्वसत्त्वेष्वप्रतिहतचित्ता भवन्तु । सर्वसत्त्वा अनाभोगसर्वबुद्धक्षेत्रपरिस्फुटगमना भवन्तु । एकचित्तक्षणसर्वधर्मावक्रमणा । सर्वसत्त्वा असङ्गात्सर्वलोकधातुगमना भवन्तु । अविश्राम्यमानमनोमयकायप्रतिलब्धा ।

---

1) Possibly *sparça* is here equivalent to the Pali *phasu* Cf Childers s v

2) The equiv of Pali *upanissaya*, not hitherto found in Sanskrit

3) The Tib (26 a 2) has རྣམ་པར་མི་འཁྲུགས་པའི་ཆོས་ཅན which I understand to mean «possessing the quality of excess in *sang froid*». In one of the polyglot lists of the thousand names of Buddhas I find མི་འཁྲུགས as the equivalent of Akshobhya

4) No such derivative as *mardya* is quoted, but the general sense is clear

5) This form hitherto in Pali only

6) Not one of the *daça bhumayah*, but cf the *daça balah* Dh -s § 76

सर्वसत्त्वाः सुप्रगमनयुक्ता भवन्तु सर्वबोधिसत्त्वचर्यानुप्रवेशिनः । अनेन कुशलमूलेन सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रात्यागचित्तानुत्सृष्टा भवन्तु कृतज्ञाः कृतानुपालनतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रैः सहैकार्था भवन्तु सभागकुशलमूलसंग्रहणतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणाशया भवन्तु कल्याणमित्रसंवसनसंपद्विकारानुबन्धनतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रकुशलमूलकर्मविपाकविशुद्धा भवन्त्वेकप्रणिधानाः । सर्वसत्त्वा महायानाभिरूढा[1] म[22b]प्रस्थिता भवन्त्वविघ्नाभिन्नयानसर्वज्ञतापर्यवसानाः । सर्वसत्त्वाः प्रच्छादितकुशलमूला भवन्तु सर्वबुद्धानस्थागोपनप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा गुणज्ञानाभिच्छादिता भवन्तु सर्वलोकोपक्लेशव्य(प)वृत्ताः । सर्वसत्त्वा अच्छिन्नाविलिप्तशुक्लधर्माणो भवन्त्वविषमबुद्धधर्मप्रयाताः । सर्वसत्त्वाश्छत्रभूता भवन्तु दृढबलवितानान्विताः । सर्वसत्त्वा अत्यन्तबोध्यामृतप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसत्त्वा[2] [बुद्धनिकाशिसि]शासनप्रतिलब्धा भवन्तु सर्वजगदवलोकनीया इति ॥

आर्यगगनगञ्जसूत्रे[3] ऽप्याह । मा भूत्तन्मम कुशलमूलं धर्मज्ञानकौशल्यं वा यन्न सर्वसत्त्वोपजीव्यं स्यादिति ॥

अतीतानागतकुशलोत्सर्गस्त्वार्याक्षयमतिसूत्रे ऽभिहितः । कुशलानां च चित्तचैतसिकानामनुस्मृतिरनुस्मृत्य च बोधिपरिणामना । इदमतीतकौशल्यं । यो ऽनागतानां कुशलमूलानां निध्यप्तिर्बोधेरा[4]मुखीकार[5]समन्वाहार । ये मे उत्पत्स्यन्ते कुशलाश्चित्तोत्पादास्ताननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणामयिष्यामीति इदमनागतकौशल्यं ॥ तदेवं चैतसिके-

---

1) The last letters have partly fallen away but my reading is confirmed by the Tib ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་གཞོལ

2) The leaf is here much broken The Tib (26 b—27 a) has སངས་རྒྱས་རྣམ་པར་རོལ་པའི་སྙིང་པོའི་གདན་ཞི

3) Cf G.-g. pariprcchā in K.F 252, also M Vyutp LXV 11

4) Böhtlingk (W K F VII 352) suggests for *nidhyapti* (quoting M Vyutp 245 1053) «etwa Nachdenken, philosophische Betrachtung» The Tib (27 a 3) has ངེས་པར་སེམས་སྐྱེད

5) New as a noun, vb *āmukhī kr* in Lalitavistara p 218 17 and Divy

नाभ्यासेन सर्वत्यागाधिमुक्तिं परिपूर्य त्यागचित्तवेगाभ्यासेन कायप्रयोगेणोत्सृष्टसर्वपरिग्रहः । सर्वपरिग्रहमूलादयदुःखाद्विमुक्तो मुक्त इत्युच्यते । यथोत्तरां चाभ्यासोत्कर्षयोगात् कल्यान् नानाकारांस्तान् लौकिकलोकोत्तरान् सुखसंपत्प्रकर्षाननुभवति । तेन चात्मभावादिना बडिशामिषेणेव स्वयमनभिमानोऽभोगेनाप्याकृष्य परानपि तारयति ॥ अत एवो-[23 a]क्तं रत्नमेघे । दानं हि बोधिसत्त्वस्य बोधिरिति ॥

॥ शिक्षासमुच्चये दानपारमिता प्रथमः परिच्छेदः ॥

II.

शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

एवमेषामात्मभावादीनामुत्सृष्टानामपि रक्षा कार्या । कुतो । यस्मात् ॥ परिभोगाय सत्त्वानां नात्मभावादि दीयते । अरक्षिते कुतो भोगः । किं दत्तं यन्न भुज्यते ॥ तस्मात्सत्त्वोपभोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ॥ उक्तं हि बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे । परं शारिपुत्र रक्षिष्यामीत्यात्मा रक्षितव्यः । एवंरूपया शारिपुत्र हितैषि[का][1]तया समन्वागतो बोधिसत्त्वो जीवितहेतोरपि पापं कर्म न करोतीति ॥

वीरदत्तपरिपृच्छायामप्याह[2] । शकटमिव भारोद्वहनार्थं केवलं धर्मबुद्धिना वोढव्यमिति । तथाऽक्षयमतिसूत्रेऽपि । कायदुःखतया च न परिखिद्यते सत्त्वावेक्ष[3]तयेति ॥

तच्चात्मभावादिकं सर्वं पालयेत् । कल्याणमित्रानुत्सर्जनात् । यथोक्तमार्यगण्डव्यूहे[4] आर्यश्रीसंभवेन ॥ कल्याणमित्रसंधारिताः कुलपुत्र बोधिसत्त्वा न पतन्ति दुर्गति-

1) This syllable, which would give a form explicable but not found, is possibly an addition to the MS

2) M Vyutp LXV 83 Vīradattagṛhapatiparipṛcchā, cf Nanjio 23 (28) and K.F 216

3) For the form see Divy 253 10

4) With the text of the subjoined extract I have collated R As Lond MS Hodgson № [illegible] (called «H» below) f 253 a sub fin

षु। कल्याणमित्रसमन्वाहृता नातिक्रामन्ति बोधिसत्त्वशिक्षां। कल्याणमित्रप्रतिच्छन्ना अभ्युद्गता[1] भवन्ति लोकात्। कल्याणमित्रपर्युपासिता[2] बोधिसत्त्वा असंप्रमोष[3]चारिणो भवन्ति सर्वबोधिसत्त्वचर्यासु। कल्याणमित्रपरिगृहीता बोधिसत्त्वा दुर्धर्षा भवन्ति कर्मक्लेशैः। [4]संचोदकाः कल्याणमित्रा अकरणीयानां संनिवारकाः प्रमादस्थानात्। निष्कासयितारः संसारपुरात्। [5]तस्मात्तर्हि कुलपुत्र एवं मनसिकारात्[6] प्रतिप्रस्रब्धेन [7]कल्याणमित्रा[8] पर्युपासि[8][23 b]तव्यानि। पृथिवीसमचित्तेन सर्वभारवहनापरिणा[9]मनतया। वज्रसमचित्तेनाभेद्याशयतया। चक्रवाड[10]समचित्तेन सर्वदुःखासंप्रवेध[11]नतया। लोकदाससमचित्तेन सर्वक[12]र्मसमादानाजुगुप्सनतया। रजोह[13]रणसमचित्तेन मानातिमानविवर्जनतया। यानसमचित्तेन गुरुभारनिर्वहनतया। श्वसमचित्तेनाक्रुध्यनतया। नौसमचित्तेन गमनागमनापरिख

---

1) Doubtless = «gone forth from», cf Childers p 613

2) For the form see Divyāv Ind, for the meaning note to translation

3) For the form cf p 30 supra, note (1)

4) *Sambodhanam* (neut.) H *sañcodakāḥ* our MS

5) This occurs in H at f 254 b 3 sqq

6) So rightly H, our MS °*ra*.

7) H inserts *te*

8) (8) These syllables supplied from H.

9) H reads clearly °*napariṇamanatayā* (°रिन°) which gives good sense Our MS however shows the same form *āparitasyanataya* that has been noted on p 25 7 above and also occurs a few lines below, a derivative of *tras* is of course possible, though less probable, here The Tib (28 a 1) has མི་ གྱུ་ བ «not changing places» (Jäschke p 20)

10) *vajravāda* H

11) A «Palicism» for व्यध° Cf Milindapanho p 386 2 *pabbato asampavedhi*

12) *Samā* … *yugupsanatayā* (three aksharas lost) A *samadanaghanatayā* H Our reading is confirmed by the Tib མི་སྨོད་པས (28 a 2) The meaning of *lokadasa* (འཇིག་རྟེན་གྱི་བྲན) is rather to be sought in the *kammakara* of Mil-P 379 than in the similar Tibetan phrase cited by Jäschke, Dict, 45 a 3

13) रजोपहृ° H «Besen» (Böhtl ²) but ཕྱག་ དར་བ «the act of sweeping» Tib, 28 a. 2 fin

स्यनतया[1] । सुपुत्रसदृशेन कल्याणमित्रमुखावीक्षणतया[2] । आत्मनि च ते कुलपुत्रातुरसंज्ञोत्पादयितव्या, कल्याणमित्रेषु च वैद्यसंज्ञा, अनुशासनीषु[3] भैषज्यसंज्ञा, प्रतिपत्तिषु व्याधिनिर्घातनसंज्ञा । आत्मनि च ते कुलपुत्र भीरुसंज्ञोत्पादयितव्या, कल्याणमित्रेषु शूरसंज्ञा, अनुशासनीषु प्रहरणसंज्ञा, प्रतिपत्तिषु शत्रुनिर्घातनसंज्ञा ॥ अत्रैव[4] वाचनोपासिकाविमोक्षे वर्णितं, कल्याणमित्रानुशासनीप्रतिपन्नस्य कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य बुद्धा भगवन्तो ऽभिराद्धचित्ता भवन्ति । कल्याणमित्रवचनाविलोमस्थायिनो बोधिसत्त्वस्य सर्वज्ञता आसन्नीभवति । कल्याणमित्रवचनाविचिकित्सकस्यासन्नीभवन्ति कल्याणमित्राणि । कल्याणमित्रमनसिकाराविरहितस्य सर्वार्था अभिमुखा भवन्तीति । अत एवार्यसुधनः सारध्वजस्य भिक्षोः पादौ शिरसाभिवन्द्यानेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य सारध्वजं भिक्षुमवलोक्य प्रणिपत्य पुनः पुनरवलोकयन्नियतं प्रणिपतन् [24 a] नमस्यन्नवनमन्मनसि कुर्वन् चिन्तयन् भावयन् परिभावयन्नुदानमुदानयन् हाकारं कुर्वन्, गुणानभिमुखीकुर्वन्निगमनतां समनुस्मरन् दृढीकुर्वन्नविजहन्मनसागमयन्नुपनिबध्नन् प्रणिधिं समवसरन् दर्शनमभिलषन् स्वरनिमित्तमुद्गृह्णन्यावत्तस्यान्तिकात्प्रक्रान्तः । तथा कल्याणमित्रागतां सर्वज्ञतां संपश्यन्नश्रुमुखो रुदन् यावन्मेघस्य द्रमितस्यान्तिकात्प्रक्रान्तः[5] ॥

बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे ऽप्युक्तं । इह शारिपुत्र बोधिसत्त्वो धर्मकामतया नास्ति तल्लोके

---

1) Both MSS here read °nāparitasya°, my conjecture, however, appears to be substantiated not only by 17 b above, but also by the sense and language of the third simile of the ship in Milindapañho 376—7 (= II p. 297 Rhys Davids), where the *terrors* of the sea are dwelt on. The Tib. has [illegible] «not weary».

2) °khodīksh° H.

3) This fem. form (not in lexx.) is supported here and just below by H.

4) Sc. *Gaṇḍavyūha sūtre*, but I have not succeeded in verifying this extract in the text of that work. Compare however Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91.

5) Our MS. is not clear here. The word may be read *Dramiḍasya*, a form supported by the Gaṇḍavyūha MS. («H») at f. 41 a. R. Mitra op. cit. p. 91 speaks of «Dravidian named Megha», and this is probably right, though the Vyutpatti (cited by B. R.) gives Dramita or Dramiḍa as *nomen proprium*.

रतं धर्म परित्यजति । नास्ति तत्कायोपस्थानं यन्न करोति । नास्ति तद्वाग्व्यपदेशो यन्नो त्सृजति । नास्ति तन्मनस्कर्म यन्नोत्सृजति आचार्योपाध्यायगौरवतया ॥ येषां ॥ तत्कस्य हेतोः । अन्धच्छेदायापि धर्म संवर्तते । जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्य च्छेदायापि धर्म संवर्तत इति एतच्चित्तमुत्पाद्य भैषज्यचित्तमुत्पाद्य । सर्वसत्त्वानां ग्लान्य व्युपशमायापि धर्मः संवर्तत इति । एतदध्याशयेन सर्वसत्त्वानां ग्लान्यव्युपशमायैवंरूपो धर्म इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । सचेत्पुनर्गृहपते पाठस्वाध्यायार्थिको बोधिसत्त्व कस्य चिदन्तिकाच्चतुष्पादिकां गाथां शृणुयादुद्दिशेद्वा उद्गृह्णीयाद्दानशीलक्षान्तिवीर्यध्यानप्रज्ञा संप्रयुक्तां बोधिसत्त्वसंभारोपचयं वा तेन तस्मिन्नाचार्ये धर्मगौरवं करणीयं यावद्भिर्नामप दव्यञ्जन[ै] [21 b]गाथोद्दिष्टा । यदि तावत एवं कल्पांस्तस्याचार्यस्योपस्थानपरिचर्यां कुर्यादशठतया सर्वलाभसत्कारपूजया । अद्यापि गृहपते न प्रतिपूरितमाचार्यस्याचार्यगौरवं भवति । कः पुनर्वादो धर्म[गौरवं][1] ॥

प्रज्ञापारमितायामष्टसाहस्रिकायामप्युक्तं[2] । कल्याणमित्रेषु च त्वया कुलपुत्र तीव्रं गौरवमुत्पादयितव्यं । प्रेम च करणीयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवंरूपैर्गुणैर्गौरवमनसिकारैर्गच्छन्ननुपूर्वेणान्यतमन्नगरमनुप्राप्तम् । तत्र तस्यान्तरापणमध्यगतस्यैतदभूत् । यन्न्वहमिममात्मभावं विक्रीयानेन मूल्येन धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सत्कारं कुर्यां । दीर्घरात्रं हि ममात्मभावसहस्राणि भग्नानि क्षीणानि विक्रीतानि पुनरपरिमाणे संसारे ऽपरिमाणानि [3]यानि मया कामहेतोः कामनिदानमनुभूतानि न पुनरेवंरूपाणां धर्माणां कृतश[4] एवंरूपाणां वा सत्त्वानां सत्काराय ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितो बो

---

1) These syllables or something like them may be supplied to fill the lacuna from the Tib (29 a 5) ཚིགས་ཀྱི་བྱུས་པ་ཀྲ་ཅི་སྙིས་མེས་བསྡུས

2) See Asht.-Paramitā, Ch XXX, pp 495, sqq

3) च निरयदुःखानि Asht. P text.

4) कृतस text

धिसत्त्वो महासत्त्वो ऽन्तरापणमध्यगतः शब्दमुदीरयति(1) घोषमनुश्रावयति(1) । कः पुरुषेणार्थिकः कः पुरुषेणार्थिक इति पेयालं(2) । अथ खलु मारः पापीयान् ब्राह्मणगृहपतिकास्तथा समुपस्थापयामास(3) यथा तं घोषं नाश्रौषुः(4) । सदात्मनः क्रायकं न लभते तदैकान्तं गत्वा प्रारोदीदश्रूणि च प्रावर्त्तयदेवं चावदत् । अहो बतास्माकं दुर्लभा लाभा ये वयमात्मभावस्यापि क्रेतारं न लभामहे । अथ खलु शक्रो दे(23 a)वानामिन्द्रो माणवकरूपेण यावत्सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । किं त्वं कुलपुत्र दीनमना उत्कण्ठितमानसो ऽश्रूणि प्रवर्त्तयमानः स्थितः ॥ सदाप्ररुदित एवमाह । अहं माणवक धर्मकामतया इमामात्मभावं विक्रीय धर्मपूजां कर्त्तुकामः सो ऽहमस्य क्रायकं(5) न लभे । पेयालं(6) ॥ अथ खलु स *माणवकः सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । न मम कुलपुत्र पुरुषेण कृत्यमपि* तु खलु पुनः पितुर्मे यज्ञो यष्टव्यः । तत्र मे पुरुषस्य हृदयेन कृत्यं लोहितेन चास्थिमज्जया [illegible] । तद्दास्यसि त्वं क्रयेण(7) ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितस्यैतदभूत् । लाभा मे सुलब्धाः परि निष्पन्नं चात्मानं(8) जानि प्रज्ञापारमितोपायकौशल्येषु । यन्ममात्मनः क्रायको लब्धो हृदयस्य रुधिरस्य चास्थिमज्जायाश्च ॥ स हृष्टचित्तः कल्यचित्तः प्रमुदितचित्तस्तं माणवकमेतदवोचत् । दास्यामि माणवक येन ते इह आत्मभावादर्थः । यावत्सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तीक्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा दक्षिणं बाहुं विद्ध्वा लोहितं [निस्रावयति स्म](9) दक्षिणं चोरुं विद्ध्वा निर्मांसं [illegible] कृत्वास्थि भेत्तुं कुड्यमूलमुपसंक्रामति ॥

---

1) अनुश्रावयामास ... उदीरयति स्म text

2) The omitted words are कः पुरुषं क्रेतुमिच्छतीति and a paragraph giving the resolution of Mara

3) प्रत्युप° some MSS of the Ashṭasāhasrikā

4) A few unimportant words of the Ashṭasāhasrikā text are here omitted by our author

5) Hitherto only in lexx But *krāyaka* occurs in the *Divyāvadāna*

6) [illegible] lines omitted of the text (p 497)

7) So the printed text, our MS has दास्यस्ये तत्क्रयेण

8) *Parinishp.* [illegible] a new compound, doubtless intens of निष्प°, the text has आत्मभावं

9) Supplied from Ashṭasāhasrikā text

अथ खल्वन्यतरा श्रेष्ठिदारिकोपरिप्रासादतलगतायादाक्षीत् सदाप्ररुदितं बोधिसत्वं यावत्सा श्रेष्ठिदारिका येन सदाप्ररुदितो बोधिसत्वस्तेनोपसंक्रम्यैनदवोचत्। किं नु खलु त्वं कुलपुत्रैवंरूपामात्मन कारणां कारयसीति। यावत्सा दारिका पूजाप्रयोजनं[1] श्रुत्वा पुनराह। का पुन[25 b]स्ते कुलपुत्र ततो गुणजातिर्निष्पत्स्यते। स तामेतदवोचत्। स दारिके कुलपुत्रो मम प्रज्ञापारमितामुपायकौशल्यं चोपदेक्ष्यति। तत्र वयं शिक्षिष्यामस्[2]तत्र वयं शिक्षमाणाः सर्वसत्वानां प्रतिशरणं भविष्यामः। पेयाल[3]॥ अथ खलु सा श्रेष्ठिदारिका सदाप्ररुदितं बोधिसत्वमेतदवोचत्। आश्चर्यं कुलपुत्र। यावदुदाराः प्रणीताश्चा[4]मी त्वया धर्माः परिकीर्त्तिताः। एकैकस्यापि[5] कुलपुत्रैवंरूपस्य धर्मस्यार्थाय गङ्गानदीवालिकोपमानपि कल्पानेवमात्मभावाः परित्यक्तव्या भवेयुः। तथो[6]दाराः प्रणीताश्चामी त्वया धर्माः परिकीर्त्तिताः[7]। अपि तु खलु कुलपुत्र येन येन कृत्यं तत्ते दास्यामि सुवर्णं वा मणिं वा मुक्तां वा वैडूर्यं वा[8] यावद्येन त्वं तं धर्मोद्गतं बोधिसत्वं सत्कारिष्यसि। यावद्धिस्तेऽपि तया दारिकया पञ्चशतपरिवारया सार्द्धं तस्य धर्मोद्गतस्य संक्रमणं कर्त्तव्यं॥

अथ[9] खलु धर्मोद्गतो बोधिसत्वो महासत्वः उत्थायासनात्स्वकं गृहं प्राविशत्।[10] यावत्सप्त वर्षाण्येकसमाधिसमापन्न एवाभूत्। सदाप्ररुदितो बोधिसत्वो महासत्वः सप्त वर्षाणि न कामवितर्कमुत्पादयामास। न व्यापादवितर्कं न विहिंसावितर्कमुत्पादयामास। न रसग्

1) The Ashṭasāhasrikā text gives his explanation verbatim

2) °ष्यामहे text.

3) For the passage omitted by our author see Ashṭasāhasrikā p 499, ll 1—10

4) This word is omitted in the MS here and below, line 9

5) तावत् *added in A P text*

6) प्रागेव बहूनामर्थाय A P text.

7) यथा मम रोचते A P text

8) The enumeration is much longer in the A P text see p 500

9) See Ashṭasāhasrikā Ch 31 p 520, a considerable passage being passed over by our author

10) This clause gives the *substance of a passage occurring at p* 520 (fin) of the printed text.

[1]द्धिमुत्पादयामासान्यत्र[2] यत्र नाम धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो व्युत्थास्यति। यदिदं[3] धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मासनं प्रज्ञापयिष्यामो यत्रासौ कुलपुत्रो निषद्य धर्मं देशयिष्यति तं च पृथिवीप्रदेशं सिक्तं संमृष्टं च करिष्यामो नानापुष्पाभिकीर्णम् (इति विचारयमाणा)[4]॥ तान्यपि श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखाणि पञ्चदारिकाशतानि सदाप्ररुदितस्य बोधिसत्त्वस्यानुशिक्षमाणानि ताभ्यामेवेर्यापथाभ्यां कालमतिनामयामासुः॥ अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दिव्यं निर्घोषमश्रौषीत्: सप्तमे दिवसे धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्मात्समाधेर्व्युत्थाय मध्ये नगरस्य निषद्य [26 a] धर्मं देशयिष्यतीति। अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं निर्घोषं श्रुत्वा आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातस्तं पृथिवीप्रदेशं शोधयामास सार्धं श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखैः पञ्चभिर्दारिकाशतैर्धर्मासनं प्रज्ञापयामास सप्तरत्नमयं। अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं पृथिवीप्रदेशं सेक्तुकामश्च न चोदकं समन्तात्पर्येषमाणोऽपि लभते येन तं पृथिवीप्रदेशं सिञ्चेद् यथापि नाम मारेण पापीयसा तत्सर्वमुदकमन्तर्धापितं अप्येव नामास्योदकमलभमानस्य चित्तं दुःखितं स्याद्दौर्मनस्यं च भवेच्चित्तस्य वान्यथात्वं भवेद्येनास्य कुशलमूलान्तर्धानं भवेन्न वा धायेरन् कुशलमूलानि। अथ खलु सदाप्ररुदितस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैतदभूत्। यन्न्वहमात्मनः कायं विद्ध्वा इमं प्रदेशं रुधिरेण सिञ्चेयं। तत्कस्य हेतोः। अयं हि पृथिवीप्रदेश उद्धतरजस्को मा रजोधातुरितो धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य काये निपततु। किमहमनेनात्मभावेनावश्यभेदनधर्मिणा कुर्यां। वरं खलु पुनर्ममायं काय एवंरूपया क्रियया विनश्यतु न च निःसामर्थ्यक्रियया। कामहेतोः कामनिदानं बहूनि

1) So A P text and MS for *gṛdhyam* Childers cites a passage where *giddha* (adj neut) is used nominally

2) A -P has the better reading *anyatra tu*

3) This reading (yad = ents) is confirmed by a XII cent. MS of the Ashṭasāhasrikā in the British Museum The reading of the printed text p 520 ad fin., *yan nvayam* (!) is possibly meant for *yan nu vayam*.

4) These words are supplied from the Ashṭasāhasrika text

मे ह्यात्मभावसहस्राणि पुनः पुनरपरिमाणानि संसारे संसरतो भिन्नानि । यदि पुनर्भिन्नत्वे वा-मैवंरूपेष्वेव धर्मस्थानेषु भिद्यन्तां ॥

अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति[1] प्रतिसंख्याय तीक्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा स्वकायं सम[26 b]न्ततो विद्ध्वा तं पृथिवीप्रदेशं स्वरुधिरेण सर्वमसिञ्चत् । एवं ताभिरपि दारिकाभिः कृतं । न च सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तासां वा सर्वासां दारिकाणां चित्तस्यान्यथात्वमभूत् । यत्र मारः पापीयानवतारं लभेतेति[2] ॥

यत एवं चतुर्धर्मकसूत्रे[3]ऽप्युक्तं । कल्याणमित्रं भिक्षवो बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन यावज्जीवं न परित्यक्तव्यमपि जीवितहेतोरिति ॥

तदेवं कल्याणमित्रानुत्सर्गादात्मभावादीनां रक्षादिकं कार्यं ॥

सूत्राणां च सदेक्षणाद्बोधिसत्त्वशिक्षापदानि हि प्रायः सूत्रेष्वेव दृश्यन्ते । तेषु तेषु सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा बोधिसत्त्वशिक्षापदानि प्रज्ञप्तानीति वचनात् । तस्मात्तदनीक्षणे मा भूदापत्तिमापन्नस्याप्यज्ञानाद्विप्रतिसार इति सदा सूत्रदर्शनादरः कार्यः । तदनेन कल्याणमित्रानुत्सर्गेण सूत्रान्तदर्शनेन च सर्वः सद्धर्मपरिग्रह उक्तो भवति ॥

यथोक्तमार्यसागरमतिसूत्रे । याभिरक्षरनिरुक्तिभिः सोऽनभिलाप्यो धर्मः सूच्यते तासामक्षरनिरुक्तीनां यदा धारणी देशना यावद् । अयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुलपुत्र ये ते धर्मभाणका एवमेवंरूपाणां सूत्रान्तानां देशयितारः प्रतिपत्तिसाराश्च तेषामपि धर्मभाणकानां यत्सेवनं भजनं पर्युपासनमुत्थानमुपस्थानं गौरवं चित्रीकारः शुश्रूषा आरक्षा परिग्रहश्चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारदानं साधुकारदानं स्वाम्यारक्षा कुशलान्तररक्षा वर्णभाषणमवर्णप्र[तिच्छा][4] [27 a]दनता । अयमपि सद्धर्म-

1) So text °staḥ MS

2) The A P text (p 522) adds kuçalamulāntarāya karaṇīya

3) h F 268

4) These syllables which are lost in the MS I suggest from the Tibetan which has, if I rightly read the print, here rather indistinct ཞེ སྡུག བ འཆབ པ (32 b 2)

Paṭicchādana occurs in Pali in a similar way see Dhammapada p 376 quoted by Childers, s v

परिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र यानिराद्परगता ' अधर्मे धर्मवादिनां च पुद्गलानां सह धर्मेण निग्रहः ' अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुलपुत्राप्रतिहतसत्त्वानस्य सर्वसत्त्वप्रमोक्षशुद्धेर्निरामिषचित्तस्य परेभ्यो धर्मदानम् अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः। पुनरपरं कुलपुत्र यो धर्मश्रवणहेतुको वा धर्मदेशनाहेतुको वा ऽन्तश एकक्रमव्यतिहारो ऽन्तश एकउच्चासप्रश्वासो[1] वा ' अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः। पेयालं ॥ अह्रुतं[2] यदिदं कुलपुत्र चित्त विषयेषु । तस्य या निवारणा परिरक्षा एकाग्रीभावो दमः शम उपशमो विनयो ऽयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र येन धर्मेण यो ऽधर्मः प्रवर्तते तस्य धर्मस्यापरिग्रहो ऽनुपादानमयमपि सद्धर्मपरिग्रह इत्यादि ॥

तत्र धर्मभाणकसेवादिना कल्याणमित्रानुत्सर्ग उक्तः। कल्याणमित्रत्वानयो । सद्देतेन सद्धर्मपरिग्रहेण विना ' न रक्षा ' न शुद्धिर्न वृद्धिस्ततश्च सो ऽपि न बोधिसत्त्व इत्यवश्यकार्यः सद्धर्मपरिग्रहः ॥

उक्तं हि श्रीमालासिंहनादसूत्रे[3] । यान्यपीमानि भगवन् गङ्गानदीवालिकासमानि बोधिसत्त्वप्रणिधानानि तान्येकस्मिन्महाप्रणिधाने उपनिक्षिप्तान्यन्तर्गतान्यनुप्रविष्टानि यदुत सद्धर्मपरिग्रहे । एवं महाविषयो भगवन् सद्धर्मपरिग्रह इति ॥ पुनरत्रैवाह । स्याद्यथापि नाम देवि महाबलवतो ऽपि पुरुषस्याल्पो ऽपि मर्मणि प्रहारो ' वेधनीयो भवति बाधाकरश्च । एवमेव देवि मारस्य पापीयसः परीत्तो ऽपि सद्धर्मप[रिग्रहो] [27 b]वेधनीयो भवति शोकावहः परिदेवकरश्च भवति । नाहं देवि अन्यमेकमपि धर्मं कुशलं समनुपश्यामि मारस्य पापीयस एवं वेधनीयं शोकावहं परिदेवकर ' यथायमल्पो ऽपि

1) Sic MS

2) This is a new compound from the rare root *hru* (by form, *hrs*) which means «to be or make crooked» Native Pali lexx (not however Childers) have *hurati* in the same sense This agrees with the Tibetan which has (32 b 5—6) སེམས་ འདི་ནི་ཁྲེད་ཅེ་ལོག་གི་ཡུལ Cf Jäschke, Dict 350 b 7

3) K F 218

[सद्ध]र्मं परिग्रह इति ॥ पुनराह । स्याद्यथापि नाम देवि सुमेरुः पर्वतराजः सर्वान्कुलपर्वतानभिभवत्यभिरोचते च समभिरोचते चोच्चत्वेन विपुलत्वेन च । एवमेव देवि महायानिकस्य कायजीवितनिरपेक्षस्य(1) न च गृहीतचित्तस्य सद्धर्मपरिग्रहो नवयानसंप्रस्थितानामपि कायजीवितसापेक्षाणां महायानिकानां सर्वान् कुशलान्धर्मानभिभवतीत्यादि ॥

तथार्यसागरमतिसूत्रेऽप्याह ।(2)

परिगृहीतो भवती जिनेभि-
र्देवेभि नागेभि च किंनरेभि ।
पुण्येन ज्ञानेन परिगृहीतः
सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥
स शून्यक्षेत्रेषु न जातु जायते
सर्वत्र जातो च जिनं स पश्यति ।
दृष्ट्वा च तस्मिंल्लभते प्रसादं
सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
जातिस्मरो भवति(3) महात्मधर्मा
प्रव्रज्यलाभी भवते पुन पुनः ।
परिशुद्धचारी प्रतिपत्तिसारः
सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥
लाभी च भोती विद्युधारणीये(4)
न नश्यते कल्पशतेभि पश्चिमम् ।

---

1) *Kshasyā* MS

2) Metres Upajati and Vamçastha (cf Jacobi in ZDMG XXXVIII 605)

3) To be read, or at all events pronounced for the metre, *bhoti*, as in the *gāthās* of Ch I

4) *Vidyādhāraṇnām* gloss a sec manu

प्रतिभानवन्तो भवते विशारदाः[1]
सद्धर्मधारित्व तथागतानां ॥
शक्रो ऽस्य ब्रह्मा तथ लोकपालो
मनुष्यनागा अपि यक्षकिंनरी।
सुखेन सौख्येन स बोधि बुध्यते
सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
द्वात्रिंश काये ऽस्य भवन्ति लक्षणाः
[28 a]अनिन्दिताङ्गो भवते विचक्षणः।
न तस्य तृप्तिं लभि[2] प्रेक्षमाणाः
सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
न तस्य संमुह्यति बोधिचित्तं
न चोद्धुरः पारमिता चरेषु।
परिगृहीतः कुशलैः शतेभिः
सद्धर्मधारित्व तथागतानामिति ॥

॥ शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

III.

धर्मभाणकादिरक्षा तृतीयः परिच्छेदः ॥

उक्तास्त्रयाणामपि सामान्येन रक्षोपायाः। रक्षादयस्तु वाच्याः। तत्रात्मभावे का रक्षा यदनर्थविवर्जनं ॥ तत्रेति सद्धर्मपरिग्रहे वर्तमानस्यात्मभावरक्षा चिन्त्यते यथा परान्न नाशयेत्। इदं चानर्थविवर्जनमार्यगगनगञ्जसूत्रे सद्धर्मधारकेभ्यस्तैर्बोधिसत्त्वैर्भाषितं ॥

---

1) The words *bh° as°* are a correction in a later hand, the original reading being *pratipattisārah*

2) Here for *labhante* the form is cited as replacing other inflections by Muir Skt Texts [2], II, 122

यमनुत्तरकल्पो भगवन्[1] निर्वृते द्विपदोत्तमे ।
सद्धर्मं धारयिष्याम त्यक्त्वा काय स्वजीवितम् ॥
लाभसत्कारमुत्सृष्ट्वा सर्वं चोत्सृज्य संस्तव ।
अनुत्सृष्ट्वा[2] इमं धर्मं बुद्धज्ञाननिदर्शकम् ॥
आक्रोशपरिभाषांश्च दुरुक्तवचनानि च ।
तायिना मर्षयिष्याम सद्धर्मप्रतिसंग्रहात् ॥
उल्लापना[3] तर्जना च अवर्णमयशांसि च ।
सर्वास्ता मर्षयिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥ ये ॥
एवंविधे महाघोरे भिक्षुराजानलोभणे[4] ।
जिनोपकारे सवार्ता सद्धर्मं धारयामहे ॥
गम्भीरा ये च सूत्रान्ता विमुक्तिफलसंहिता ।
प्रतीच्छका न भेष्यन्ति[5] चित्ता मृक्ष्यन्ति ते वयास् ॥ ये ॥
मैत्रीं तेषु करिष्यामो ये धर्मेष्वप्रतिष्ठिता ।
कारुण्यं च करिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥
दृष्ट्वा दु शीलमलाश्च इच्छालोभप्रतिष्ठितान् ।
अनुपात करिष्यामो मति कान्धस्य भाविता ॥

---

1) The metre requires, of course, a dissyllable cf the voc form *bhagoh*

2) Sic MS

3) Compare p 12 note 5 above The noun form appears to be new

4) The Tib (34 b 2) has དགེ་སློང་རྒྱལ་པོ་ངན་འཕྲུག་ཅིང and this would seem to confirm *lalobhane* though not of course strictly metrical *Rajana* is quite clear in the MS., but as the compound base of *rajan* it is difficult to justify even in a Buddhist poet

5) *Bhesyanti* for *bhavisyanti* Pali *bhessanti*, *mrksyanti* (though the MS is not clear) I take to be an incorrect fut from √mrç The Tib appears to have no equivalent for this word

[28 b]सहसैव च तं दृष्ट्वा सद्धर्मप्रतिकाङ्क्षकाः ।
दूरतो वर्जयिष्यामो मा नो ह्यन्येन एव हि ॥
रक्षिष्यामो यथाशक्त्या वाचाकर्मसु संवृताः ।
सहसैनान्न वक्ष्यामः स्वप्नेपि ऽस्मिन्प्रतिष्ठितान् ॥
दानैस्तथापि सत्कारैः परिपाच्येह तान्नरान्[1] ।
यथैवाचोदयिष्यामो भूतमापापगोचरान्[2] ॥
गृहिसंस्तवसंत्यक्ताः प्रान्तारण्यसुगोचराः ।
मृगभूता भविष्यामो अल्पार्था अल्पकृत्यकाः ॥ पे ॥
दान्ताः शान्ताश्च मुक्ताश्च यामे ऽस्मिन्नवतीर्य च ।
देशयिष्यामहे धर्मं सत्त्वा ये धर्मतार्थिकाः ॥
सुदूरमपि यास्यामो धर्मकामान्निशम्य च ।
धर्मारामरतिप्राप्ता अर्थं कर्तास्म[3] देहिनाम् ॥
सम्मुखं तत्र संदृश्य सत्त्वानां स्खलितं पृथु ।
आत्मप्रेक्षा भविष्यामो धर्मसौरत्यसंस्थिताः ॥
असत्कृताः सत्कृता वा मेरुकल्पाः प्रभूय च ।
अनुपलिप्ता[4] लोकेन भेष्यामो[5] लोकनायकाः ॥
भिक्षूणां भिन्नवृत्तानां परिवादं निशम्य च ।
कर्मस्वका भविष्यामो मैषां कर्म विपच्यताम् ॥

1) °*hanānna*° MS

2) This is the reading (quite clear) of the MS I cannot construe it The Tib has (34 b 6) ཡང་དག་སྡིག་མེད་སྤྱོད་ཡུལ་གྱིས་, which seems to imply a reading *bhutam* (adverbial = *bhutatah*, p 47 6) *āpāpagocarah*

3) Apparently an irregular form (metri gratia) for °*smo*.

4) *Anopa*° MS

5) Cf *bhesyanti* supr

वधकान् योजयिष्यन्ति धर्मेषु हि वर्तता ।[1]
एते धर्मा न चास्माकं भविष्यन्ते कदाचन ॥
अस्माकं श्रमणानां हि न च श्रामणका गुणाः ।
[2]भूतां चोदन संश्रुत्य इदं सूत्रं प्रतिक्षिपन् ॥
संक्लिष्टकर्मणामासानामादर्शीया कुतः प्रियः ।
चोदना भूततः श्रुत्वा सद्धर्मं ते क्षिपन्ति तम् ॥
ये भिक्षवो भविष्यन्ति सद्धर्मप्रतिमाकृताः ।
घोषिष्यन्ते तथा तेषां कश्चिद्धर्ममिमं शृणोत्[3] ॥
राजानो माहयिष्यन्ति भेत्स्यन्ति च महाजनः ।
बुद्धाधिष्ठानतः सत्त्वा धर्मं श्रोष्यन्तिमं[4] तदा ॥
तस्मिन्काले वयं[29 a]कष्टे त्यक्त्वा कायं सजीवितं ।
सद्धर्मं धारयिष्यामः सत्त्वानां हितकारणात् । इति ॥

आर्यसद्धर्मपुण्डरीकेऽप्युक्तं[5] ॥

आचारगोचरस्थो असंसृष्टः शुचिर्भवेत् ।
वर्जयेत्संस्तवं नित्यं राजपुत्रेभि राजभिः ॥

---

1) A marginal note in MS, apparently referring to this word, has *vartitānām*.

2) For the use of *bhuta* (Tib yan dag, the usual equivalent of *samyak*) cf *bhūtatah* just below *Pratikshipan* apparently for °*kshipanti*

3) The MS has the unmetrical reading *mā kaçcid dharm imam* [sic] *çrnuta* The reading above suggested is intended to be construed interrogatively

4) I e °*shyant' imam, with elision as in Pali*

5) The passage occurs at p 169 of Burnouf's translation and p 265 of Kern's. The text has been collated with ff 109b — 110a (= ११० I १११) of MS Or 2204 (XIII cent) in the Wright collection of the British Museum, called W. below, and with RAS, Hodgson № 6 (=Rs) ff 100b sqq

ये चापि राज्ञो पुरुषा कुर्वते इह न संस्तवं[1]।
चण्डालमुष्टिकैः[2] शौण्डिकैस्तीर्थिकैश्चापि सर्वशः ॥
अधिमानिनो[3] न सेवेत विनयेत्रागमे[4] स्थितान्।
अर्हत्संमतान् भिक्षून् दुःशीलांश्चैव वर्जयेत् ॥
भिक्षुणीं वर्जयेन्नित्यं हास्यसंलापगोचरां।
उपासिकाश्च वर्जेया[5] प्रकटमनवस्थिता[6] ॥
स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्वा संस्तवं तैर्विवर्जयेत्।
कुलेषु चापि वधुका कुमार्यश्च[7] विवर्जयेत् ॥
न ता संमोदयेज्जातु कौशल्यं साधु पृच्छितुं।
संस्तवं च विवर्जेया[8] सौकरौरभ्रिकैः[9] सह ॥
स्त्रीपोषकाश्च ये सत्वा वर्जयेत्तेहि संस्तवं।
नटैर्झल्लमल्ले[10]भिर्ये चान्ये तादृशा जना ॥

---

1) *Saṃstaram* W.

2) So W., *muṣṭikāḥ* R., *pauṣṭakāḥ* A., «Bateleurs» Burnouf (and so Kern), but the meaning «Doms» cited by BR. from Rām. 2. 69. 19 suits this passage well.

3) For *abhimānino*. *Adhimānina* A., *abhimānī* W., *ābhimānim* R.

4) °*ye cāgama* A., *yenāgama* W. cf. Kern, p. 265 note 2.

5) For this potential form, cf. infra and also *kareya* in Lalitavistara (Muir, SkT.[2] II [illegible]). R. has (against metre) the regular *varjayet*.

6) «Notoriously loose female lay devotees» Kern, which agrees with our text. Burnouf's «connus [masc.] pour ne pas être fermes», and the corrupt (?) *prākaṭāyā avasthitā* of W. and R., are less satisfactory.

7) This form of the acc. plur. (found in Ved.) is certified by the MSS.

8) °*yāt* A.

9) *saukara* in the sense of «pork butcher» seems new, *saukarika* is quoted in Böhtl.[2] *from this work and aurabhr*° appears in the Nachträge to the same lexicon.

10) So R., A. is quite corrupt. «Musicians», Kern, but see Manu X. 22 and XII. 45 (and comm. ad loc.).

चारमुष्याण सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिन ।
प्रतिसंमोदनं तेभि सर्वशः परिवर्जयेत् ॥
यदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितो ।
न चैक प्रविशेत्तत्र नापि हास्यस्थितो भवेदिति ॥

अयं चापरो ऽनर्थो भवेद्यदिदं मारकर्मोक्तं प्रज्ञापारमितायां[1]। मारः पापीयांस्तस्य बोधिसत्त्वस्याचिरं यानसंप्रस्थितस्यान्तिके बलवत्तरमुद्योगमापत्स्यते । अत्रैवाह । पुनरपरमानन्द यस्मिन्समये बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां योगमापत्स्यते तस्मिन्समये मारः पापीयान्बोधिसत्त्वस्य विहेठनमुपसंहरति[2] भयं संजनयति । उल्कापातान्दिशि दिग्व[29 b]दाहानुत्सृष्टान्ति संदर्शयति । अप्येव नामायं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽवलीयेत वा रोमहर्षो वास्य भवेदिति। येनास्यैकचित्तोत्पादो ऽपि क्षीयेतानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरिति । पुनरपरमन्यविज्ञानसंज्ञिनो लिखिष्यन्ति यावत्पर्यवाप्स्यन्ति । न वयमत्रास्वादं लभामहे इत्युत्थायासनात्प्रक्रमिष्यन्ति। एवं विजृम्भमाणा उद्गृह्णन्तो यावत्पर्यवाप्स्यन्तीति[3] मारकर्म । एवमुत्पत्स्यन्ते जनपदग्रामादिवितर्काः । एवमाचार्योपाध्यायमातापितृमित्रामात्यज्ञातिसालोहितमनसिकाराः । एवं चौर[4]मनसिकाराः । एवं चत्वरादिमनसिकाराः । पुनरपरं धर्मभाणकश्छन्दिको भविष्यति इमां गम्भीरां प्रज्ञापारमितां लेखयितुं यावद्वाचयितुं धर्मश्रवणिकश्च किलासी भविष्यति[5]। एवं विपर्ययात् । धर्मभाणकश्च देशान्तरं गन्तुकामो भविष्यति धार्मश्रवणिकश्च नेति नेयं । एवं धर्मभाणको महेच्छो भविष्यति धार्मश्रवणिको ऽल्पेच्छ इति नेयं । संक्षेपाद्धर्मभाणकधर्मश्रवणिकयोर्या काचिद्विधुरता सर्वं तन्मारकर्मेत्युक्तं ॥

---

1) This is not the Ashtasahasrikā recension, though the subject and language Ch XI (pp 232—252 in printed text) closely correspond

2) °hethanam MS

3) Cf Asht S p 232 11—13 and *supra* p 12 11

4) Probably *caila°* is the right reading see Asht -S p 241 10

5) Cf. Asht S p 243 10

आर्यगगनगञ्जसूत्रे ऽप्युक्तं । इति हि यावद्[1]कुशलधर्मानुवर्त्तनता । कुशलधर्मोत्सर्गश्च सर्वं तन्मारकर्मेति ॥

आर्यसागरमतिसूत्रे ऽप्याह । पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्व आरण्यको भवति प्रान्तशय्यासनाभिरतो ऽल्पेच्छः सन्तुष्टः प्रविविक्तो ऽसंसृष्टो गृहस्थप्रव्रजितैः । सो ऽल्पार्थतया ऽल्पकृत्यतया च सुखं विहरति न च बाहुश्रुत्यपर्येष्टावभियुक्तो भवति न सत्त्वपरिपाकाय न च धर्मश्रवणे वा धर्म[सां] [30 a]कथ्ये[2] वा ऽर्थविनिश्चयकथायां वा वर्तमानायां सङ्क्रमितव्यं मन्यते । न परिपृच्छकजातीयो भवति । न च कुशलाभियुक्तो [3]भवति । तस्यारण्यवासेन चैकारामरतितया च क्लेशा न समुदाचरन्ति । स पर्युत्थानविष्कम्भणमात्रेण तुष्टिं विन्दति । न चानुशयसमुद्घाताय मार्गं भावयति । स तत्र नात्मार्थाय प्रतिपन्नो भवति न परार्थाय । अयं भगवन् बोधिसत्त्वस्यारण्यवासप्रतिसंयुक्तः सप्तमो माराङ्कुश इति ॥ ये ॥ पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्वः कल्याणमित्रप्रतिरूपकाणि पापमित्राणि सेवते भजते पर्युपास्ते । ये एनं सम्प्रख्यापकेभ्यो वस्तुभ्यो विच्छन्द्य पुण्यसंभारात्सद्धर्मपरिग्रहाद्विच्छन्द्य प्रविवेक्ये[4] नियोजयन्ति । अल्पार्थतायामल्पकृत्यतायां नियोजयन्ति । श्रावकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्ताश्चास्मै कथा अभीक्ष्णं देशयन्ति ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो विवेकवासेन महायाने ऽभ्युद्गच्छेत्तस्मिन्समये न बोधिसत्त्ववैयावृत्य[5]परिबोधे[6] नियोजयन्ति वैयावृत्यं बोधिसत्त्वेनावश्यं करणीयं ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो वैयावृत्ये सन्नियोजयितव्यस्तस्मिन् समये विवेके नियोजयन्ति । एवं चैनं वदन्ति । आरब्धवीर्यस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न दुरासदस्य । सचेत्समष्टाभिर्नवभिर्वा वस्त्वैरनुत्तरां स

1) The syllable *ça* wrongly added in the transcript, arose from an early, but erroneous correction (as if to read *dāçakuçala* instead of *akuçala*)

2) Cf Karanda vyūha, p 56 8 (cited in Böhtlingk)

3) If the text is correct here, it must be understood in the sense which I gather from the Tib དགེ་བ་ཅི་འདོད་ཚོལ་བ་ལ་མི་བརྩོན (36 b 1) 'he is not devoted to searching after [his own] profit'

4) *Vekye* MS., for the form, peculiar to Buddh Skt see Lal v p 217 1, and compare the whole passage with the present

5) *Vaiyāpṛtya* MS, here and below (55 a et al).

6) *Paligodha* MS but cf the Pali *palibodha* and *pralagna* 56 9 below

म्यक्संबोधिं नाभिसंभोत्स्यसे । न भूयः शक्ष्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम् । तत्र भगवन् बोधिसत्त्वो ऽत्यारब्धेन वीर्येण स्थानं खलु पुनरेतद्विद्यते यन्निर्वाणापन्नं [30 b]प्राप्नुयात् । अयं भगवन् बोधिसत्त्वस्य कल्याणमित्रप्रतिरूपकेण दशमो माराङ्कुशः ॥ ये ऽपि ततो ऽन्ये बोधिसत्त्वयानीयाः पुद्गला माराङ्कुशाविद्धाः प्रत्ययेतेषु धर्मेषु चरन्ति तैः सार्द्धं रतिं विन्दन्ति । तथा हि तदनुवर्तका भवन्ति स हीनसेवी विशेषमनधिगतो हीनगतिं गच्छति यदुत धन्वगतिं जडैडमूकगतिं यावदेकादशो माराङ्कुश इति ॥

येन चेदं सततारब्धवीर्यस्य निर्वेदात्सर्वथा बोधिसत्त्वभार एव भवत्यत एव रत्नमेघे ऽभिहितं । इह बोधिसत्त्वः सर्वेर्यापथेषु[1] वीर्यमारभते । तथा चारभते यथा न कायखेदं संजनयति न चित्तखेदं । इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य सातत्यवीर्यमिति । कीदृशं तद्वीर्यम् । येन खेदो भवति । यदिदमल्पबलस्य गुरुकर्मारम्भो ऽतिवेला[यां] वापरिपक्वाधिमुक्तेर्वा दुष्करकर्मारम्भस्तद्यथा स्वमांसदानादिः । दत्तश्चानेनात्मभावः विकलकालपरिभोगाद्धारयति । अन्यथा हि तेषामेव सत्त्वानां बोधिसत्त्वखेदेन बोधिचित्तबीजनाशान्महतः फलराशेर्नाशः स्यात् ॥

अतश्च गगनगञ्जसूत्रे ऽभिहितं । अकालप्रतिकाङ्क्षणता मारकर्मेति । नाप्यकाल इत्यात्मभावत्यागचित्तमेव नोत्पाद्या[2]भ्यासानारम्भाद्धि न कदाचिद्दद्यात् । तस्मादेवं स्मृतिमुपस्थाप्य बोधिचित्तपरिपाचनविरोधिभ्यो मोहात्स्वार्थघातिभ्यः पिशिताशनेभ्यः कर्मकारिभ्यश्चात्मभावो रक्षितव्यः ॥

भैषज्यवृक्षस्य सुदर्शनस्य मूलादिभोग्यस्य यथैव बीजं ।
दत्त्वापि संरक्ष्यमकालभोगात्संबुद्धभैषज्यतरोस्तथैव ॥

[31 a]अयं समासतो मारकर्मानर्थः ॥

अस्य विसर्जने रत्नमेघसूत्रे कथितं । कथं च कुलपुत्रात्र बोधिसत्त्वो मारकर्मपरिहारोपायकुशलो भवति । इह बोधिसत्त्वो ऽकल्याणमित्रं सर्वेण सर्वं परिव-

---

1) Cf Divy Index s v *īrya*
2) °*dyam abhyāsa*° MS

र्जयति । (य)प्रतिरूपदेशकानां लोकायतमन्त्रसेवनभावना लाभसत्कारश्लोकस्थान वर्तमानं सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । ये चान्ये उपक्लेशा बोधिपक्ष्यमार्गान्तरायिका स्तान्सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । तेषां च प्रतिपक्षं भजते ॥

अत्रैव चाकल्याणमित्रलक्षणमुक्तं । शीलविपन्नपुद्गलविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्जना वेदितव्या । एवं दृष्टिविपन्नाचारविपन्नाजीवविपन्नपुद्गलविवर्जनतया । सङ्गणिकारामपुद्गलविवर्जनतया । कुसीदपुद्गलविवर्जनतया । संसाराभिरतपुद्गलविवर्जनतया । बोधिपराङ्मुखपुद्गलपरिवर्जनतया । गृहिसंसर्गविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्जना वेदितव्या । तेन च कुलपुत्रैतानि स्थानानि परिवर्जयता न तेषां पुद्गलानामन्तिके दुष्टचित्तमुत्पादयितव्यं न प्रतिघचित्तं नात्मन्यनाचित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं चानेन चित्तमुपस्थापयितव्यम् । उक्तं हि भगवता धातुशः सत्वाः कामादिधातुं धावन्ति श्रयन्ते संस्यन्दन्ते संसर्गाच्च विनश्यन्ति । तस्मादहं संसर्गं वर्जयिष्यामीति ॥

बोधिचित्तसंप्रमोषो ऽप्यनर्थः तस्य च हेतुरुक्तो रत्नकूटे[1] । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्वस्य बोधिचित्तं मुष्यति । कतमैश्चतुर्भिः । आचार्यगुरुदक्षिणीयविसंवादनतया परेषामकौकृत्ये कौकृत्योपसंहरणतया । महायानसंप्रस्थितानां (31b) च सत्वानामवर्णायशो ऽकीर्त्यश्लोकनिश्चारणतया मायाशाठ्येन च परमुपचरति नाध्याशयेनेति अस्य विवर्जनमत्रोक्तं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्वस्य सर्वासु जातिषु जातमात्रस्य बोधिचित्तमामुखीभवति । न चान्तरा मुष्यति यावद्बोधिमण्डनिषदनात् । कतमैश्चतुर्भिः । यदुत जीवितहेतोरपि संप्रजानन्मृषावादं न भाषते । अन्तशो हास्यप्रेक्षिकयापि[2] ।

---

1) See M Vyutp LXV. 39, K F 213 My friend Mr T Watters informs me that this passage occurs at the beginning of a work of which there are two translations in Chinese See Nanjio 23 (43) and 805, who like Wassiljev gives the Sk title of the work as Kāçyapa parivarta We most accordingly take *Ratnakuta* as a vague reference to the collection so called (Wassiljev, 154 (167) 305 (335)) But see Nanjio's literal Sanskrit version of the title of 805, as well as of 57 and 58

2) The general sense is clear The Tib has བཞད་གད་ཀྱི་ཕྱིར 'on account of laughter'. Should we read *prekshutayā*, as a form *prekshutra* is quoted?

अध्याशयेन च सर्वसत्त्वानामन्तिके निष्कल्मषगताध्याशयतया सर्वबोधिसत्त्वेषु च शास्तृप्रेममुत्पादयति। चतुर्दिशं च तेषां वर्णं निश्चारयति। यांश्च सत्त्वान्परिपाचयति तान्सर्वाननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापयति । प्रादेशिकयानास्पृहणतया । एभिः काश्यप चतुर्भिरिति ॥

सिंहपरिपृच्छायामप्याह[1] ।

न जातु धर्मदानस्य अन्तरायं करोति यः ।
तेनासौ लभते क्षिप्रं लोकनाथैः समागमम् ॥

तथा जातिस्मरो धर्मदानाद्ध्यानी चैव[2] कुमारेति ॥ तत्रैव ।

बोधिचित्तं न रिञ्चति तेन सर्वासु जातिषु ।
स्वप्नान्तरेऽपि तच्चित्तं किं पुनर्यदि जाग्रतः ॥

यावत् ।

येषु विहरति स्थानेषु ग्रामेषु नगरेषु वा ।
समादापेति[3] बोधाय तेन चित्तं न रिञ्चति ॥

आर्यमञ्जुश्रीबुद्धक्षेत्रगुणव्यूहालंकारसूत्रे[4] ऽप्याह । चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वः प्रणिधानान्न चलति ॥ पे ॥ निहतमानश्च भवतीर्ष्यामात्सर्यपरिवर्जकश्च भवति परसंपदं च दृष्ट्वा आत्तमना भवतीति ।

इदमेव प्राप्तबोधिचित्तस्य स्फुटतरमसंप्रमो[39 b]षकारणं यत्तत्रैव रत्नकूटेऽभिहितम् । सर्वेर्यापथेषु बोधिचित्तपरिकर्मणतया बोधिचित्तपूर्वंगमतया चेति ॥

तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे पाठः । आरोचयामि प्रतिवेदयामि[5] वो यथा यथा बहुलं[6]

1) See p 5, note 3
2) °shieran MS
3) tat sthāna satvān samādāpayati mārga n We should probably read °dāpeti Compare Divy Index p 693
4) See p 13 note 5
5) °vedanayāmi MS
6) So MS for bahulam (Tib [illegible])

वितर्कयेन्नरः तथा तथा भवति तन्निम्नचित्तः[1] तेषां वितर्काणां तन्निम्नमितिकेति ॥

अप्रसादोऽप्यनर्थः एतद्दर्शने च रत्नमेघे दृष्टं । इह बोधिसत्त्वो नैवं चित्तमुत्पादयति । दुष्प्रापा बोधिर्मनुष्यभूतेन सता । अहं च मे वीर्यं परीत्तं च कुसीदो ऽहं बोधिश्चादीप्तशिरश्चैलोपमेन बहून्कल्पान् । बहूनि कल्पशतानि बहूनि कल्पसहस्राणि समुदानेतव्या । तन्नाहमुत्सहे ईदृशं भारमुद्वोढुं ॥ किं तर्हि बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ये ऽपि तेऽभिसंबुद्धास्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा ये चाभिसंबुध्यन्ते ये चाभिसंभोत्स्यन्तेऽप्येवंरूपेणैव नयेन ईदृश्या प्रतिपदा । ईदृशेनैव वीर्येणाभिसंबुद्धा अभिसंबुध्यन्ते ऽभिसंभोत्स्यन्ते च । पावन ते तथागतभूता एवाभिसंबुद्धाः । अहमपि तथा तथा घटिष्ये तथा तथा व्यायंस्ये सर्वसत्त्वसाधारणेन वीर्येण सर्वसत्त्वारम्बणेन वीर्येण यथाहमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्य इति ॥

पुनरपरोऽनर्थो रत्नकूटे[2] दृष्टः । अपरिपाचितेषु सत्त्वेषु विश्वासो बोधिसत्त्वस्य स्खलितं । अभाजनीभूतेषु सत्त्वेषूदारबुद्धधर्मसंप्रकाशनात् बोधिसत्त्वस्य स्खलितं ॥ उदाराधिमुक्तिकेषु सत्त्वेषु हीनयानसंप्रकाशना[द्] बोधिसत्त्वस्य स्खलितमिति । सम्यक्[32b]प्रत्युपस्थितेषु शीलवत्सु कल्याणधर्मेषु प्रतिविमानना दुःशीलपापधर्मसंग्रहो बोधिसत्त्वस्य स्खलितमिति ॥

अनधिमुक्तिरप्यनर्थः । यथोक्तं राष्ट्रपालसूत्रे ।

यस्य[3] अधिमुक्तिः [illegible] विद्यति बुद्धधर्मगुणे च न तस्य धिमुक्तिः ।
शिक्षव्रतेषु न तस्य धिमुक्ति पापमतेस्तिरपायमुखस्य[4] ॥

---

1) After *nimna* (? corr *nishtha*) the transcript reads *bodhi* cittah from marginal addition in the archetype

2) Cf 52 12 supra

3) Metre as on p 2 above

4) The Tib has (f 39 b 2) ངན་སོང་གསུམ་ཕྱོགས་པ which must mean 'turned towards the *three* hells', though Childers mentions *four apayas* *Tirapāya* therefore = *apaya traya*

स कृतप्रयुतो मनुजेषु कर्मवशाद्बुधो हि विमूढः।
नरकेष्वथ तिर्यगतीषु प्रेतगतीषु च विन्दति दुःखम्॥

इति यस्य विसर्जनं रत्नकूटे ऽभिहितं दृष्टं। येषु चास्य गम्भीरेषु बुद्धिर्नावगाहते॰ तत्र तथागत एव साक्षीति कृत्वा न प्रतिक्षिपति॰ तथागत एव जानीते॰ नाहं जाने॰ अनन्ता बुद्धबोधिर्नानाधिमुक्तिकतया तथागतानां सत्त्वेषु धर्मदेशना प्रवर्तत इति॥

वैयावृत्य[1]वर्तमानेनानर्थविवर्जनकुशलेन भवितव्यं। बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे[2] हि सत्कधार्मिके धर्मश्रवणे॰ तथागतपूजायां च वैयावृत्यमुपदिष्टं तत्र या वृत्तिः सा रत्नराशिसूत्रा[3]दागता। तत्र वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वभिक्षुसंघस्य चित्तमभिराधयितव्यं। तत्र ये भिक्षव आरण्यकाः प्रान्तशय्यासनिका[4]स्तेषां॰ वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वेण सर्वं न कर्मसमुत्थानं दातव्यं। यदि पुनरारण्यकस्य भिक्षोः संघपर्यापन्नं शैक्षक[5]कर्म प्राप्नुयात्॰ एतेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणात्मनैव तत्कर्तव्यं। अन्यतरो वा भिक्षुरध्येष्यो न पुनः स आरण्यको भिक्षुरुत्पीडयितव्यस्तत्र यो भिक्षुः पिण्डचारिको भवति तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा प्रणीतभोजनेषु संविभागः कर्तव्यः। तत्र काश्यप यो भिक्षुर्योगा(33 b)चारी भवति॰ तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा आनुलोमिकान्युपकरणान्युपसंहर्तव्यानि ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराश्च। यस्मिंश्च प्रदेशे स योगाचारी भिक्षुः प्रतिवसति तस्मिन्प्रदेशे नोच्चशब्दः कर्तव्यः। रक्षितव्यो वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा योगाचारी भिक्षुः। शय्यासनोपस्तम्भनास्य कर्तव्या। प्रणीतानि ▮ संप्रियाणि[6] योगाचारभूम्यनुकूलानि खादनीयभोजनीयान्युपनामयितव्यानि॥ पे॥ ये भिक्षवो बाहुश्रुत्ये ऽभियुक्ता भवन्ति तेषामुत्साहो दात-

1) See p 50 note 5

2) See p 11 note 9

3) Nanjio 23 (44): tr before A D 439

4) Similar forms in Divy Index

5) The adjectival form appears to be new, for *çaiksha*, see Avadāna çataka (Index to Feer's tr p 479)

6) °*preyā* MS

व्य.। यावन्तो ऽपि रक्षितव्याः। ये धार्मकथिका भिक्षवो भविष्यन्ति । तेषां प्रतोद्धारधर्मता कर्तव्या । यावद्धर्मश्रवणिकाश्चोद्योजयितव्या पर्यन्तमण्डलं परिसंस्थापयितव्यं। संकथ्यमण्डलं विशोधयितव्यं यावत्साधुकारबहुलेन चास्य भवितव्य ॥ पे ॥ न क्वचिद्वस्तुनि ऐश्वर्यसंज्ञोत्पादयितव्या । कियत्परीत्तमपि कार्यं संघमतेन कर्तव्य । न स्वमतेन यावन्न सांघिकश्चातुर्दिशसांघिकेन [1] संसृष्टः कर्तव्यः । एवं विपर्ययादिवं स्तौपिकेन महान्योन्यसंसर्गप्रतिषेधः। यदि चातुर्दिशे संघे वैकल्य भवेत्सांघिकश्च लाभ उत्सदो [2] भवेत्तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा भिक्षुसंघमेकमानसं कृत्वा । सांघिकलाभाच्चातुर्दिशसांघिक कार्यं कर्तव्य । एवं स्तूपे ऽपि प्रत्यये [3] ऽयमेव विधिर्ज्ञापका[न्]दानपतीन् वा समादाप्य प्रतिसंस्कर्तव्य इत्यादि । यदि पुनः काश्यप कियद्बहुरपि स्तौपिको लाभो भवेत् । स वैयावृत्यकरेण न संघेन चातुर्दिशसंघे उपनामयितव्य । तत्कस्माद्धेतो । या स्तौपिका अन्तश एकदशापि [4] स्माद्धि. प्रसादबहुलैर्निर्यातिता भवति । सा स[33b]देवकस्य लोकस्य चैत्यं । कः पुनर्वादो रत्न वा रत्नसंमत वा यच्च स्तूपे चीवरं निर्यातितं भवति । तत्तत्रैव तथागतचैत्ये वातातपवृष्टिभि परिक्षयं गच्छतु । न पुनः स्तौपिक चीवरं हिरण्यमूल्येन परिवर्तयितव्य । न हि स्तौपिकस्य कश्चिदर्थो नापि स्तूपस्य केनचिद्वैकल्य यो हि कश्चित्काश्यप वैयावृत्यकरो भिक्षू रुष्टचित्तः शीलवतां दक्षिणीयानामधैर्यादाज्ञप्तिं ददाति स तेनाकुशलेन कर्मणा नरकगामी भवतीति । यदि मनुष्यलोकमागच्छति दासो भवति परकर्मकरो लाभी च भवति पटचपेटप्रचण्डप्रहाराणाम् । पे । द[ण्डक]र्मभयतर्जित भिक्षुं

1) Cf Feer, Avad -ç pp 479, 339

2) Apparently in the sense of 'desire' occasionally found in the Pali *ussada* (Suttanip v 515, tr p 89) Cf. Senart, Mhv I. p 372

3) A remarkable 'Palicism' Cf *palibodha* at p 50 13 above

4) Cf Whitney Gr ² § 486 a, Speijer, Syntax p 222, where this indecl usage is noted as an archaism

5) These two letters are uncertain in the MS Tib (40 b 5) has ཆད་པས་ གཅོད་པ ..

करोत्यकालप्रेषणकालज्ञप्तिं ददाति । स तेनाकुशलेन कर्मणा चक्रशङ्कुर्नाम प्रत्येकनरकस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । यावत्सहस्रविद्धः कायो भवति । आदीप्तः । प्रदीप्तः संप्रज्वलितः । पे । योजनशतविस्तारप्रमाणा जिह्वा भवति । तस्य तत्र जिह्वेन्द्रिये बहूनि शङ्कुशतसहस्राणि आदीप्तानि अयस्मयानि निखातानि भवन्ति । यो हि कश्चित्काश्यप वैयावृत्यकरो भिक्षुरागतागतं सांघिकं लाभं सन्निधिं करोति न कालानुकालं ददाति । उद्धट्टयापयित्वा(1) विहेठयित्वा ददाति । केषांचिन्न ददाति । स तेनाकुशलमूलेन डाङ्का नाम गूथमृत्तिकाप्रेतयोनिस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । तत्रास्यान्ये प्रेता भोजनं गृहीत्वोपदर्शयन्ति । स उद्धट्टनानस्तदोदनमनिमिषाभ्यां नेत्राभ्यां पश्यमानः क्षुत्पिपासापरिगतो दुःखां वेदनां वेत्ति न च वर्षसहस्रेणापि तस्य भोजनस्य लाभी भवति । यदपि कदाचित्किंचिद्भोजनं लब्धं [31 a] भवति तदुच्चारं भवति पूयशोणितं वेति ॥

संघरक्षितावदाने ऽप्ययमर्थ(2) उक्तः । यांस्त्वं संघरक्षित सत्त्वानद्राक्षीः कुड्याकारां स्ते भिक्षव(3) आसन् । तैः सांघिकं कुड्यं श्लेष्मणा नाशितं । तस्य कर्मणो विपाकेन कुड्याकाराः संवृत्ताः । यांस्त्वं संघरक्षित(4) सत्त्वानद्राक्षीः स्तम्भाकारांस्ते भिक्षव आसन् । तैः सांघिकस्तम्भः सिंघाणकेन नाशितः । तेन स्तम्भाकाराः संवृत्ताः । यांस्त्वं सत्त्वानद्राक्षीर्वृक्षाकारान् पत्राकारान् फलाकारान् ते ऽपि भिक्षव आसन् । तैरपि सांघिकानि वृक्षपत्रपुष्पफलानि पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तानि तेन ते वृक्षपत्रपुष्पफलाकाराः संवृत्ताः । यांस्त्वं सत्त्वानद्राक्षी रज्ज्वाकारान् संमार्जन्याकारांस्ते भिक्षव आसन् । तैः सांघिका रज्जुसंमार्जन्यः पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तास्तेन रज्ज्वाकाराः संमार्जन्याका-

---

1) A corrupt and doubtful form: Tib (40 b 7 fin) has མཆེ་བ་གཙིགས་ཏེ 'jeering'

2) Divyāvadāna, Tale 23, see printed text p 342 l 13, also the translation in Burnouf's Introduction[2] pp 323—9, but the present extract is from *a textus ornatior*

3) *°buddhasya çrāvakā* Divy.-text.

4) This example is not narrated at length in our Divy.-text

राश्च संवृत्ताः । यं त्वं सत्त्वमद्राक्षीस्तट्टुकाकारं[1] स श्रामणेरक आसीत् । स तट्टुकं निर्मादयति । आगन्तुकाश्च भिक्षवो ऽभ्यागताः । तैरसौ दृष्टः पृष्टश्च श्रामणेरक किमयं तवस्य पानके भविष्यति । स मात्सर्योपहतचित्तः[2] कथयति । किं न पश्यथ तट्टुकं निर्मादितं पीतं पानकमिति । ते वृत्ता वेलेति नैराश्यमापन्नाः क्षुत्तर्षितवदनाः प्रक्रान्ताः । स तस्य कर्मणो विपाकेन तट्टुकाकारः संवृत्तः ॥ यं त्वं सत्त्वमद्राक्षीरुदूखलाकारं सोऽपि भिक्षुरासीत् । तस्य पानकर्म[3] प्रत्युपस्थितं । तत्र चैकः श्रामणेरको ऽर्हन् गुह्यकारे[4] नियुक्तः । स तेनोक्तः श्रामणेरक ददस्व मे पलिस्तावत् कुट्टयित्वेति । स कथयति । स्थविर तिष्ठ तावन्मुहूर्तं व्यग्रो ऽस्मि पश्चात्कुट्टयित्वा दास्यामीति । स संजातामर्षः कथयति । [31 b) श्रामणेरक यदि मम कल्पेत उदूखलं स्प्रष्टुं त्वामेवाहमुदूखले प्रक्षिप्य कुट्टयेयं । प्रागेव पलिस्तोकमिति । स श्रामणेरः संलक्षयति । तीव्रपर्यवस्थानपर्यवस्थितो ऽयं । यद्यहमस्मै प्रतिवचनं दास्यामि भूयस्या मात्रया प्रकोपमापत्स्यतीति तूष्णीमवस्थितः । यदास्य पर्यवस्थानं विगतं तदेनमुपसंक्रम्य कथयति । स्थविर जानीषे त्वं को ऽहमिति । स कथयति । जाने त्वं काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य प्रव्रजितं श्रामणेरकं । अहमपि भिक्षुः स्थविरः । श्रामणेरकः कथयति । यद्यप्येवं तथापि तु यन्मया प्रव्रजितेन करणीयं तत्कृतं । किं कृतं क्लेशप्रहाणं छिन्नसकलबन्धनो ऽहं सर्वबन्धनविनिर्मुक्तः । खरं ते वाक्कर्म निश्चारितं । अत्ययमत्ययतो देशय । अप्येव नाम एतत्कर्मपरिक्षयं तनुत्वं पर्यादानं गच्छेदिति । तेनात्ययम

---

1) Tib གཏོང་པ 'a wooden basin, trough'- Jäschke. The forms *tatta* and *tattuka* are alike unknown to Sk dictionaries, but the Dravidian languages, Tamil and Malayalam, show forms of similar meaning to that given in the Tib.

2) Not in ed.

3) sc *pinda pātra*. Tib ལྷུང་བཟེད (41.b 2)

4) The Tib has (41. b 2) དགྲ་བཅོམ་པ་གཅིག་གཅིག་འདུམ་པདག་པའི་ལས་རེས་པབ་

त्ययतो न देशितं तेन वर्णोद्भूतपृष्ठाकारः संवृत्तः ॥ यास्तु सद्मान्तरास्ताः स्थाल्याकारान् । ते कल्पिकारका आसन् भिक्षूणामुपस्थायकाः । ते भैषज्यानि[1] क्वाथयन्तो भिक्षुभिरभियुक्ताः तैश्चित्तं प्रदूष्य स्थाल्यो भिन्नाः तेन स्थाल्याकाराः संवृत्ताः । यं तं सद्मगतान्तर्मध्ये छिन्नं तन्तुना धार्यमाणं सोऽपि भिक्षुरासील्लाभी याचकः तेन मात्सर्याभिभूतेन लाभः सं परिवर्तितः । यो वार्षिकः स हैमन्तिकः परिणामितः । यस्तु हैमन्तिकः स वार्षिकः परिणामितः । तस्य कर्मणो विपाकेन मध्ये छिन्नस्तन्तुना धार्यमाणो गच्छति ॥

॥ शिक्षासमुच्चये धर्मभाणकादिरक्षापरिच्छेदस्तृतीयः ॥

IV.

अपरेऽपि महान्तो ऽनर्थाः सूत्रान्तेषूक्ताः । यथा तावदाकाशगर्भसूत्रे[2] । पञ्चेमाः कुलपुत्र क्षत्रियस्य मूर्द्धाभिषिक्तस्य मूलापत्तयः । याभि[35 a]र्मूलापत्तिभिः क्षत्रियो मूर्द्धाभिषिक्तः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमूलानि झासयति[3] । वस्तुपतितः पाराजिकः सर्वदेवमनुष्यसुखेभ्यो ऽपायगामी भवति । कतमाः पञ्च । यः कुलपुत्र मूर्द्धाभिषिक्तः स्तौपिकं वस्त्वपहरति सांघिकं वा चातुर्दिशसांघिकं वा निर्यातितं वा । स्वयं वापहरति हारयति वा । इयं प्रथमा मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्धर्मं प्रतिक्षिपति श्रावकयाननिर्याणभाषितं वा प्रत्येकबुद्धनिर्याणभाषितं वा महायाननिर्याणभाषितं वा प्रतिक्षिपति प्रतिषेधयतीयं द्वितीया मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्मामुद्दिश्य शिरस्तुण्डमुण्डकाषायवस्त्रप्रावृतः शिक्षाधारी वा शि-

---

1) *Bhaiṣajy°* MS

2) v. supr p 10,14 The present is the passage referred to in the Bodhicaryāvatāra, V. 104 (ed Minaev -Zap Tom. 4) — a reference to which M de la Vallée Poussin called my attention See also Wassiljev, p 171

3) See f 35 b init. The Tib. (42 a 5) ཕྱེ་བར་རློག ('pulverises') confirms the form in the text, hitherto only certified *'hiṃsārthe'* in the Dhātupāṭhas both Sk and Pali (s = jhas) *Jasayati* in Çat Br II 2.2 19 is similarly used.

त्ताधारी वा तस्य दुःशीलस्य वा शीलवतो वा काषायाणि वस्त्राण्यपहरति अपहारयति। गृहस्थं वा करोति कायं दण्डैः प्रहरति चारके वा प्रक्षिपति जीवितेन वा वियोजयतीयं तृतीया मूलापत्तिः ॥ यः पुनः क्षत्रियः संचिन्त्य मातरं जीवितादव्यपरोपयति पितरमर्हन्तं भगवच्छ्रावकं वा जीविताद्व्यपरोपयति समग्रं वा संघं भिनत्ति तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य संचिन्त्य दुष्टचित्तो रुधिरमुत्पादयति ॥ एभिः पञ्चभिरानन्तर्यैः[1] कर्मभिरन्यतरान्यतरं कर्मोत्पादयतीयं चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ यः पुनः क्षत्रियोऽहेतुवादी भवति परलोकानपेक्षः। दशाकुशलान्कर्मपथान्समादाय वर्तते ऽन्यांश्च बहून्सत्त्वान्दशस्वकुशलेषु कर्मपथेषु समादापयति विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयतीयं पञ्चमी मूलापत्तिः ॥ पे ॥ यः पुनर्ग्रामभेदं जनपदभेदं नगरभेदं राष्ट्रभेदं करोतीयं मूलापत्तिः ॥ पे ॥ आदिकर्मिकाणां महायानसंप्रस्थितानां [35 b] कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणामष्टौ मूलापत्तयः। याभिर्मूलापत्तिभिः स्खलिता आदिकर्मिका महायानसंप्रस्थिताः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमूलानि नाशयन्ति[2]। च्युताः पतिताः पराजिता देवमनुष्यमहायानसुखादपायगामिनो भवन्ति चिरं च संसारे सीदन्ति कल्याणमित्रविरहिताः। कतमा अष्टौ। ये सत्त्वाः पूर्वदुश्चरितहेतुनास्मिन् क्लिष्टे पञ्चकषाये[3] लोके उपपन्नास्त इत्वरकुशलमूलाः[4] कल्याणमित्रं संनिःश्रित्येदं परम गम्भीरं महायानं शृण्वन्ति। ते च परीत्तबुद्धयो ऽपि कुलपुत्रा अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयन्ति। तेषामादिकर्मिका ये च बोधिसत्त्वा इदं परमगम्भीरं शून्यताप्रतिसंयुक्तं सूत्रान्तं शृण्वन्ति उद्दिशन्ति पठन्ति। ते यथाश्रुतं यथापर्याप्तं परेषां[5] पूर्वबुद्धिसदृशानां स्वर्थं सुव्यञ्जनं विस्तरेणाग्रतः स्मारयन्ति प्रकाशयन्ति। ते ऽकृतश्रमा बालाः पृथग्जनाः शृण्वन्त उत्त्रस्यन्ति संत्रस्यन्ति संत्रासमापद्यन्ते। ते संत्रासेन विवर्तयन्त्यनुत्तरायाः

1) See Wassiljev 240 (264) note 2 The usage at 17 20 — 18 7 above is different

2) v supra 59, 11

3) *kalpāyuhsatvasamkleçadrshtayah* marg, cf Dh s § 91

4) A marginal gloss *arvācīna* on this word, for which see Divy Ind

5) *samvarāt pūrva*, margin

सम्यक्संबोधेश्चित्तं श्रावकयाने चित्तं प्रणिधास्यति । इयमादिकर्मिकबोधिसत्त्वस्य मूलापत्तिः प्रथमा ॥ यया मूलापत्त्या ॥ स कुलपुत्रः सर्वं पूर्वावरोपितं कुशलमूलं नाशयति । स्वर्गापवर्गसुखात् पतितः पराजितः स्वर्गापवर्गसुखात् । विसंवादितं चास्य बोधिचित्तं व्यपगतं भवति । तस्माद्बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन परपुद्गलाशयानुशयं प्रथमं ज्ञात्वा यथाशयानां सत्त्वानामानुपूर्व्या धर्मदेशना कर्तव्या । तद्यथा महासमुद्रे ऽनुपूर्वेणावतरणता ॥ पे ॥

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेवं [36 a] वक्ष्यति ॥ न त्वं शक्ष्यसि षट्पारमितासु चर्यां चर्तुं । न त्वं शक्ष्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं । शीघ्रं त्वं श्रावकयाने प्रत्येकबुद्धयाने वा चित्तमुत्पादय । तेन त्वं संसारान्निर्यास्यसि । यावद्यथापूर्वोक्तमयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य द्वितीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेवं वक्ष्यति । किं भोः प्रातिमोक्षविनयेन शीलेन सुरक्षितेन शीघ्रं त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयस्व । महायानं पठ । यत्ते किंचित्कायवाङ्मनोभिः क्लेशप्रत्ययादकुशलं कर्म समुदानीतं तेन पाठेन शुद्धिर्भवत्यविपाकं । यावद्यथापूर्वोक्तमयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य तृतीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र केचिदादिकर्मिका बोधिसत्त्वा एवं वक्ष्यन्ति । वर्जयत[1] यूयं कुलपुत्राः श्रावकयानकथां । मा शृणुत मा पठत मा परेषामुपदिशत । गोपयत श्रावकयानकथां । न यूयं तस्मान्महत्फलं प्राप्स्यथ । न यूयं ततो निदानात्क्लेशाञ्छेत्तुं । श्रद्दधत महायानकथां । शृणुत महायानं पठत महायानं परेषां चोपदिशत । ततो यूयं सर्वदुर्गत्यपायपथान् प्रमर्दयिष्यथ । क्षिप्रं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यथ ॥

यदि ते तस्य वचनकारिणो भवन्तीदृशं दृष्टिगतमुपगृह्णन्ति । उभयोरपि मूलापत्तिर्भवतीयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य चतुर्थी मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकर्मिका बोधिसत्त्वा द्विजिह्विका भवन्त्यन्यथा निर्दर्शयन्ति । इदं च महायानं कीर्तिशब्दश्लोकार्थं लाभसत्कारहेतोः पठन्ति स्वाध्यायन्ति धारयन्ति वाचयन्ति

1) The MS has the indic. (°tha) for this verb only

देशयति परेषां च मुक्ताः ॥ अनुशंसति । इदं च दर्शयति । गर्ग गहाणाति । तान्ये ते परेषामाख्याति नात्मनः क्लेशोत्पत्ते तानि उत्पीडयति तथा परेभ्यस्त प्रत्य यति प्रयुज्यति तथा धर्मं विशारदति तुल्याय परामति[1] तद्गुप्तानि । यानमा नोत्पदयति न तान् । यास्ते दुःखरेषु गोगोरानुत्य गौरवाणा विदधाति । न तानि तेन महता गतिना पतितो महाशयानुगहीतो महागुरुत्वमापत्तिमापद्यते यथा पारगामी भवति । यथा गर्भिणी पुरुषो हस्तेनैव गच्छेत् तथा गुरुमतरते न महा समुद्रे हस्तेनैव तां तारं विच्छानेनैव मरणं निगच्छेद् । इत्येवं ते ग्रामहृदग्निर्बोध सत्त्वा महागुणसागरस्य गुणा इत्यादिशोत्पत्तिं ददाति । न प्रत्ययति महायान विद्या प्र वालानीव निर्वाणं प्राप्नुवन्ति । एवं ते नाना आदिकर्मिका बोधिसत्त्वा ईर्ष्यादितोऽप्र प्रत्यया महागुरुत्वमापत्तिमापद्यते । इति दयया ममापत्तिरादिकर्मिकस्य बोधि सत्त्वस्य ॥

पुनरपरं पुनर्भविष्यत्यनागतेऽध्वनि महास्थविरा आदिकर्मिका बोधि सत्त्वा ये ते गम्भीराः ... सूत्रान्तधारणानां ... निधिस्थानीयानां तेषां तत्पुरुषाणां वर्तमानानां बोधिसत्त्वानां गोचरास्तान्महायानसूत्रान् धारयन्ति पठ न्ति स्वाध्यायन्ति परेषां च विस्तरेण वाचयित्वा प्रकाशयन्ति । यदि येषां धर्मान् स्वयमुद्वा उद्दिश्य च पुनरपरं कारणक्लेशोत्पत्तिं उपदिशन्ति । तथा च पुनस्तथा भावयित्वा पश्चात् मन गम्भीरेषु धर्मेषु (37 a) प्रयत्नो भविष्यति । एवं ते सानन्दा भविष्यन्ति यथा मम । एतर्हि [2] पुनरेव ददाति पठितमात्रेणाकृत्रिमानिवरूपाक्षरान् गम्भीरगम्भीरानुपादयानि न सानन्दितपथा ॥ लाभसत्कारहेतोरात्मानं विप्रणोत्पति । तत्प्रत्ययात्सत्य बुद्धानां मायाकृता सम्यक्संबुद्धानां बोधिसत्त्वानामार्यपुद्गलानां च पुरतः सापराधिको भवति । महा गुरुत्वमापत्तिमापद्यते । विसंवादयति देवमनुष्यान्महायानेन । श्रावकयानेनास्य न भव

1) Hitherto in Dhātupaṭha only but cf pa sa a p 10 note 4

2) ma next° without punctuation MS.

ति । अनेन महायानस्यान्तराद्विशेषाधिगम । अनेनानुत्तरा सम्यक्संबोधिः ॥ तद्यथा कश्चित्पुरुषो महाटवीं प्रस्थितः क्षुत्तर्षप्रपीडितः ॥ तत्र महाफलवृक्षं प्रतिष्ठित । आहारार्थं स उद्धतफलवृक्षमपहाय गन्धवर्णरससंपन्नमनास्वाद्य विषवृक्षमभिरुह्य विषफलानि भुञ्जीत भुक्त्वा च कालं कुर्यात् । तदुपमांस्तान्कुलपुत्रान्वदामि । ये दुर्लभं मनुष्यलाभं लब्ध्वा कल्याणमित्रं सन्निश्रित्य महायानमवतर्तुकामा लाभसत्कारयशोहेतो रात्मानमुत्कर्षयन्ति परान्पंसयन्ति[1] एवंरूपां महागुरुकामापत्तिमापद्यन्ते यया गुरुकयापत्त्या सर्वविज्ञानां परमजुगुप्सिता भवन्ति । अपायगामिनस्तद्रूपाश्च पुद्गला न सेवनीयाः सर्वक्षत्रियब्राह्मणविट्शूद्राणां । यश्च तान् सेवते स सातिसारो[2] भवति सर्वविज्ञानां । इयं कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य षष्ठी मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागतेऽध्वनि क्षत्रियाणां पुरोहितचण्डाला अमात्यचण्डाला भटचण्डाला मूर्खाः पण्डितमानिनो महाधना महाभोगाः । अकृतविधेषु दानमयपुण्यक्रियावस्तु[37 b]षु संदृश्यन्ते ते त्यागमदमत्ता मानमददर्पेण क्षत्रियं विभेदयन्ति । श्रमणान् क्षत्रिये । ते क्षत्रियानिश्रित्य श्रमणान् दण्डापयन्ति[3] । अर्थं[4] दण्डेन मुष्णन्ति । तेनोपद्रवेण ते भिक्षवः पौद्गलिकं वा सांघिकं वा चातुर्दिशसांघिकं वा स्तौपिकं वा श्रमणैरपहृत्य तेषां प्राभृतं प्रदास्यन्ते । ते पुनश्चण्डालाः क्षत्रियस्योपनामयिष्यन्ति । ते उभयतो[5]ऽपि मूलापत्तिमापद्यन्ते । ये क्षत्रियचण्डालाः श्रमणैः सार्द्धं प्रदुष्यन्ति तथारूपं च ते धर्मं प्रज्ञपयिष्यन्ति । अधर्मं वा धर्ममपहाय । सूत्रविनयशिक्षा अनपेक्ष्य कालोपदेशमहापदेशानपहाय । महाकरुणामैत्रीप्रज्ञापारमिताशिक्षोपायकौशल्यशिक्षा याश्चान्येषु सूत्रेषु शिक्षा उपदिष्टास्ता अपहाय । तथारूपं धर्मं गृहि भिक्षूणां विहेठनार्थपूर्वकं क्रियाकारं प्रज्ञपयन्ति । ये क्रियाकारैर्भिक्षूणां विहेठना

1) *param* MS · for *paṃs* cf supra 67 a

2) See Divy, Ind

3) This form (not in lexx) recurs in a metrical passage below, 39 b

4) *artha* MS

5) *purohita caṇḍālādyā, bhe lanāt saṅghikādi dravyāpaharaṇāc ca* marg

भवन्ति। रिञ्चन्ति शमथविपश्यनानुयोगमनस्कारं। ते ऽवध्यापन्ना व्यापादबहुला भवन्ति। तेन च हेतुना भिक्षूणामप्युपशान्ताः क्लेशा नोपशाम्यन्ति न तनूभवन्ति। तत्काले पुनस्ते भिन्न आशयविपन्ना भवन्ति शीलविपन्नाश्च भवन्ति। आचारविपन्ना भवन्ति दृष्टिविपन्ना भवन्ति तद्धेतोः शैथिलिका भवन्ति बाहुलिका भवन्ति। अश्रमणाः श्रमणप्रतिज्ञाः। अब्रह्मचारिणो ब्रह्मचारिप्रतिज्ञाः शठस्वरसमाचाराः प्रष्टव्यधर्मदेशकाः। ते[1] भूयस्या मात्रया सपरिवारस्य क्षत्रियस्य सत्कृता भवन्ति मानिताः पूजिता भवन्ति। ते च प्रज्ञाभियुक्तानां भिक्षूणां गृहस्थेभ्यो वर्णं निश्चारयन्ति। स च क्षत्रियः सपरिवारः प्रज्ञाभियुक्तानां भिक्षूणाम[38 a]न्तिके प्रदुष्यति अवध्यायति। यस्तत्र प्रज्ञाभियुक्तानां भिक्षूणामुपभोगपरिभोगस्तं स्वाध्यायाभिरतानां भिक्षूणां निर्यातयन्ति। ते उभयतो[2] मूलापत्तिमापद्यन्ते। तत्कस्य हेतोः॥ ध्यायी भिक्षुः सुक्षेत्रं। नाध्ययनवैयावृत्याधिकृता[3] नाध्ययनाभियुक्ताः॥ समाधिधारणीक्षान्तिभूमिषु भाजनीभूता दक्षिणीयाः पात्रभूताः। आलोककरा लोकस्य मार्गोपदेशकाः। कर्मक्लेशक्लेशेभ्यः सत्त्वानुत्तारयन्ति। निर्वाणगमने च मार्गे प्रतिष्ठापयन्ति। इमाः कुलपुत्राष्टौ मूलापत्तय इति॥

आसां निःसरणमत्रैव सूत्रेऽभिहितं। यदि ते बोधिसत्त्वा आकाशगर्भस्य बोधिसत्त्वस्य नाम श्रुत्वा दर्शनमस्याकाङ्क्षेरन्। अपायप्रपतनभयान् मूलापत्तीर्देशयितुकामाः। यदि ते आकाशगर्भं बोधिसत्त्वं नमस्कुर्युः नाम चास्य परिकीर्तयेयुस्तेषां स कुलपुत्रो यथा भाग्यतया स्वरूपेणाग्रतस्तिष्ठति ब्राह्मणरूपेण यावद्दारिकारूपेण पुरतः स्थास्यति। तस्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य यथा समुत्थितास्ता आपत्तीः प्रतिदेशयति[4]। गम्भीर चा-

---

1) *purohitādyā* marg

2) In the margin (cf gloss on similar passage supra 63, 18) we find the explanation *abrahmacāribhikshavo 'cārnavādāt paribhogacyāvanāc ca*

3) °*pṛtya* MS, as before

4) The transcript following a later hand in the margin has a double causal form °*desāpayati* cf *daṇḍāpayati* [37 b, 39 b] Compare Whitney's 'bastard causals' ('Roots' p. 238, *med*).

स्योपायकौशल्यं महायाने चर्यामुपदर्शयति । यावदवैवर्त्तिकभूमौ च प्रतिष्ठापयति ॥ पे ॥ यदि तेषां संमुखं दर्शनं न ददाति । यस्तमभियाचति । तेनादिकर्मिकेण बोधिसत्वेन सापराधेन पश्चिमे यामे उत्थायासनात्प्राङ्मुखेन स्थित्वा धूपं धूपयितव्यं । अरुणो देवपुत्र आयाचितव्यः । एवं च वक्तव्यं । अरुण अरुण महाकृप महाभाग महोदितस्त्वं जम्बुद्वीपे मां कारुण्यायाच्छादयस्व । आकाशगर्भं महाकारुणिकं मम वचनेन बोधय । [38 b] मम स्वप्नान्तरे तमुपायमुपदर्शय येनाहमुपायेनापत्तिं प्रतिदेशयामि । आर्ये महायाने उपायप्रज्ञां प्रतिलप्स्यामीति ॥ तेन तत्काल शय्यायां निद्रापयितव्यं सहोद्गते[1] ऽरुणे इह जम्बुद्वीपे आकाशगर्भस्य बोधिसत्वस्येह समागमो भवति स्वरूपेण च । तस्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य स्वप्नान्तरे पुरतः स्थित्वा तां मूलापत्तिं देशयति महायानोपायेन । तथारूपं च तस्योपायज्ञानं संदर्शयति । येनोपायकौशल्येन स आदिकर्मिको बोधिसत्वस्तत्रैव बोधिचित्तासंप्रमोषं नाम समाधिं प्रतिलभते सुदृढव्यवस्थितश्च भवति महायान इत्यादि ॥

अत्र वा योऽत्र सूत्रे ऽध्येषणमन्त्रः पूर्वमुक्तः । तेनायं विधिः कार्यः । एव स्यात् । अरण्ये उपवने ऽभ्यवकाशे वागरु वा तगरं[2] वा कालानुसारि वा धूपयितव्यं । प्राञ्जलिना च भूत्वा समन्ततो दिग्विदिक्षु च पञ्चमण्डलकेन वन्दित्वा इमे मन्त्रपदाः प्रवर्तयितव्याः । तद्यथा । सुमृश२[3] । कारुणिक । चरतु२ । विचर । संचर । कारुणिक । सुरर सुरर वेगधारि नमुचने[4] भुजयत[5] कारुणिक चिन्तामणि[6] पूरय कारुणिक सर्वाशा मे स्थापय । आज्ञाधारि

---

1) *Saha* apparently with loc, but possibly a compound, compare Pāṇini's *sahapurvāhṇam*

2) *tagarum* MS

3) སུ་སྨྲི་ས (apparently) Tib but the reading has been corrected and is indistinct

4) *na* added in marg, not in Tib

5) རྒྱུ་སྐྱུང་ཤད Tib

6) Cf Wassiljev, supra cit., p 59 note 2

स्मृगु[1] २ रतिविवेक गु · दृष्टिविवेक गु · पूर्ण कारुणिक पूरयतु ममाशां · सर्वथा चर्योगति[2] स्वाहा ॥ विधि पूर्ववत् । सर्वव्याधिदुःखसर्वभयसर्वोपकरणविधानप्रतिघाते सर्वार्थेष्टसिद्धौ च कार्यः ॥ यदि तत्त्रिचारयोऽपि बोधिसत्त्वः कथंचनापत्तिनिपन्नो ऽन्येषां चाधिकः । यत्र तेन साम्परायिकाः । कथंचनापत्तिव्यवस्था · कार्यं वा तद्दोषादसाम्परायिका यदि गृह्यते । नैव दोषः । ये [39 a] या यत्र यत्कुलं संभव ते तत्राचोदिताः स्वनामरूपादर्शनाद्व्योत्पादनार्थं । परस्परतस्तु सर्वैः सर्वा यावतः परिहर्तव्या ॥ येन वा प्रकृतिमद्दाक्षावस्थलयाऽक्षमादानोऽप्यभव्यो भवत्युच्छिन्नकुशलमूलश्च सुतरां तेन साम्परायिका इत्यनन्यमनसा चिन्तया ॥

उपायकौशल्यसूत्रेऽपि मूलापत्तिरुक्ता । किं चापि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः प्रातिमोक्षशिक्षायां शिक्षमाणः कल्पशतसहस्रमपि मूलफलभक्षः स्यात् । सर्वसत्त्वानां च सूक्तदुरुक्तानि क्षमेत् । श्रावकप्रत्येकबुद्धभूमिप्रतिसंयुक्तैश्च मनसिकारैर्विहरेदयं बोधिसत्त्वस्य गुरुका मूलापत्तिः । तद्यथा कुलपुत्र श्रावकयानीयो मूलापत्तिमापन्नः सो ऽभव्यस्तेनैव स्कन्धेन परिनिर्वातुम् । एवमेव कुलपुत्रो ऽप्रतिदेश्यैतामापत्तिमनिःसृज्य तान् श्रावकप्रत्येकबुद्धमनसिकारानभव्यो बुद्धभूमौ परिनिर्वातुमिति ॥

आसां च मूलापत्तीनां सुखग्रहणधारणार्थमेकीयमतानां च संग्रहकारिका उच्यन्ते ॥

रत्नत्रयस्वहरणादापत्पाराजिका मता ।
सद्धर्मस्य प्रतिक्षेपाद्द्वितीया मुनिनोदिता ॥
दुःशीलस्यापि वा भिक्षोः काषायस्तैन्यताडनात् ।
चारके वा विनिक्षेपात्प्रव्राजनेन च ॥

1) The MS (with which the Tib agrees) reads here and below (twice) *gu* clearly This however is probably a misunderstanding of the old form of the figure 7 (seven repetitions of the charm)

2) [illegible] Tib The Sk is indistinct, it apparently reads *sapathañcā*

पञ्चानन्तर्यकर्माणि[1] मिथ्यादृष्टिग्रहेण वा ।
ग्रामादिभेदनाद्वापि मूलापत्तिर्जिनोदिता ॥
शून्यतायाश्च कथनात्सत्त्वेषु कृतबुद्धिषु ।
बुद्धत्वप्रस्थितानां वा सम्बोधेर्विनिवर्तनात् ॥
प्रातिमोक्षं परित्याज्य महायाने नियोजनात् ।
शिक्षायानं न रागादिप्रहाणायेति वा ग्रहात् ॥
परेषां ग्राहणाद्वापि पुनः स्वगुणकाशनात् ।
परपंसनतो ला(39 b)भसत्कारश्लोकहेतुना ॥
गम्भीरक्षान्तिकोऽस्मीति मिथ्यैव कथनात्पुनः ।
दण्डापयेद्वा श्रमणान् दद्याद्वा रत्नत्रयात् ॥
गृह्णीयाद्दीपमानं वा शमथं त्याजनात्पुनः ।
प्रतिसंलीनयोगं च स्वाध्यायिषु निवेदनात् ॥
मूला ह्यापत्तयो ह्येता महानरकहेतवः ।
आर्याकाशगर्भस्य स्वप्ने देश्याः पुरः स्थितैः ॥
बोधिचित्तपरित्यागाद्याचकायाप्रदानतः ।
तीव्रमात्सर्यलोभाभ्यां क्रोधाद्वा सत्त्वताडनात् ॥
प्रसाद्यमानो यत्नेन सत्त्वेषु न तितिक्षते ।
क्लेशात्परानुवृत्त्या वा सद्धर्माभासवर्णनाद् । इति ॥

आर्यक्षितिगर्भसूत्रेऽप्युक्तं । यो महाब्रह्मन् मामुद्दिश्य प्रव्रजितो दुःशीलपापसमाचारो भिक्षुरन्तःपूतिः कशम्बकजातो[2] अश्रमणः श्रमणप्रतिज्ञः अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः । ध्वस्तः पतितः पराजितो त्रिविधैः क्लेशैः । एवं च पुनः स दुःशीलपापसमाचारो भिक्षु

1) See p. 60, note 1.
2) Pali *kasambu* 'rubbish', with the whole passage compare M. Vyutp. cclxxvii 16, 18—19.

र्याणि सर्वदेवानां यावत्सर्वमनुष्याणां यावत्पुण्यनिधीनां दर्शयिता भवति कल्याणमित्रं । किं चापि स अपात्रीभूतः तेन च पुनः शिरस्तुण्डमुण्डेन काषायवस्त्रप्रावरणेर्यापथेन दर्शनहेतुनापि बहूनां सत्त्वानां त्रिविधकुशलमूलोपस्तम्भकरः सुगतिमार्गदर्शको भवति । तस्माद्यो ममोद्दिश्य प्रव्रजितः शीलवान् दुःशीलो वा तस्य नानुजानामि चक्रवर्तिराज्ञामपि यन्ममोद्दिश्यप्रव्रजितस्य सहधर्मेणापि काये दण्डप्रहारं वा दातुं चारके वा प्रक्षेप्तुं अङ्गमङ्गं विकर्तनं वा कर्तुं जीविताद्वा व्यपरोपणं कर्तुं [40 a] । किं पुनरधर्मेण ॥

किं चापि मृतः कथ्यते ऽस्मिन् धर्मविनये । अथ च पुनः स पुद्गलो गोरोचनकस्तूरिकासदृश इति । अत्रैवाह । ये ममोद्दिश्य प्रव्रजितान् पात्रभूतान् पात्रभूतान्वा विहेठयिष्यन्ति ते सर्वेषां त्र्यध्वगतानां बुद्धानामतीव सापराधा भवन्ति । समुच्छिन्नकुशलमूला दग्धसंताना अवीचिपरायणा भवन्तीति ।

अत्रैवाह । सर्वबुद्धैरधिष्ठितोऽयं मोक्षध्वजो यदुत रक्तकाषायवस्त्रमिति । अस्मिन्नेव चोक्तं । तेन खलु पुनः समयेन बहूनि श्रावकनियुतशतसहस्राणि बहूनि च बोधिसत्त्वनियुतशतसहस्राणि भगवतोऽन्तिके एवंरूपं पूर्वकृतं कर्मावरणं प्रतिदेशयन्ति । वयमपि भदन्त भगवन् बहूनां पूर्वकाणां तथागतानां प्रवचने पात्रभूतान् पात्रभूतांश्च बुद्धानां भगवतां श्रावकयानीयान् पुद्गलाञ्जुगुप्सितवन्तः पंसितवन्तो रोषितवन्तो ऽवर्णायशःकथाश्च निश्चारितवन्तः । तेन वयं कर्मावरणेन त्रिष्वपायेषु विविधां तीव्रां प्रचण्डां दुःखां वेदनां प्रत्यनुभूतवन्तः ॥ पेयालं ॥ वयं तत्कर्मावरणशेषमेतर्हि भगवतोऽन्तिके प्रतिदेशयिष्यामः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः श्रावकान्वचनैस्तर्जितवन्तः परिभाषितवन्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः श्रावकानपात्रभूतान्पात्रभूतांश्च प्रहृतवन्तः । केचिद्वदन्ति । वयं चीवरान् हृतवन्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः श्रावकाणामुपभोगपरिभोगानाच्छिन्नवन्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवन्तमुद्दिश्य प्रव्रजितान् गृहस्थान्कारितवन्तः [40 b] तत अस्थानं सादिताः । केचिद्वदन्ति । अस्माभिर्भगवन् बुद्धानां भगवतां श्रावका अपात्रभूताः पात्रभूताश्च सापराधिकाश्चारके प्रक्षिप्तास्तेन वयं कर्मावरणेन बहून् कल्पांस्त्रिष्वपायेषु विविधा ती-

या प्रचण्डा दुःखा वेदना प्रत्यनुभूयन्ते ॥ पे० ॥ तद्वयमेतर्हि कर्मावरणीयं भगवतो ऽन्तिके प्रतिदेशयामः । आयत्यां संवरमापद्येम । प्रतिगृह्णातु भगवानस्माकमनुकम्पामुपादाय । उद्धरतु भगवानस्माननन्तपापेभ्य इति विस्तरः ॥

प्रव्रज्यान्तरायसूत्रे[1] ऽप्ययमर्थ उक्तः । चतुर्भिर् महानामन् धर्मैः समन्वागतो गृही यत्नप्राप्तो भवति । जात्यन्धश्च जडश्चाजिह्वकश्च चण्डालश्च जातु[2] मुषितो भवत्यभ्याख्यानबहुलश्च पण्डकश्च पण्डकाश्च नित्यदासश्च । स्त्री च भवति सा च शूकरश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्चाशीविषश्च भवति तत्र तत्र जातौ ॥ कतमैश्चतुर्भिः । इह महानामन् गृही पूर्वजिनकृताधिकाराणां सत्त्वानां नैष्क्रम्यचित्तस्य प्रव्रज्याचित्तस्यार्यमार्गचित्तस्यान्तरायं करोति । अनेन प्रथमेन ॥ पुनरपरं गृही धनलौल्येन पुत्रलौल्येन कर्मविपाकमश्रद्दधत् पुत्रस्य वा दुहितुर्वा भार्याया वा ज्ञातिसंघस्यैश्वर्यस्थाने वर्तमानैः प्रव्रज्यान्तरायं करोति । अनेन द्वितीयेनेति ॥ अन्यद्वयं । सद्धर्मप्रतिक्षेपः श्रमणब्राह्मणेषु च प्रतिघः ॥

दश चाकुशलाः[3] कर्मपथाः अनर्थाः । सद्धर्मस्मृत्युपस्थानाद्विपाकबहुला द्रष्टव्याः । ततः किंचिन्मात्रं सूत्रं सूच्यते । प्राणातिपातविपाकलवस्तावद् । यथाह । तद्यथाग्निशिखाधरा नाम पक्षिणो ये ऽग्निशिखामध्यगता [31 a] न दह्यन्ते सङ्कटतराश्च नारकेयाणां[4] कपालं भित्त्वा रुधिरं पिबन्ति । कपालान्तरचरा नाम पक्षिणो ये मस्तकं भित्त्वा ज्वलितमस्तकलुङ्गान्[5] पिबन्ति । जिह्वामिषभुजो नाम पक्षिणो ये जिह्वां विदार्याभितो ऽभितः प्रभक्षयन्ति । सापि जिह्वा भुक्ता पुनरपि सञ्जायते पद्मदलकोमलतरा । एवमर्थानुरूपसंज्ञा दन्तोत्पाटका

---

1) *Not in* **Feer's** *or* **Nanjio's** *lists*

2) **Mhvs** I. 101 111 and **Senart** *ad loc*

3) *Cf* **Dh-s** § 56.

4) On Buddhist hells in general see **Feer** in J. As 1892 (VIII 20) pp 165 sqq

5) Quoted by B.R. from the **M Vyutpatti**, *for the more usual mastuluṅga* 'brains'.

तत्र प्रज्वालितशरीरः नाम । पुनरपि तिरः । [illegible] । सोऽस्मिन्(1) पर्वत-प्रपातेषु । पुनरपरं नाम । संघातो नाम पर्वतो ये सर्वाणि गात्राणि नित्यं सन्ति त्वचमांसं(2) निपातयति प्रतिदिशं च प्रभाते दिवसे मध्यन्दिने । पुनरपि-दा नाम पर्वतो ये पुनःपुनरुपतृष्टः [illegible] नियति । [illegible](3) [illegible] । नागेन्द्रस्य वेदना तालुशोषणा । येन्तोऽप्युक्ता नाम पर्वतो ये [illegible] सन्ति ॥ स पुनस्तेभ्यो प्रदेशेभ्योऽपि योजनसहस्राणि पतितो [illegible] नाम तत्र तीक्ष्णैरायैः [illegible] शतानि पर्वतसहस्राणि भयेन पतन्ति च । स कथंचिदपि तस्मान्मुक्तः संस्तानात् [illegible] नाम द्वितीयं प्रदेशमनुधावति । [illegible] प्राणान्वेषी त्राणान्वेषी परित्राणान्वेषी तत्र [illegible] ति भयार्तः कर्मवातसमाहतः [illegible] व्यालनामितपाख्यं कायप्रज्ञं नाम प्रदेशमनुधावति । पतिते [illegible] पादः प्रतिस्थापयति । उत्क्षिप्ततु [illegible] । [illegible] । तस्मिंश्च [illegible] प्रदेश. कायप्रज्ञानि नाम प्रादुर्भवन्ति । स तस्मिन्प्रदेशे निपतति पतितः सर्वं प्रपतति श्रेणि योजनसहस्राणि । पुनरपि नर्करूपेण वायुनोत्क्षिप्यते । स प्रपतमानः [illegible] भिद्यते । पततस्तेनोत्क्षिप्यमानस्य च प्रपतमानस्य(4) पर्वततलसहस्राणि गच्छन्ति । कथंचिदपि तस्मान्मुक्तः परिभ्रमितसमाधि निरयं नाम प्रदेशमनुधावति । तस्मिंश्च प्रदेशे सहस्राणि पद्मानि प्रादुर्भवन्ति पद्मनाभीनि तीक्ष्णाग्रानि लोहमयानि तस्य सहस्रगमनादेव ता-

---

1) MS. *pluha vamcarti°*, [*sam*]*ra°* a sec manu

2) The MS appears rather to read *Iyitlay°*. The form in the text is quoted by Whitney from Lāṭyāyana.

3) Six skins according to Caraka and others, apud Jolly, Trans Int. Congr. Or. Lond (1892) vol I p 457.

4) °*kāni ca* MS.

नि चक्राणि शरीरं प्राप्य भ्रमन्ति ॥ पे ॥[1] प्रत्येकं सर्वाङ्गानि प्रगलन्तो दहन्ति पादतले चास्य शङ्कुभिर्भिद्यते । एवं गर्भोदकपर्वते । नाकोटिकैः प्राणिजातिभिः सातत्यकैः परमाणुशः प्रभक्ष्यते । भुक्तो भुक्तः पुनरपि संजायते सुकुमारतरः । सुकुमारतया भूयोऽप्यधिकतरां वेदनामनुभवति । भुक्तभुक्तस्य प्रभूततरमेवास्य मांसं प्रादुर्भवति । तस्य[2] प्राणातिपातकृतोपचितस्य तत्फलं भवति ॥

अदत्तादानविपाकमाह । स एव दुष्कृतकर्मान्तचारी ज्वालानलचक्रनिर्माणगन्धर्वनगरमृगतृष्णिकासदृशं महदर्थजातं पश्यति रत्नवस्त्रधनधान्यनिकरभूतं । तस्यैव लोभाभिभूतस्य कर्मणा मोहितस्यैवं भवति । ममेदमिति । स एवं मोहितः पापकारी प्रज्वलिताङ्गार[3]कर्षूर्लङ्घयित्वा तद्द्रविणमनुधावति । स कर्मकृतैर्यमपुरुषैर्गृह्यते [42 a] शस्त्रजालमध्यगतः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गशः पाट्यते विशस्यते दह्यते ऽस्यावशेषः क्रियते । न चास्यानादिकालप्रवृत्तः स लोभस्तामप्यवस्थां गतस्य परिहीयत इति ॥

कामिमिथ्याचारमधिकृत्याह । एष स पापकर्ता तस्मात्कृत्स्नसङ्कटान्मुक्तः कथमप्यङ्गारकर्षूर्लङ्घयित्वा कर्मणा भ्रामितः प्रदेशमन्यं प्रपद्यते । चित्रदर्शनं नाम तत्र कर्मकृता स्त्रियः पश्यति या तेन पूर्वं नष्टस्मृतिना दृष्टा । दृष्ट्वा चानादिकालाभ्यस्तो रागाग्निरुत्पद्यते । स तेन धावति येन ताः स्त्रियः । ताश्चायोमय्यो नार्यः[5] कर्मकृताः । ताभिरसौ गृह्यते । गृहीत्वा चौष्ठात्प्रभृति तथा भुज्यते यथास्य सर्षपफलमात्रप्रमाणमपि नावशिष्टं तस्मिञ्शरीरे भवति । पुनरपि संभवति । पुनरपि भुज्यते । स कटुकां खरां वेदनामनुभवंस्तस्माद्रागाग्नेर्न निवर्तते । येन ताः स्त्रियस्तेन भूयः स संधावति । न चास्य तत्पीडा त-

1) The marg adds as a note here *punar jaya[n]te punar bhramanti*

2) Compare Divyāv 301 21 sqq

3) In the sense of fire' hitherto in lexx only

4) So MS.

5) Feer l. c. p. 202 Pañca-gati (in JPTS 1884) p 155, v 31.

धावमानेषु वा रमति । यत्ता स्त्रियो भूमौ वरमाणोषप्रज्वलितगात्रास्ता नरकपालाः स्थानमानाकुलमनसोऽशरणास्तं नारकं[1] तिलशश्छित्त्वा छिन्दन्ति । पुनरपि समुत्तिष्ठति पूर्ववत् ॥ पे ॥

स्त्रियो मूलमपायस्य धननाशस्य सर्वदा ।
स्त्रीविधेया नरा ये तु कुतस्तेषां भवेत्सुखम् ॥ पे ॥[2]
यावत् । स्त्री विनाशो विनाशानामिह लोके परत्र च ।
तस्मात्स्त्रियो विवर्ज्याः स्युर्यदीच्छेत्सुखमात्मन इति ॥

मृषावादमधिकृत्याह । स तैर्यमपुरुषैर्गृह्यते गृहीत्वा च तन्मुखं विदारयति तस्माज्जिह्वामपकर्षयति । सा च जिह्वा कर्मवशात्पञ्चयोजनशतप्रमाणा भवति । तस्य यथावाद्-स्य[च]लेन[42 b]तस्याश्च सह निर्गमनमात्रेण तां यमपुरुषाभृता नानास्थानि[3] प्रहाराणि शस्त्राणि । कर्षकृतश्च हलसहस्रं प्रादुर्भवति प्रदीप्तमयःफाल बलवद्भिर्बलीवर्दैस्तद्द्वारानुगतं जिह्वायां वहन्ति । तत्र पूयरुधिरकृमिक्षयाविपाको नद्य प्रवहन्ति ॥ पे ॥ सा च जिह्वा तथा सुकुमारा यथा देवानामक्षि[4] ॥ यावत्स वेदनाततनति[5] क्रन्दति विक्रोशति न चास्य तदुःख च च्छिद्यनपतीति विस्तरः । तथैव प्र[तप्रचण्ड]।[6]म्बरेनानुभवतो अनेकानि वर्षशतसहस्राणि सा च जिह्वा कृष्यते । सा यथाश्वित्तस्य नारकस्य मुखे प्रविशति । स भयविह्वलवदनो येन वा तेन वा नि पलायते अङ्गारकर्षूषु[7] दह्यमानो निरयान् । तथैव दुःखार्तस्याशरणस्यापरा

---

1) So MS ? correct to °*kiyam*

2) *Ran ads stridosha sucyāh marg*

3) °*nehay*° MS

4) *akshih* MS.

5) *tan* is a rare Vedic root elsewhere of the 4th (ya) conj , cf however *sta nati*

6) The partially lost word is represented by the Tib དྲག་པོ (50 a 3) Cf p 69 1[2]

7) °*sl usu* MS

पयास्य पुनरपि यमपुरुषाः[1] प्रादुर्भवन्ति मुद्गरासिपाणयः । ते तं पुरुषं मस्तकात्प्रभृति यावत्पादौ चूर्णयन्तीत्यादि ॥

पैशुन्यविपाकस्तु यथैव मृषावादस्य त्रीणि योजनशतानि जिह्वेति विशेषस्तु । तां यमपुरुषा निस्त्रिंशानादाय प्रदीप्तधारान् जिह्वां निकृन्तन्ति । अभ्युत्तिष्ठान्यस्मिन् प्रदेशे गद्यते । परमकटुकां वेदनां प्रतिवेदयते स क्रन्दति विक्रोशत्यत्यन्तमार्तः जिह्वाविरहित इत्यादि ॥

पारुष्यविपाकमाह । ते तां जिह्वामास्यं विदार्य गृह्णन्ति । गृहीत्वा निशितधारैः[2] शस्त्रैश्छित्त्वा तस्य भूय एव खादनोपायेन मुखे प्रक्षिपन्ति । स च विघसार्दितः क्षुत्क्षामवदनः स्वरुधिरलालापरिप्लुतां तामेव स्वजिह्वां भक्षयति । सा च जिह्वा छिन्ना पुनरपि तत्रागते कर्मवशात् । स च भूमौ वेदनार्तः परि[13 a]वर्तते विचेष्टते क्रन्दते । तस्यैवं वेदनार्तस्य परिवृत्तनयनतारकस्य दुःखार्तस्य दीनस्यासहायस्यकाशिनः स्वकृतमुपभुञ्जानस्य यमपुरुषा अनुशासनीगाथां भाषन्ते ॥

जिह्वाधनोर्विनिर्मुक्तास्तीक्ष्णा वाग्विशिखास्त्वया ।
पारुष्यमिति यद्दृष्टं तस्यैतत्फलमागतम् ॥ इति विस्तरः ॥

संभिन्नप्रलाप[3]विपाकमाह ॥ तस्य तत्प्रज्वलितं ताम्रमवलोहितं जिह्वां दहति । जिह्वां दग्ध्वा कण्ठं दहति । कण्ठं दग्ध्वा हृदयं दहति हृदयं दग्ध्वान्त्राणि दहति । तान्यपि दग्ध्वा पक्वाशयं दहति । पक्वाशयमपि दग्ध्वाधोभागेन निर्गच्छति ॥ यमपुरुषा गाथामाहुः ।

1) Cf Feer, l c. p 205.

2) *niçitairddhā°* MS

3) Tib ཚིག་འཁྱལ་བ (51 b 3) Pali *samphappalāpa* cf Dh -samgr § 56 and R Morris in *Academy* 25 Feb 1888.

पूर्वोत्तराविरूपं निर्यल्लालागमम्।
यत्रैव पतता प्रीतः तस्यैतत्फलमागतं॥
पानमत्तरती नित्यं न चाप्यन्नमतत्परा।
न सा शिक्षा बुधैर्दृष्टा सेवनं मांसशोणितम्' इति विस्तरः॥

अभिध्या[1]विपाकमाह। यत्र पश्यति हिरण्यं सुवर्णमारकूटं कर्मकृतं यत्किंचित् परपरिगृहीतं तस्य कर्मचोदितस्याभिध्याक्लिष्टस्यैवं भवति। ममेदं स्यादिति। ततः स नारकस्तेनैव धावति येन तद्द्रव्यं। तस्याभिध्यापरायणस्याकुशलस्याभिध्यायिनः कुशलविकलस्य तत्फलं पश्यतो नरके विपरीतं पश्यति। तस्यैवं पश्यतो ऽभिध्याकुलस्य हस्ते शस्त्रं प्रादुर्भवति स तेन धावति। तेषामप्यन्येषां नारकाणां हस्ते शस्त्राणि प्रादुर्भवन्ति। स तैः सह शस्त्रेण युध्यते धावतश्च कर्त्यते यथा सर्षपफल[2]मात्रमपि न भवति मांसस्य शरीरे तत्रास्थिकङ्कालावशेषः क्रियते॥ ये॥ परेषां सम्प---[3] [43 b]मम स्यादिति चिन्तितं। तस्याभिध्याप्रसृतस्य विपाकस्य फलनागममिति॥

व्यापादफलमाह। कर्मजाः सिंहव्याघ्रसर्पाः क्रोधाभिभूताः पुरतस्तिष्ठन्ते। एतेभ्यो भयभीतो येन वा तेन वा निष्पलायते *'न कथं शक्नोति पलायितुमनुगस्य कर्मणः।'* स तैर्गृह्यते। गृहीत्वा च पूर्वं तावन्मस्तकाद्भक्ष्यते यावत्पादतः सर्पैर्विषदंष्ट्रैः संदश्य संदश्य भक्ष्यते। व्याघ्रैरपि पृष्ठतो भक्ष्यते। पादावपि वह्निना दा[4][ह्येते]। स यमपुरुषैर्मुद्गरादिभिर्विध्यन इति विस्तरः॥

---

1) Hitherto in lexx only but *abhidhyālu* 'covetous' occurs in Divy 302 (supra cit.), *for which see the form below, abhidhyākhya*

2) *çarshapa*° MS

3) Three aksharas lost. From the Tib འབྱོར་པ (52 a 2) supply *sampad* or the like.

4) Obliterated in MS, but supplied from Tib (52 a 4) རྐང་པའི་མེས་བསྲེགས

मिथ्यादृष्टिफलं पुनरपरिमितं । पाठस्तु संक्षिप्यते । शस्त्रवर्षतोमरवर्षाशनि-पाषाणवर्षैर्हन्यते । एकादशभिरर्चिस्कन्धैः क्षुत्पिपासाग्निना च मुखनिर्गतेन निरन्तरं दह्यत इति ॥ काममूलाश्च सर्वानर्था इति तेभ्य एवोद्वेजितव्यं । यथात्रैवाह । अस्त्यग्निकुण्डो नाम नरकः । तत्र कतरेण कर्मणा सत्त्वा उपपद्यन्ते । येनाश्रमणेन श्रमणप्रतिज्ञेन गायमानस्य नृत्तगीतस्याभरणानां वा शब्दं श्रुत्वायोनिशो मनस्कारेणाक्षिप्तबुद्धिना तच्छ्रुत्वा हसितलडितक्रीडितान्यशुचि[1] मुक्तं ॥ पे॰ ॥ तत्र ते नारका अयोवर्षेण सर्वाङ्गप्रत्यङ्गशूलपर्यन्ते अङ्गारवर्षेण च पच्यन्ते दह्यन्त इत्यादि । एवं परदारगमनास्वादनस्मरणात्पदुमो[2] नाम नरकः पठ्यते स्वप्नान्तभूतस्मरणाच्च । तत्र ते नारकाः कुम्भिषु[3] पच्यन्ते । ते द्रोणिकायोमयैर्मुसलैर्हन्यन्त इति विस्तरः ॥

एवमप्सरसः प्रार्थनया ब्रह्मचर्यपरिणामनान्महापदुमो[4] नाम नरक उक्तः । तत्र क्षारन-[5]दीतरङ्गिणी नाम प्रवहति । तस्या नद्या यान्यस्थीनि ते पाषाणाः । यच्छे[41 a]वालं ते केशाः । यः पङ्कस्तन्मांसं । या आपः तत्क्वथितं ताम्रं । ये मत्स्यास्ते नारका इत्यादि ॥ एवं पुरुषस्य पुरुषेण सह मैथुनविप्रतिपत्तेः अप्रमेया अकारणा विशेषाः पठ्यन्ते । एवं शिशुभिः सह विप्रतिपत्तेः क्षारनद्यामुह्यमानान्दारकान्पश्यति । ते तं विलपन्ति । स तां नदीमवगाहते । तेषु बालकेषु तीव्रस्नेहप्रतिबन्धशोकदुःखवेगात् । एवं गोवडवाजेडका-दिषु प्रकृतिस्थानगः काममिथ्याचारः घोरतरविपाकः पठ्यते । तासामेव गोवडवादीनां तप्तायोमयीनां अनुशूलनिर्मितानां योनिमार्गेण स तिर्यक्कामसेवी प्रविशति । स तासा-

---

1) Çukram marg.

2) A quasi-Pali form, cf Suttanipāta p 124 s Other authorities (Feer, J As S XX. p 216) make Paduma a cold hell.

3) So MS Correct kumbheshu or °ishu? The Brahmans have a Kumbhipāka-hell

4) Cf. Dh -s. § 122

5) Name of a sāgara in Dh -s § 126.

कुरुते प्रदीप्ताङ्गारनिरन्तरपरिपूर्णे स्थाप्यते पच्यते बहूनि वर्षशतसहस्राणीति विस्तरेण द्रष्टव्यम् ॥

एवं शीलवतीष्वपि भिक्षुणीषु विप्रतिपत्त्या महानरकपातः पठ्यते । एवं स्वस्त्रीष्वप्ययोनिमार्गेण गच्छतः । एवं ब्रह्मचारिणीष्वपि परस्त्रीषु कन्यासु च धन्यासु । एवमुपासिकासु एवं गुरूणां पत्नीषु ज्ञातिशब्दमारिताषु च विप्रतिपत्तेः तीव्राण्यापायिकानि महानरकपतनानि पठ्यते ॥

सागरमतिसूत्रेऽप्याह[1] । इह ब्राह्मण एकत्यो ब्रह्मचारिणमात्मानं प्रतिजानीते । स नैव मातृग्रामेण सार्धं द्वयद्वयं समापद्यतेऽपि तु मातृग्रामं चक्षुषा रूपं निध्यायन् पश्यति । स तदा स्वादयति अध्यवस्यति अध्यवसाय तिष्ठति । अयमुच्यते ब्राह्मण ब्रह्मचारी संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्तः । अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यं चरति ॥ एवं मातृग्रामेण सार्धं सञ्चारितं सचिलिकिलायमानस्य [44 b] चास्वादयत अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यमुक्तम् । एवं मातृग्रामस्य हास्यमास्वादयत । एवं तिरःकुड्यगतस्य[2] तिरोलुष्यगतस्य[3] वा मातृग्रामस्य नृत्तगीतादिशब्दमास्वादयतो मैथुनसंयोगमित्युक्तम् । एवं पञ्चकामगुणसमर्पितं परमवलोक्यास्वादयत ॥ एवं देवादिस्थानेषु ब्रह्मचर्यपरिणामनात्संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्त इति ॥

यतश्चैते कामा एवं स्मरणप्रार्थनाविषयतामपि गता एवमनर्थकरास्तेनैव कामापवाद-सूत्रेऽभिहितम्[4] । निवारय भिक्षो चित्तं कामेभ्यः । सभयश्चैष मार्गः सप्रतिभयः सभयपथः सगहन उन्मार्गः कुमार्गो वेदनापथः असत्पुरुषसेवितः । नैष मार्गः सत्पुरुषसेवितः चित्त न त्वमेव चिन्तयसि । कस्मात् अल्पास्वादाः कामा उक्ता भगवता । बहुदुःखा बहूप

1) Not in Nanjio or K F

2) For the form cf Vyutp ... BR for the meaning the tale of Pyramus

3) For *lushya* (here = [illegible] ?) cf Divy p 614 note 14

4) Not in Nanjio or KF

ड्वा बहुपायासा । आदीनवोऽत्र भूयान् । रोगो भित्व कामा गण्ड शल्यमघमघमूला मिथवडिस मृत्युरनित्या कामास्तुच्छा मृषामोषधर्मिण स्वप्नोपमा कामा. । शिमप्येते बालोल्लापना ॥ पे ॥ यथा मृगाणा बन्धनाय कूट द्विजानां बन्धनाय जाल । मत्स्यानां बन्धनाय कुपिन[1] मर्कटानां बन्धनाय लेप[2] पतङ्गानां बन्धनायाग्निस्कन्ध[3] । एव कामा ॥ पे ॥ कामपर्येषणा चरतो दीर्घरात्र सिंहानां मुखे परिवर्तितस्यान्तो न प्रज्ञायते । यावद्द्वीपितवानां गवासनानां मुखे परिवर्तितस्यान्तो न प्रज्ञायते । यावन्मण्डूकानां सुता सर्पाणां मुखे परिवर्तितस्यान्तो न प्रज्ञायते । दीर्घरात्र कामान् प्रतिसेवमानानां चोरा इति कृत्वा गृहीतानां शिरश्छिद्यमानानामन्तो न प्रज्ञायते । पा[45 a]रदारिका पारिपन्थिका ग्रामघातका जनपदघातका यावद्गन्धिमोचका इति कृत्वा गृहीतानां शिरश्छिद्यमानानामन्तो न प्रज्ञायते । दुःख तीव्र खर कटुकमनुभूत रुधिर प्रस्यन्दित प्रघरित यच्चतुर्षु महासमुद्रेषूदकात्प्रभूततर ॥ पे ॥ कायो काय चक्रादीनव । अस्थिसघात स्नायुसबद्धो मासेनानुलिप्त चर्मया पर्यवनद्ध छव्या प्रतिच्छन्न छिद्रविच्छिद्र[4] कृमिसघनिषेवित सत्त्वानामनर्थक क्लेश कर्मणा वस्तु ॥ अस्मिन्काये विविधा आबाधा उत्पद्यन्ते । तद्यथा चक्षूरोग श्रोत्ररोगो पादर्शांसि पिटको भगन्दर ॥ पे ॥ कायिका सन्तापा कायिका दुःख । कायस्य शीर्णता भग्नता कुब्जता । खालित्य पालित्य वलिप्रचुरता । इन्द्रियाणा परिपाक परिभेद,

---

1) The form is new the meaning 'net' assigned to the by form *kupini* in Çabdak is confirmed by the context, and by the Tib རྒྱ

2) Tib རྫིང 'snare *Of the form in the text (which may also be read nepah)* I find no trace in lexx

3) Tib (53 b 6) ཕྱེམ་ལེབ་སྲེག་པའི་མེ་ཡི་དུད་པ 'smoke of fire for moths', but *patanga* (as B R show) specially connotes the meaning of a moth that burns itself (πυραυστης) so that some sort of naked flame must be meant cf Divy 444 5 (inf) and note at p 709

4) Not in lexx but cf Pali *vicchiddaka*

संस्काराणां प्रभङ्गिभावो जर्जरीभावः । यत्र मार्ष त्वं मुदितः प्रचरसि जुगुप्सनीयं कामं प्रतिषेवितुं ॥ पे ॥ का तव भिक्षो कामाशान्तिः । कामा हि त्वां प्रलोभयन्ति । कामैश्च त्वं प्रार्थितो मूर्च्छितो ऽध्यवसितो ऽध्यवसानमापन्नः । यदाहं परिनिर्वृतो भवामि । सर्वशोकार्दितो भवति । त्वं च कामान्प्रतिसेव्य विनिपातगतो भविष्यसि । यत्र ब्रह्मचरणादात्मानं परिशोचयिष्यसि ॥ यन्नं भिक्षो निवारय चित्तं कामेभ्य । अकालः कामपर्येषणायाः । कालोऽयं धर्मपर्येषणाया इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह[1] । तेन काममिथ्याचारात्प्रतिविरतेन भवितव्यं स्वदारसंतुष्टेन परदारानभिलाषिणा स्त्रीनेत्राप्रेक्षिणा निर्विण्णमनसा । एकान्तदुःखाः कामा । इत्यभीक्ष्णं मनसिकारप्रयुक्तेन । यद्यप्यस्य स्वदारेषु का(45 b)मवितर्क उत्पद्येत । तदापि तेन स्वदारेष्वशुभानुदर्शिना उत्त्रस्तमनसा । क्लेशवशगतया कामाः प्रतिसेवितव्याः । न त्वध्यवसानविनिबद्धेन नित्यमनित्यानात्माशुचिसंज्ञिना । एवं चानेन स्मृतिरुपस्थाप्या । तथाहं करिष्यामि यथा संकल्पैरपि कामान्न परिभोक्ष्ये । कः पुनर्वादो द्वीन्द्रियसमापत्त्या वानङ्गविज्ञप्त्या वेति ॥

पुनरत्रैवाह । बोधिसत्त्वेन स्वभार्याया अन्तिके तिस्रः संज्ञा उत्पादयितव्याः । कतमास्तिस्रः । रतिक्रीडासहायिकैषा नैषा परलोकसहायिका । अन्नपानसहायिकैषा नैषा कर्मविपाकानुभवनसहायिका । सुखसहायिकैषा नैषा दुःखसहायिका ॥ यावदपरास्तिस्रः । शीलान्तरायसंज्ञा ध्यानान्तरायसंज्ञा प्रज्ञान्तरायसंज्ञा ॥ अपरास्तिस्रः । चोरसंज्ञा वधकसंज्ञा नरकपालसंज्ञा इति ॥

चन्द्रोत्तरादारिकापरिपृच्छायामप्युक्तं[2] । अथ चन्द्रोत्तरा दारिका समनन्तर[3] प्रधावन्तं तं

1) Cf f 24a, supra and *Ugrapariprͦ* at 8a

2) A Candrottarādārika-vyākaraṇa is given in Nanjio, 441 (tr A D. 591) K F. p 256

3) °*tara*° MS

मन्हात्त ञाराय दृष्ट्वा तस्यां वेलायां विज्ञायसात्तरीते तालमात्रमभ्युद्गम्य स्थित्वा च त
मन्हात्तं ञनकाय गाथाभिरध्यभाषत ॥

[1] काय गमेत्तधर्मिम मनोज्ञ सुवर्णवर्णा ज्वलनप्रकाशम् ।
न रक्तचित्तस्य हि मानुषस्य प्रजायते शोभनक शरीरम् ॥
ये वर्षिकार्पूरगसप्रदीप्तान् त्यजन्ति कामान्विषरोषगूढा ।
षडिन्द्रिये संवरसंवृताश्च ये ब्रह्मचर्यं च चरन्ति शुद्धम् ॥
दृष्ट्वा च दारान् हि परस्य ये वै कुर्वन्ति माताभगिनीति सञ्ज्ञां ।
प्रासादिकास्ते हि सुदर्शनीया भवन्ति नित्यं परम मनोज्ञा ॥
स्पृहामिमां वेत्थ[2] पुरीं मत्सकाद्य यो रोमकूपाम्मम चातिगन्ध ।
न रागचित्तेन ममार्जितोऽयम् [46 b] फलं तु दानस्य दमस्य चेदम् ॥
न मे समुत्पद्यति रागचित्तं मा वीतरागासु करोथ रागं ।
साक्षी ममाय पुरतो मुनीन्द्रः सत्यं यथा वेद्मि न ज्ञातु मिथ्या ॥
यूयं च पूर्वं पितरो ममासं[3] अहं च युष्माकमभूज्जनित्री ।
भ्राता स्वसा चापि पिता श्वशूर को रागचित्तं जनयेदनार्या ॥
प्रघातिता प्राक् च ममात्र सर्वे अहं विशस्ता च पुरा भवद्भि ।
सर्वे घमित्रा वधका परस्य[4] कथं तु वा जायति रागचित्तम् ॥
न रूपवन्तो हि भवन्ति रागात् न रक्तचित्ता सुगतिं व्रजन्ति ।
न निर्वृतिं यान्ति च रक्तचित्ता रागो हि तस्मात्परिवर्जनीय ॥

1) Metre *Ākhyānakī*

2) MS apparently *vethe*

3) There is a fracture in the MS but apparently the reading is the form in the text In the previous line the MS reads *tvasaṭ*

4) °*rasparam* or °*yaram* MS

कामस्य हेतोर्निरयं पतन्ति । प्रेतास्तिरश्चोऽथ(1) भवन्ति रागात् ।
कुम्भाण्डयक्षा असुरा पिशाचा भवन्ति ये रागपरीतचित्ता ॥
काणाश्च खञ्जाश्च विजिह्मकाश्च । विरूपकाश्चैव भवन्ति रागात् ।
भवन्ति नानाविधदोषभाजश्चरन्ति ये कामचरीं जघन्याम् ॥
चक्रवर्तित्वमवाप्नुवन्ति । भवन्ति शक्रास्त्रिदशेश्वराश्च ।
ब्रह्माण ईशा वशवर्तिनश्च तद्ब्रह्मचर्यं विपुलं चरित्वा ॥
जात्यन्धभावा बधिरा विसंज्ञा । शूकरोष्ट्रा खरवानराश्च ।
हस्त्यश्वगोव्याघ्रपतङ्गमना(2) भवन्ति नित्यं खलु कामलोला ।
नित्येश्वराश्चैव भवन्त्युदग्रा सुवेष्टिनो वै गृहपत्यमात्या ।
सुखसौमनस्येन च यान्ति वृद्धिं ये ब्रह्मचर्यं विपुलं चरन्ति ॥
कशाछितापानथ धूपगारान्(3) बन्धांस्तथा ताडनतर्जनाश्च ।
छेदं शिरः कर्णकराङ्घ्रिनासा(4) । पारस्य चार्छन्ति हि कामदासा । इति ॥
॥ (5)उदयनवत्सराजपरिपृच्छायां च विवर्णिता कामा ॥ ॥
(6)दृष्ट्वा व्रणं धावति मक्षिका यथा(7) ।
दृष्ट्वाशुचिं धावति गर्दभो यथा ।
श्वानश्च सूना [46 b] इव मांसकारणात् ।
तथैव धावन्त्यबुधा स्त्रियै रता ॥

---

1) So the MS for tiryañco (not metrically possible), should we read the fem tiraçcyo?

2) °lohitāh (contra metrum) MS.

3) Dhuparagan corrected in a much later hand to dhumagaran MS ཏུ་བས་བདུག Tib Perhaps some torture by suffocation is intended On kabhalli (?) see Addenda.

4) °sa, MS

5) Translated into Chinese before A D 316 Nanjio, 23 & F 217

6) Metre Upajati Vanam MS

7) °makshikera MS

अविद्यापिधिना चान्तस्तमस्कान्धने[1] ह्यावृता ।
स्त्रीषु मत्तास्तथा मूढा अमेध्य इव वायसा ॥
नारस्य गोचरो ह्येष प्रस्थिता येन दुर्गति ।
आस्वादसञ्ज्ञिनो मूढा गीटस्थाने यथा क्रिमि ॥
मीढकुम्भो यथा चित्रो यत्र यत्रैव दृश्यते ।
पूर्णो मूत्रपुरीषेण दृतिर्वा वातपूरिता ॥
सिङ्घाणकफलालाला श्लेष्माणि[2] चान्तरास्तरा ।
दौर्गन्ध्य स्रवते कायाद्वकानां[3] तथा मधु ॥
अस्थिपूर्ण गुदद्वार मांसचर्मादिभिश्चित ।
गण्डभूतो ह्ययं कायः कुत्सितो ह्यामगन्धिक ॥
नानाप्राणिभि सम्पूर्णो मूढगण्डो यथा भवेत् ।
एवमेव ह्ययं कायो विष्ठाद्यशुचिभाजनम् ॥
अन्त्रालीगुल[4] ह्युदर सनरक्तगुण्डुयाकुल ।
वृक्को विलोहित पित्त मस्तलुङ्गास्थिमज्जकम् ॥
[5]अशीति क्रिमिकुलसहस्राणि यानि तिष्ठन्ति शरीरे ।
यथ बाला न पश्यन्ति मोहज्ञानेन आवृता ॥

---

1) °tamask° MS

2) ślmani MS

3) bak… is given in lexx as the name of the Jasmine and several other flowers

4) Thus I have emended the MS reading antr…ny antraguna…ly° The Tib (76 a 3) has simply, … 'The belly is full of the twisted gut' In the next line, vrdk… MS …lohita for lohit… (…)

5) This word spoils the metre, but I preserve it as the Tib has … «8 lakhs»

रत्नप्रभानुदो प्रस्रवत्यशुचि पूतिगन्धिताम्।
यान्ता निमित्तं गृह्णन्ति वचने दर्शनेऽपि च ॥
उक्ता यथा भ्रान्ति यो देश सर्वकुत्सित ।
उच्चारगोचरा बालाः खेटसिङ्घाणभोजिन ॥
जुगुप्सनीये दृश्यन्ते व्रणो दृष्ट्वेव मक्षिका ।
गतास्वादयन्ते[1] स्वेदो गन्धो वायति कुत्सित ॥
कुर्वन्ति दुष्कृतं कर्म येन गच्छन्ति दुर्गतिम्।
स्त्रीगन्धागामिषेवन्तो स्त्रीना धर्मानिषेव्य च ॥
गत्वा अवीचिं दुष्प्रज्ञा दुष्करां विन्दन्ति वेदनां ।
उच्चार इव दुर्गन्धा स्त्रियो बुद्धै प्रकीर्तिता ॥
तस्माद्धीनस्य स्त्रीनाभि स्त्रीभिर्भवति सङ्गति ।
उच्चारभस्त्रा यो गृहबालाश्रयास निगच्छति ॥
यादृशं कुरुते कर्म तादृशं लभते फलम् ॥
तथात्रै[47 a]वाह ।

तदेवंरूपैर्दुष्प्रज्ञैर्विषयोपभोगै स्त्रीविरागमुपसङ्क्रान्तैर्न प्रभवन्ति श्रमणब्राह्मणेभ्यो दानं दातुं कृपणवनीपकयाचकेभ्यो ऽवशीकृता स्त्रीभि स्त्रीनिर्जिता स्त्रीनिगृहीता स्त्रीदासा । तेनैव स्त्रीप्रेम्णा तस्या एव पोषणाय न शक्नुवन्ति दानं दातुं शीलं च समादातुं । स तत्र रक्त समानं स्त्रीपरिभाषितानि सहते तर्जनावलोकननिर्भर्त्सनानि[2]पि सहते । स मातृग्रामेण तर्जित पुरुष ससीदति विषीदति सुखं चास्या अवलोकयति । कामहेतो कामनिदानं च वशगता भवति । अयं महाराज कामलोलुपस्य पुरुषस्योच्चारसुखपरमस्या शुचौ रतस्यासब्रह्मचारिणो दोष ॥ पे ॥

---

1) A new conjugational form. Tib. [illegible]

2) °bhatsa° MS

लपुत्रो वा कुलदुहिता वा जम्बूद्वीपकान्सर्वसत्त्वाञ्जीविताद्व्यपरोप्य सर्वस्वं हरेत्, यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता बोधिसत्त्वस्य कुशलचित्तस्यान्तरायं कुर्यादन्तशस्तिर्यग्योनिगतस्याप्यालोपदानसहगतस्य कुशलमूलस्यान्तरायं कुर्यादयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति। तत्कस्य हेतोः। बुद्धोत्पादसंजननकराणां स कुशलमूलानामन्तरायः स्थितो भवति। यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः परकुलेषु बोधिसत्त्वस्येर्ष्यामात्सर्यं कुर्यात्तस्य तस्मिन्समये ततोनिदानं त्रीणि भयानि प्रतिकाङ्क्षितव्यानि। कतमानि त्रीणि। नरकोपपत्तिभयं जात्यन्धभयं प्रत्यन्तजन्मोपपत्तिभयं चेति[1]॥

पुनराह॥

यस्तस्य कुर्यात्पुरुषो ऽप्रियं वा भूतं ह्यभूतं च वदेदवर्णम्।
परुषं वदेत्संमुखमन्यथापि यस्तं क्षोभं च कुर्यात्पुनरस्य यो ऽपि॥
आत्मभावेन महता नरकेषु स दुर्गतिः।
उत्पद्यते विपन्नात्मा दुष्प्रज्ञा स[2] वेत्ति वेदनाम्॥
योजनानां शतं पञ्च जायते ऽस्य समुच्छ्रयः।
कोटीपरिवृतः शश्वद्भक्ष्यते च शुना भृशम्॥
पञ्चमूर्धसहस्राणि भवन्त्यस्यापवादिनः।
जिह्वानां च शताः[3] पञ्च भवन्त्येकैकमूर्धनि॥
एकैकस्यां जिह्वायां शताः पञ्च ज्वलन्मुखाः।
लाङ्गलानां वहन्त्यस्य वाचं भाषित्व पापिकाम्।

1) Cf Dh s § 134 and M. Vyutp 120 *janmo°* must accordingly be corrected, probably to *jano°* or *janapada°* Tib ཡུལ་མཐའ

2) *°so* MS

3) *çata*, masc pl ('selten und immer metrisch'-Böhtl ²) I find quoted with the noun in gen pl

प्रतापने[1] च पच्यन्ते तीव्रदुःखानलाकुले ।
उत्पीडां बोधिसत्त्वानां ये कुर्वन्ति ह्यसंवृताः ॥
तिर्यग्योनिं समापन्ना न तेषां भोति दुर्लभा ।
कल्पकोटिसहस्राणि शतानि नियुतानि च ॥
ततश्च्युता घोरविषा भोन्ति सर्पाः सुदारुणाः ।
क्षुत्पिपा[15 b]साभिभूताश्च कुर्वन्ति कर्म दारुणम् ॥
लब्ध्वापि भोजनपानं तृप्तिं नैवाधिगच्छति ।
ततश्च्युतो मनुष्येषु स[2]‥‥व्युपपद्यते ॥
जात्यन्धो भोति दुर्मेधा दुष्टचेता ह्यसंवृतः ।
आर्यानाराधिका[3] वाचमुक्त्वा दुर्भाषितं नरः ॥
मनुष्येभ्यश्च्युतश्चापि पुनर्गच्छति दुर्गतिम् ।
कल्पकोटिसहस्रेषु जातु बुद्धं न पश्यति ॥

पुनरत्रैवाह । यावन्ति मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो बोधिसत्त्वस्यान्तिके प्रतिघचित्तान्युत्पादयत्यवमन्यनाचित्तानि वा । तावतः कल्पान् महानरकेषु संनद्धव्यो वस्तव्यं मया महानरकेष्विति । न मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वोऽन्येन कर्मणा शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादेव । तद्यथा मञ्जुश्रीर्वज्रमणिरत्नं नान्येन काष्ठेन लोष्टेन वा शक्यं भेत्तुमन्यत्र वज्रात् । एवमेव मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वोऽन्येन कर्मणा न शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादेवेति ॥ ॥

---

1) Name of a hell cf Feer, J As 1892 p 195

2) A syllable is wanting, qu supply a word meaning sickness (Tib ནད)?

3) The exact form is not certain owing to a fracture in the MS but the general sense, failing in honour to whom honour is due, is clear, cf the Tib འཕགས་པ་མཆོས་པར་མི་བྱེད་པ (57 b 6)

॥ आर्यश्रद्धाबलाधानावतारमुद्रासूत्रे[1]ऽप्याह ॥ ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा दशसु दिक्षु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वान्धकारेषु बन्धनागारे प्रवेशयेत् । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा बोधिसत्त्वे क्रुद्धः पराङ्मुखस्तिष्ठेत् । नेमं दुरात्मानं पश्यामीत्ययं ततोऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः सर्वजम्बुद्वीपकानां सत्त्वानां सर्वस्वं हरेद्यश्चान्यो यादृशं तादृशं बोधिसत्त्वं गर्हेत् ततोऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा गङ्गानदीवालिकासमान्स्तूपान्विनिपातयेद्दहेद्वा । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा महा[18 b]यानाधिमुक्तस्य बोधिसत्त्वस्य व्यापादखिलक्रोधचित्तमुत्पाद्य आक्रोशयेत्परिभाषयेद्वा ततोऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्माद्धेतोः । बोधिसत्त्वनिर्याता हि बुद्धा भगवन्तो बुद्धनिर्याताश्च स्तूपाः सर्वसुखोपधानानि च सर्वदेवनिकायाश्च । बोधिसत्त्वमसत्कृत्य सर्वबुद्धा असत्कृता भवन्ति । बोधिसत्त्वं सत्कृत्य सर्वबुद्धाः सत्कृता भवन्ति । सर्वबुद्धानुत्तरया पूजया पूजयितुकामेन बोधिसत्त्वाः पूजयितव्याः ॥

एतत्पूजाविपाकश्च प्रशान्तविनिश्चयप्रातिहार्यसूत्रे[2]ऽभिहितः ॥

यस्त्वेषां कुरुते रक्षां धार्मिको धर्मवादिनां ।
छित्वा सुदुर्गतीः[3] सर्वाः शक्रो भवति देवराट् ॥
ब्रह्मापि यामस्तुषितो वशवर्ती[4] पुनः पुनः ।
मनुष्येषूपपन्नश्च चक्रवर्ती स जायते ॥

---

1) Nanjio, 90 KF 260 M Vyutp LXV 73

2) V ii 16 a supra

3) *sudurgati* seems not to occur but the Tib (58 b 3) gives it the same meaning as *durgati* viz disaster with the special sense of damnation (to hell) *Hita* of course from *hā*

4) Lalita vistara 465 ad fin

मैत्री गृहपतिश्चापि भवत्याश्रो महाधन ।
प्रज्ञास्मृतिभ्यां संयुक्तः सुपितो निरुपद्रव । इति ॥

अत्र रत्न बोधिसत्त्वमधिकृत्येयं वाराणपरा[?]िता । एवमन्यत्र ॥

यथोक्तं सद्धर्माधानावतारमुद्रासूत्रे । य श्चिन्मञ्जुश्री कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा सर्वलोकधातुरजोपमानां सत्त्वानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाहारं दद्याद्दिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददद्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पसमुद्रान्दानं दद्यात् । यश्चान्य कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा एकस्योपासकस्यान्यशास्तुर्दशकुशलकर्मपथसमन्वागतस्यैकदिवसमेकमाहारं दद्यादुद्दिश्य भगवतः शिनायां शिक्षित इति समारोप्य वक्तां अयं ततोऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ य श्च[49 a]श्चिन्मञ्जुश्री कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा सर्वलोकधातुरजोपमानां दशकुशलकर्मपथसमन्वागतानां उपासकानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाहारं दद्याद्दिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददद्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दद्यात् यश्चान्य कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा एकस्य भिक्षोरेकदिवसमाहारं दद्यात् । अयं ततोऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

नियतानियतावतारमुद्रासूत्रेऽप्याह[1] । सचेन्मञ्जुश्रीर्दशसु दिक्षु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वा उत्पाटिताक्षा भवेयुः परिकल्पमुपादाय । अथ कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तेषां सर्वसत्त्वानां मैत्रचित्तस्तान्यक्षीणि जनयेत् परिकल्पमुपादाय । यो वा यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा महायानाधिमुक्तं बोधिसत्त्वं प्रसन्नचित्तः पश्येद् । अयं ततोऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ य श्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा दशसु दिक्षु सर्वसत्त्वान्बन्धनागारप्रविष्टान् बन्धनागारान्मोचयित्वा चक्रवर्तिसुखे स्थापयेद्ब्रह्मसुखे वा । यो वा यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा महायानाधिमुक्तस्य प्रसन्नचित्तो दर्शनाभिलाषी भवेद्वर्णं चास्योदाहरेद् । अयं ततोऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

1) See p. 7 1 above

तथा तिथिमांसूत्रेऽप्याह[1]। य पुनर्भदन्त भगवन् क्षत्रियकल्याणो वामात्यकल्याणो वा गृहपतिकल्याणो वा श्रमणकल्याणो वा ब्राह्मणकल्याणो वा परं रक्षत्यात्मानं रक्षति परलोकं रक्षति। भगवच्छासने पात्रभूतमपात्रभूतं वा काषायकण्ठं कायगतम्(19 b)आरक्षं परिरक्षति गोप्स्यति पूजयिष्यति श्रावकयानं एवं प्रत्येकबुद्धयानं गोप्स्यति पूजयिष्यति। महायानं तथा च महायानसंप्रस्थितान् पुद्गलान् शीलवतो गुणाढ्यान् युक्तमुक्तप्रतिभानान्[2] तैः सार्धं रमति क्रीडति परिपृच्छति परिप्रश्नयति[3] तेषां श्रोतव्यं कर्तव्यं मन्यते॥ पे॥ चिरगतं[4] भगवन् पापं क्षपयिष्यति॥ भगवानाह। तत्रापि नाम कुलपुत्र कश्चित्पुरुष उत्पद्यते। यः सर्वं जम्बूद्वीपं सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तिष्ठतो बुद्धानां भगवतां दानं दद्यात्तथैव मध्याह्नसमये तथैव सायाह्नसमये दानं दद्यादनेन पर्यायेण वर्षशतसहस्रमेवरूपं दानं दद्यात्। तत्किं मन्यसे कुलपुत्रापि नु स पुरुषो बहु पुण्यं प्रसवेत्॥ आह। बहु भदन्त भगवन्स पुरुषः पुण्यस्कन्धं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयं। न तस्य पुण्यस्कन्धस्य केनचित्संख्या प्रमाणमुद्ग्रहीतुं अन्यत्र[5] तथागतेन॥ भगवानाह। यस्तु कुलपुत्र क्षत्रियकल्याणो वा यावद्यथा पूर्वोक्तं। पे। स बहुतरं पुण्यं प्रसवति। यावदप्रमेयतरमप्रमाणतरमसंख्येयतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति। यो मम पश्चिमायां पञ्चशत्यां[6] वर्तमानायां सद्धर्मनेत्रीं रक्षति स रक्षत्यात्मानं। रक्षति परांश्च रक्षति परलोकं रक्षति मम शासनं श्रावकान् पात्रभूतानपात्रभूतान्वा याव

---

1) See p 13 7

2) *muktamuktapr°* MS, but see Divy 329 a et al

3) Pali *paripañhati* 'consider' (Ch) No compounds of the Sk denom *praçnayati* have hitherto been registered

4) Here the MS (not the Transcript) inserts a form *sal etukam* not, apparently, reproduced in the Tib (59 b 5)

5) The instrum as in Pali, instead of the abl of class Sk

6) *pañcāśatyām* MS, cf. Vajracchedikā VI, and Prof Max Müller's note to his translation (S B E vol 49 pt 2 p 115) The correction of 'fifty' to 'five hundred' is supported by the Tib here and below [50 a]

न्युत्पन्नान् कायावस्थाप्रावृतानपि रक्षति । न विहेठयति । यावत्स्वकं राष्ट्रं परराष्ट्रं च वर्धयति । अपायान् त्यजति । सुगतिं च प्रापयति चिरं चायुः पालयति । स्वलोकांश्च परलोकांश्च साधयति[1] । संबोधिमार्गे षट्पारमिता[50 a]श्चोपस्तम्भयति । सर्वापायाद्रक्षति । न चिरं संसारे संसरति । नित्यं कल्याणमित्रैर्बुद्धैश्च भगवद्भिर्बोधिसत्त्वैश्च महासत्त्वैश्च सार्द्धं समवधानगतो भवति । सततं कल्याणमित्राविरहितो न चिरेण यथाभिप्रायेषु बुद्धक्षेत्रेष्वनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ अथ तावदेव सर्वदेवेन्द्राः सपरिवाराः । यावत्पिशाचेन्द्राः सपरिवारा उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । ये ते भदन्त भगवन् एतर्ह्यनागतेऽध्वनि यावत्पश्चिमायां पञ्चशत्यां[2] क्षत्रियकल्याणा भवन्ति यावद्गृहपतिकल्याणाः । पे । एवं सद्धर्मरक्षका एवं त्रिरत्नवंशानुपालयितारः । पे । वयमपि सर्वे सपरिवारास्तं क्षत्रियकल्याणं यावद्गृहपतिकल्याणं दशभिराकारै रक्षिष्यामः परिपालयिष्यामो वर्धयिष्यामः ॥ कतमैर्दशभिः । आयुश्चास्य वर्धयिष्यामः आयुरन्तरायं च धर्मेण निवारयिष्यामः । आरोग्यं च परिवारं च धनस्कन्धं च उपभोगपरिभोगं चैश्वर्यं च यशः कल्याणमित्राणि प्रज्ञासम्पदं च वर्धयिष्यामः । एभिर्दशभिरिति विस्तरः ॥

एवमभूमिप्रविष्टेष्वेवायं विपाकविस्तरो द्रष्टव्यः ॥

अवलोकनासूत्रेऽपि[3] ।

सबोधौ चित्तमुत्पाद्य हितार्थं सर्वप्राणिनाम् ।
यः स्तूपं लोकनाथस्य करोतीह प्रदक्षिणम् ॥

---

1) MS pr m [illegible] supra

2) *pañcā°* MS See note 6 above

3) These stanzas occur (with considerable variants) in the second of the sūtras called Avalo*kita* in the Mahāvastu See Senart's text II 362 17—18 and 369 2—3 To this reference I was led by Prof S d'Oldenburg, who referred me to his art in JRAS for 1893 p 340, where another quotation from this sutra in the present work (Ch 17) is noted Compare also the work of the same Tib name in K F 259.

इत्याद्युक्त्वा विस्तरमुक्तवान् ।

यस्त्वेषां बुद्धपुत्राणां नरः कुर्वीत विप्रियं ।

देवान्मनुष्यांस्त्यक्त्वा नरकं तस्य गोचरः ॥

इति विस्तरः पूर्ववत् ॥ न चात्र विशेषहेतुः कश्चिदुपदर्शयितुं शक्यत इत्यलं विस्तरेण ॥

कर्मावरणविशुद्धिसूत्रे[1]ऽप्यावरणपञ्चके[2]नाय[50 b]र्थ उक्तः । आवरणं मञ्जुश्रीरुच्यते राग आवरणं द्वेष आवरणं मोह आवरणं दानमावरणं शीलक्षान्तिवीर्यध्यानप्रज्ञा आवरणं । पे । तत्कस्य हेतोः । बालपृथग्जना मञ्जुश्रीर्दानं ददतो मत्सरिणामन्तिकेऽप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन प्रतिघचित्तमुत्पादयन्ति । प्रतिघविपाकदोषेण महानरकेषूपपद्यन्ते । शीलं रक्षन्तो दुःशीलान् कुत्सयन्ति परिभाषन्ते । ते तेषामवर्णं च भाषन्ते । ते तेषां दोषमुखा बहुजनस्याप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन दुर्गतिगामिनो भवन्ति । ते क्षान्तिं भावयन्तः क्षान्तिवादेनात्मानमुत्कर्षयन्ति प्रार्थयन्ति । वयं क्षान्तिवादिनः । इमे पुनरन्ये व्यापन्नचित्ताः । तेषां क्षान्तिमदमत्तानां प्रमादमूलकानि दुःखान्युत्पद्यन्ते । ते वीर्यमारभमाणा आत्मानमुत्कर्षयन्ति[3] परान् पंसयन्ति[3] । कुसीदा इमे भिक्षवो निरुत्साहा अनभियुक्ताः श्रद्धादेयं परिभुञ्जानाः । नैतेऽर्हन्ति पानीयस्थालकमपि । ते तेन वीर्यारम्भेणात्मानमुत्कर्षयन्ति परांश्च पंसयन्ति । तानन्ये बालानिति वदन्ति । ते ध्यानं समापद्यमानास्तत्र ध्यानसमापत्तौ स्पृहामुत्पादयन्ति । तेषामेव भवति । वयं समाधिविहारिणः । इमेऽन्ये भिक्षवो विक्षिप्तचित्ता विहरन्ति । कुतस्ते बुद्धा भविष्यन्तीति विस्तरः ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देशे[4]ऽप्याह । बोधिसत्त्व आपत्त्या चोदयति । दूरीभवति बोधेः । य

1) Nanjio 1094 tr before A D 431 K F ?62

2) Five *avaranas* are mentioned in the Tevijja sutta (Digha n I xiii 30). Cf Rhys Davids in SBE vol XI p 182

3) These words in margin a sec manu

4) Nanjio 163 164 (tr before A D 417) 1015 K F 256 M Vyutp LXV 37 where as in our text the title is °dharmapra° (not °apr as Nanjio & Feer) Cp f 4 b (p 8 16) above where the a is to be restored

र्मावरणं च परिगृह्णाति । ईर्ष्यया[1] चोदयति । दूरीभवति बोधेः । ईर्ष्यापथेन चोदयति दूरीभवति बोधेः । सचेद्बोधिसत्त्वस्यान्तिके हीनसंज्ञामुत्पादयति आत्मनि चोद्धारसंज्ञां क्षिणोत्यात्मानं [51 a] कर्मावरणं च गृह्णाति । इह बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वमववदतानुशासता वा शास्तृसंज्ञामुपस्थाप्याववदितव्यो ऽनुशासितव्यः । बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वस्यान्तिके न परिभवचित्तमुत्पादयितव्यं । सचेदस्यापरित्यक्ता बोधिः । न देवपुत्र बोधिसत्त्व आचिरेण कुशलमूलानि समुच्छिनत्ति । यथा द्वितीयं बोधिसत्त्वमागम्येति । अनुत्पादितबोधिचित्ते ऽपि तावद्बोधिभव्ये सत्त्वे ऽवमन्यना प्रतिषिद्धा । किं पुनरुत्पन्नबोधिचित्ते ॥

यथोक्तं शूरङ्गमसमाधिसूत्रे[2] । तत्र दृढमते कतमदनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं ॥ इह दृढमते स पुद्गलः पाञ्चगतिके[3] संसारे उपपन्नो भवति । यदि वा निरयेषु यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा देवेषु यदि वा मनुष्येषु । स च पुद्गलस्तीक्ष्णेन्द्रियो भवति । उदाराधिमुक्तिकश्च । तमेनं तथागतः प्रजानाति । अयं पुरुषपुद्गलो यावद्भिर्वा कल्पकोटीनियुतशतसहस्रैरनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ चित्तमुत्पादयिष्यति ॥ पे ॥ इयद्भिश्चास्य पश्चात्कल्पशतसहस्रैर्बोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ पे ॥ इदं दृढमते उच्यते । बोधिसत्त्वस्यानुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं । अथ खल्वायुष्मान्महाकाश्यपो भगवन्तमेतदवोचत् । अद्याग्रेणास्माभिर्भगवन्सर्वसत्त्वानामन्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । तत्कस्य हेतोः । न ह्यस्माकमेतज्ज्ञानं प्रवर्त्तते । कतमस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिपरिपाचकानीन्द्रियाणि संविद्यन्ते । कतमस्य न संविद्यन्ते । ततो वयं भगवन्नजानानास्तथारूपेषु हीनसंज्ञामुत्पादयेम । तेन

---

1) Beneath this word is added a sec. manu *carya*. This word appears to find its counterpart in the Tib. སྤྱོད་ལམ, which however occurs in the *next* clause, where *īryāpathena* occurs in our text.

2) Supr. p. 8 19.

3) B. & R. cite Vyutp. 90 (?).

वध क्षपयेत् ॥[1] भगवानाह। साधु साधु काश्यप सुभाषिता ते इयं वाक्। इदं च मया काश्यपार्थवशं स[51 b]म्पश्यमानेन युष्माकमेवं धर्मो देशितो। मा भिक्षवः पुद्गलेन पुद्गलः प्रविचेतव्य। यच्छीघ्रं[2] क्षण्यति हि भिक्षवः पुद्गल पुद्गल प्रविचिन्वन्। अहं वा पुद्गल प्रमिणुयां यो वा स्यान्मादृश। एतेन काश्यप निर्देशेन बोधिसत्वेन वा श्रावकेण वा सर्वसत्वानामन्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या। मात्र कश्चिद्बोधिसत्वयानिक पुद्गलो भवेत्तेन तत्रात्मा रक्षितव्य इति। यस्य तु नियतमेव बोधिप्राप्तिचिह्नमस्ति तत्र सुतरामनन्यथा रक्षितव्या ॥

यथोक्तमार्यसद्धर्मपुण्डरीकसूत्रे।[3]

इष्टामयान्मृत्तिकसंचितान्वा[4] प्रीताश्च[5] कुर्वन्ति जिनस्य स्तूपान्।
उद्दिश्य वा पांसुराशयो पि अटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥
सिकतामया वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान[6] स्तूपान्।
कुमारका क्रीडिषु तत्र तत्र।
ते सर्वि[7] बोधाय अभूषि लाभिन ॥

---

1) Passive with active inflection (Whitney § 774) here possibly due to Pali or Prakrit influence

2) The reading of the MS (broken here) appears to be *yat sidhram* or *yat sigham* The latter I have supposed to stand for *yat çighram*

3) MS W (see p 47, note 5 above) f 22 a 2 Kern, tr p 50

4) The metre is generally *Ākhyānakī* but with two irregularities common in Buddhistic poetry (1) the addition of a syllable at the end (making the metre in fact into *Vaṃçastha*) (2) the resolution of the initial long into two short syllables Compare the frequent anapaestic beginning in English 'blank verse'

5) *prītaḥ prak°* A

6) So W, *jinān* corrupted from *jināna* (cf infra) A

7) *capi* A, but see below

अनुपूर्व उत्पत्ति[1] हि बुद्धकोट्य ।
पेश्चा[52 a]अलिस्तत्र कृतापि स्तूपे ।
परिपूर्ण एकातलशक्तिका या ।
अोनामित शीर्ष भवेन्मुहूर्त ।
अोनामित[2] काय तथैकवार ।
नमोऽस्तु बुद्धाय कृतैकवार ।[6]
ये को तदा धातुधरेषु तेषु ।
विक्षिप्तचित्तैरपि पेककार ।[3]
ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ।
सुगतान तेषां तद तस्मि काले ।
परिनिर्वृतानामथ तिष्ठता वा ।
ये धर्मनामापि शृणूषु[4] सत्वाः ।
ते सर्वि बोधाय अभूषि लाभिन ' इति ॥

महाकरुणासूत्रेऽप्युक्त[5] ॥

तद्यथा बाडिशिकेन महत्युदकसरसि मत्स्याकर्षणार्थं सामिषं बडिशं प्रक्षिप्तं भवेत्समनन्तरप्रक्षिप्तं च मत्स्येन निगीर्णं भवेत् । किं चापि स मत्स्य उदकसरसि चरत्यथ च पुनर्बद्ध एव स वक्तव्यो दृढेन सूत्रेण स्थलगतदण्डसुनिबद्धेन । यतस्तं बाडिशिक आगत्य तेन सूत्रलाघवेन जानाति ' गृहीतो मत्स्य इति । तमेन सूत्राद्गृहीत्वा स्थलगतं क

1) te W

2) Here both MSS read avan° in W anam° is corrected (a sec manu) to avan°.

3) vacā A

4) çrunotsu (?) W The form kri lishu above (92 12) is somewhat similar

5) No doubt the Mahakaruṇā puṇḍarika sūtra Compare Nanjio 117, (where the Chinese title is similarly abbreviated) 180 (tr before AD 431), K.F 230, M Vyutp LXV 23

रोति यथावासमन्वाहरणाय परिभोगाय। एवमेव ये सत्वा बुद्धेषु भगवत्सु चित्तं प्रसाद्य कुशलमूलमवरोपयन्ति, अन्तश एकचित्तप्रसादमपि। किं चापि ते सत्वा दुष्कृतेन कर्मावरणेनापायेषूपपन्ना भवन्त्यथ च बुद्धा भगवन्तस्तान्सत्वान् बौद्धेन ज्ञानेन समन्वाहरन्तः स्मृतिसूत्रेण[1] गृहीत्वा संसारोदकसरस उद्धृत्य निर्वाणस्थले स्थापयन्तीति॥

तस्मादेषु शास्तृसंज्ञा कार्या, वन्दमानाश्च मनसा वन्दितव्याः। भवति हि नवकोऽपि बोधिचित्तबलाद्वन्द्यो, यथा मैत्रेण[2] द्रमिडेन महाबोधिसत्वेनापि सता नवकः श्रेष्ठिसुधनः सर्वशरीरेण प्रणिपत्य वन्दितः। नियतार्थं चेदं। यथाध्याशयसंचोदनादिषु सर्वबोधिसत्वयानिकपुद्गलनमस्कारो ऽनुज्ञातव्यः, [3]सर्वशब्देनात्मनोऽपि ग्रहणात्[3]। कायमेकत्र वन्द्य[52 b]मन्यत्र न विरुध्यते, परस्परं वन्द्यत्वेनालम्बनात्। यत एवानास्वादनादपुण्याभावः। किं च बुद्धानामप्येवमिष्यते। मा भूदनवस्था। एकस्य चान्यूनतेति॥

आर्यसर्वधर्मवैपुल्यसंग्रहसूत्रेऽप्ययमर्थ उक्तः। सूक्ष्मं हि मञ्जुश्रीः सद्धर्मप्रतिक्षेपकर्मावरणं, यो हि कश्चिन्मञ्जुश्रीस्तथागतभाषिते धर्मे कस्मिंश्चिच्छोभनसंज्ञां करोति। क्वचिदशोभनसंज्ञां स सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। तेन सद्धर्मं प्रतिक्षिपता तथागतो ऽभ्याख्यातो भवति। धर्मः प्रतिक्षिप्तो भवति, संघो ऽपवादितो भवति। य एवं वदतीदं युक्तमिदमयुक्तमिति स सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। न मया पृथक्कश्चिद्धर्मः श्रावकयानसंप्रयुक्तः प्रत्येकबुद्धयानसंप्रयुक्तो महायानसंप्रयुक्तो देशितः। तत्ते मोघपुरुषा इमं मम धर्मं नानाकरिष्यन्ति। इदं श्रावकाणां देशितमिदं प्रत्येकबुद्धानामिदं बोधिसत्वानामिति। स नानात्वसंज्ञया सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। इयं बोधिसत्वस्य शिक्षा। इयं बोधिसत्वस्याशिक्षेति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। धर्मभाणकस्यास्ति प्रतिभानं नास्ति प्रतिभानमिति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। धर्मं धर्मतया न

---

1) Cf. Dh. s. § 19 and p. 39.

2) This refers to the passage of the Gaṇḍavyūha already cited at 36. 14 above. See note there.

3) This clause is added a sec. manu.

यति[1] सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । अपगते बुद्धोत्पादे नास्ति धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिक्षिपति । नास्ति धर्मभाणकस्य धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणकस्य चर्यां दूषयति धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणको न प्रतिपत्तिसंपन्न इति धर्मं प्रतिक्षिपति । प्रमादेनैनं चोदयति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । ईर्यापथेन चोदयति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । अक्षरचर्यया[2] शीलविपत्त्या चोदयति धर्मं प्रतिक्षिपति । प्रति(53 a)भानेन[3] संवादयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । आलोको ऽस्य धर्माणां न सुविदित इति धर्मं प्रतिक्षिपति । गत्येन गत्यमबुध्यमानः प्रतिवदतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । अक्षरसंज्ञया तथागतशासनं नावगाहत इति धर्मं प्रतिक्षिपति । सूत्रेण सूत्रं विरोधयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । गाथया गाथां विरोधयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । अक्षरशुद्धया कस्यचिदधिमुक्तं करोति कस्यचिन्न करोतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणकस्यार्थस्य तथागताभिनामयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । विघ्नतुः कर्मास्य करोति धर्मं प्रतिक्षिपति । संलापयन् वदतीति धर्मं प्रतिक्षिपति । इहास्यास्ति चर्या इहास्य नास्ति चर्येति धर्मं प्रतिक्षिपति । इदं सूक्तमिदमसूक्तमिति धर्मं प्रतिक्षिपति । अनेन नास्ति चर्येति धर्मं प्रतिक्षिपति । अनेन बुद्धवचनसमय उक्तो नानेन बुद्धवचनसमय उक्त इति धर्मं प्रतिक्षिपति इति हि मञ्जुश्रीर्यावत् कश्चिद्विलोमयति तावद्धर्मं प्रतिक्षिपति । धर्मभाणकस्येदं दूषणमिति चिन्तयति वदति भिक्षुर्वा भिक्षुणी वा उपासको वा उपासिका वा । सर्वः स सद्धर्मं प्रतिक्षिपतीत्यादि ॥

अत्रैव चोक्तं । यस्य कस्यचित् कुलपुत्र तथागतस्य परिनिर्वृतस्य धर्मः प्रतिभाति सत्वाधिमुक्तानां सत्वानां देशयितुं । तस्याः च पर्षदि यद्यपि तस्याचरस्यापि दूतरोमहर्षो न वेदितानुपातो वा सर्वः स तथागतानुज्ञानेन । तत्र गोत्सुलया अज्ञोधिसत्वा बोधिसत्वप्रतिज्ञा बोधिसत्वदूषका धर्मस्तैन्यकुहका एवं वदयन्ति धर्मोपदेशकेभ्यः । प्रतिभाति । न बुध्यत इति ॥

---

1) A marginal gloss, apparently on this word, adds *tacchāsanapratyayo rucanam sarvadharma çravyatvāt*

2) *akṣarapāṭhako 'yam nārthapāṭhako 'sti* marg.

3) *vyañjanārthakālatvāt sarva* marg.